Редакційна колегія:
БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України;
БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГОРІН О.О.,
кандидат історичних наук,
заступник Міністра закордонних справ України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України,
ректор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових
наук України,член-кореспондент НАН України, директор
Інституту законодавства Верховної Ради України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом
Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту
міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
МОТИЛЬ О.Дж.,
професор політології, заступник директора Університету
Рутгерс (Нью-Джерсі, США);
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН
України, академік Української академії політичних наук;
ПОТАШНИК С.І.,
професор, Герой України, голова Правління
ВАТ "Укргідроенерго"
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор
Дипломатичної академії України при Міністерстві
закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України
протокол № 01 від 13.10.2010 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ольга Таукач, Володимир Семенов, Леся Савчин,
Лариса Аврамчук, Валерій Гришаков, Ірина Роговенко.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання
на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе
відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал
2010, № 7–8. Виходить щомісяця.
Засновники – Міністерство закордонних справ України,
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал
Міністерства закордонних справ України "Політика і час".
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua
www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП "Політика і час"
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР
від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ "Вістка".
Тираж 1000 примірників.
Відпускна ціна редакції – 10 гривень.
Передплатний індекс: 74402.
"Зовнішні справи", 2010.

На наших обкладинках:
1 стор. – малюнок Миколи Арнандова, Болгарія

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Одного разу жінці наснився сон, ніби прийшла вона до магазину, а там за прилавком стоїть Господь Бог.

– Господи! Це Ти! – зраділо вигукнула вона.

– Так, це Я.

– А що в Тебе можна придбати?

– У Мене можна придбати все, – прозвучала відповідь.

– Тоді дай мені, будь ласка, здоров'я, щастя, любові, успіху та багато грошей.

Бог доброзичливо усміхнувся і пішов у підсобне приміщення за замовленим товаром.

Через деякий час він повернувся з маленькою паперовою коробочкою.

– І це все!? – розчаровано запитала вражена жінка.

– Так, це все, – відповів Бог. І додав, – а хіба ти не знала, що у моїй крамниці продається тільки насіння?

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи" ви можете у наших партнерів:

- **ДП „Преса" Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;**
- **ТОВ „НВП „Ідея", вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;**
- **ООО Фірма „Періодика" Тел.+ 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі "24 nonstop" та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;**
- **АТЗТ „Саміт" (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;**
  ТОВ „Саміт-Кременчук" (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
  філія ТОВ «Саміт-Кременчук" (Полтава, 0532), 63-68-40;
  ДП „Саміт-Дніпропетровськ" (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
  АТЗТ „Саміт-Харків" (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
  ДП „Саміт-Крим", (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
  філія ДП „Саміт-Крим" (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати вроздріб у редакції журналу „Зовнішні справи" за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Відпускна ціна видання – 10 гривень.

ЗМІСТ

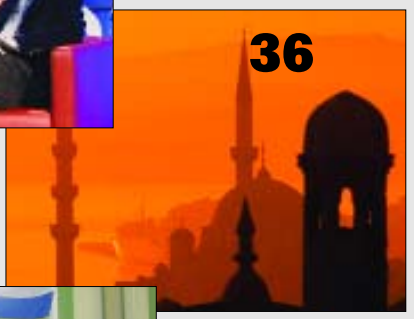

5 Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко зустрівся з Високим представником ЄС із закордонних справ і безпекової політики, віце-президентом Європейської комісії Кетрін Ештон

ПОЛІТИКА

6 Принцип змінної геометрії

10 Українсько-російський діалог: від пошуку форми до визначення змісту

ЕКОНОМІКА

15 Геополітичний вимір світової економічної кризи: безперспективність російської геостратегії «енергетичної наддержави»

20 Міжнародний досвід «зеленого» розвитку економіки

ЕКОЛОГІЯ

24 Форум «Довкілля–2010»: об'єднання зусиль задля покращення екологічної ситуації в Україні, Європі та світі

25 У людства не залишається іншого виходу, як планувати своє майбутнє

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА

30 Позиція України і Румунії щодо транскордонного аспекту відновлення ГСХ «Дунай–Чорне море» та його впливу на дельту Дунаю

34 Придністров'я: чергові закулісні маневри

36 «Турецький гамбіт»: втрати на Заході – виграші на Сході?

40 Коричневий колір в історії шведського королівства

ТЕХНОЛОГІЇ

42 Жорстка боротьба за м'яку владу у світі (конкуренція в Інтернеті та за Інтернет)

ДОСЛІДЖЕННЯ

47 Зовнішньоторговельні перспективи Індонезії на світових ринках

СПІВРОБІТНИЦТВО

52 20 років українсько-польських відносин

ОСВІТА

54 Світ і Україна очима російських учених і майбутніх дипломатів

58 Маріупольська складова українсько-кіпрського діалогу

62 Слово про ювіляра

Міністр закордонних справ України Костянтин ГРИЩЕНКО зустрівся з Високим представником ЄС із закордонних справ і безпекової політики, віце-президентом Європейської комісії Кетрін Ештон

26 жовтня цього року Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко взяв участь у зустрічі Україна–ЄС на рівні міністрів закордонних справ. Делегацію ЄС очолила Високий представник ЄС із закордонних справ та безпекової політики, віце-президент Європейської комісії Кетрін Ештон. Участь у зустрічі також взяв Комісар з питань розширення та європейської політики сусідства Штефан Фюле.

Основну увагу на зустрічі було приділено підготовці саміту «Україна–ЄС», який відбудеться 22 листопада 2010 року в Брюсселі. Делегації обмінялися думками щодо очікувань сторін від саміту, його порядку денного та основних результатів. Також сторони обговорили перелік двосторонніх документів, які планується винести на саміт. У зв'язку з цим Костянтин Грищенко наголосив, що Україна сподівається на схвалення Плану дій безвізового режиму, який має стати одним із конкретних здобутків у двосторонніх відносинах України та ЄС.

«Було рішення на рівні міністрів закордонних справ... Тож ми виходимо з того, що цей план буде основним із тих документів, які будуть прийняті на нашому саміті», – сказав голова МЗС України. Він зазначив, що питання лібералізації візового режиму для низки країн-членів ЄС є досить складним. Разом з тим, за словами К.Грищенка, статистика свідчить, що порушень візового режиму в останні роки громадянами України стало менше. Крім того, за його словами, на користь України грає і зміна підходів країн-членів ЄС до мігрантів.

«Зміна підходів до необхідності приймати більше людей, які потім стають дуже важливими елементами економічного, соціального розвитку цих країн, – от зміна цього менталітету – також працює на те, щоб більше відкривати не тільки для України, а й для інших країн можливості для безвізового подорожування під час короткочасних поїздок», – сказав К.Грищенко.

У ході зустрічі сторони обговорили низку питань спільного інтересу. Зокрема, відбувся обмін думками щодо започаткованого Європейською комісією перегляду європейської політики сусідства та пропозиції України у зв'язку з цим, угоди про асоціацію та угоди про зону вільної торгівлі.

Також було обговорено питання внутрішнього розвитку України, в тому числі у контексті підготовки до місцевих виборів. Як передало агентство УНІАН, Костянтин Грищенко запевнив міністрів закордонних справ ЄС у гарному і здоровому розвитку демократії в Україні. Про це він заявив журналістам після зустрічі міністрів закордонних справ України та ЄС.

Сторони обмінялися думками щодо широкого кола питань міжнародної проблематики, розвитку відносин України та Європейського Союзу з Російською Федерацією, ситуації в Білорусі, врегулювання придністровського конфлікту, а також обговорили можливість практичної співпраці ЄС та України в протидії піратству.

Верховний представник ЄС із питань спільної зовнішньої та безпекової політики Кетрін Ештон зазначила, що Україна є європейською країною і тому відносини з нею дуже важливі для ЄС.

«Ми хочемо просуватися вперед в питаннях угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі, безвізового діалогу», – сказала вона. За словами шефа європейської дипломатії, в ході зустрічі було також обговорено нещодавнє рішення Конституційного суду України щодо скасування змін, внесених до Конституції у 2004 році. При цьому К.Ештон підкреслила, що конституційна реформа залишається ключовим пріоритетом для України і повинна мати на меті створення остаточної системи стримувань і противаг в українській владі.

Костянтин Грищенко запросив Кетрін Ештон відвідати Україну. Запрошення було з вдячністю прийнято.

* * *

Перебуваючи в Брюсселі з робочим візитом, Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко також зустрівся з Комісаром з питань внутрішніх справ Сесілією Мальмстрьом для обговорення проблематики розвитку безвізового діалогу Україна–ЄС.

Пані Мальмстрьом відзначила зусилля України з виконання рекомендацій європейської сторони щодо наближення перспективи безвізового режиму. Вона запевнила, що Європейська комісія докладе зусиль для того, щоб документ був представлений на саміті «Україна–ЄС» у листопаді цього року.

У ході зустрічі сторони також обговорили питання прикордонного та митного контролю. Зокрема, керівник зовнішньополітичного відомства України привернув увагу європейської сторони до доцільності повернення до практики спільного прикордонного та митного контролю, зокрема на українсько-польському кордоні, що набуває особливої ваги в контексті підготовки до ЄВРО-2012.

Європейська комісія наразі опрацьовує проект змін до законодавства ЄС, які передбачили б здійснення спільного прикордонного та митного контролю на автомобільних пунктах пропуску.

Принцип змінної геометрії

Європейська служба зовнішніх дій у контексті становлення сучасної дипломатичної системи ЄС: виміри, особливості, досягнення, проблеми

Олександр ПОЛТОРАЦЬКИЙ, кандидат політичних наук, доцент кафедри глобальних і регіональних систем Дипломатичної академії України при МЗС України

Процес європейської інтеграції став одним із найцікавіших, амбітних і водночас різноякісних проектів міждержавних взаємодій XX століття. Починаючи від самого моменту свого заснування, ЄЕС розпочав реалізовувати програми з допомоги розвитку третім країнам. Це досягалося через застосування так званого методу дії Спільноти, коли всі держави-члени діяли як єдине державоутворення. Європейська комісія через відповідні директорати та делегації представляла інтереси Співтовариства в третіх країнах, міжнародних організаціях та почала відігравати дедалі зростаючу роль у світовій економіці. У ході поглиблення інтеграційних процесів і подальшого розвитку політичного співробітництва між країнами-членами ЄЕС розпочався регулярний консультативний обмін зовнішньоекономічними позиціями між відомствами закордонних справ держав-членів, які зберігали свої суверенні прерогативи в питаннях зовнішньої політики. Таким чином економічна дипломатія ЄЕС заклала певні підвалини виникненню сучасної дипломатії Європейського Союзу в традиційному політичному сенсі.

Аналіз внутрішніх досягнень дипломатичної діяльності ЄС до підписання та вступу в силу Лісабонського договору дозволяє виокремити, крім традиційного, ще як мінімум два виміри еволюції європейської дипломатичної системи – внутрішню дипломатію, яка зосереджується на впорядкуванні взаємовідносин між державами-членами, а також структурну дипломатію, що заснована на стратегіях ЄС та партнерських відносинах Союзу з іншими регіонами світу, і метою якої є сприяння структурним довготерміновим змінам у цих регіонах [1].

Внутрішній вимір дипломатії ЄС, як показав історичний досвід, може набувати кількох форм. По-перше, процеси європейської інтеграції в цілому та інтеграції зовнішньої політики, зокрема, є інструментами традиційної двосторонньої дипломатії між державами-членами ЄС. По-друге, зазначені процеси представляють собою новий вимір традиційної двосторонньої дипломатії між державами-членами. По-третє, вони деякою мірою є альтернативою традиційній двосторонній дипломатії.

ЄС як альтернатива здійсненню традиційної двосторонньої дипломатії, поставив взаємовідносини між державами-членами в нові рамки. Це означає, що при формулюванні своїх національних політик держави-члени мають враховувати настанови, закладені в рамках ЄС в цілому. В деяких сферах формулювання національних пріоритетів було замінено формулюванням європейських пріоритетів. Таким чином, обмеження суверенітету окремих держав разом із таким процесом інтеграції є вкрай невигідним для всіх держав-членів, оскільки це обмежує їх свободу та простір для політичного маневру. Водночас це забезпечує реалізацію механізму впливу та контролю за поведінкою і політикою інших держав-членів, а також більшу передбачуваність їх відповідних дій.

Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗПБ) Союзу по суті ґрунтується на застосуванні стандартного дипломатичного інструментарію: декларацій, дипломатичних демаршів, зустрічей на найвищому рівні, участі в міжнародних конференціях, направленні спостерігачів, проведенні переговорів щодо врегулювання конфліктів. Однак, різноякісне походження європейського дипломатичного інструментарію не підвищує ефективності та надійності зовнішньополітичних акцій. По-перше, багато з цих методів не є насправді «спільними» методами. Вони є, швидше, національними методиками, які надаються в розпорядження СЗБП окремими країнами-членами і, зокрема, головуючою в Раді ЄС країною-членом. По-друге, не існує механізму, який забезпечив би узгоджене використання цього інструментарію. По-третє, доволі показовим моментом є (і залишається – станом на листопад 2010 р.) відсутність чітко злагодженого та остаточно відпрацьованого механізму реалізації спільної європейської дипломатичної служби в рамках всього ЄС, або принаймні СЗБП, що знижує ефективність дипломатичних дій ЄС та призводить до неправильного сприйняття зовнішньополітичних акцій ЄС як міжнародного актора в третіх країнах.

Структурний вимір дипломатії та механізмів реалізації зовнішніх зносин ЄС в цілому з'явився вже наприкінці 1994 року, коли увага як держав-членів, так і інституцій ЄС почала зосереджуватися не стільки на посиленні СЗПБ, скільки на розробці та формуванні спільних стратегій та ініціатив партнерства по відношенню до інших регіонів світу. Такий підхід ЄС до міжнародних відносин може загалом характеризуватися з позиції концепції «структурної сили». Детальний аналіз різноманітних стратегій та партнерських програм ЄС по відношенню до різних регіонів світу показує, що вони за великим рахунком є далекосяжними, зосереджені на досягненні цілей з впорядкування зовнішнього середовища ЄС, а також на колективних інтересах. А саме: підтримка формування більш сприятливого міжнародного середовища шляхом реалізації довготермінових структурних змін як відносно внутрішньої ситуації в зацікавлених країнах,

так і щодо міждержавних відносин між цими країнами та загальної ситуації в регіонах, які вони представляють. Оскільки такі зміни мають структурний характер, зовнішня політика ЄС може носити відповідний характер структурної зовнішньої політики. Загальною метою такої політики є перенесення в ці регіони (але різною мірою) принципів ідеології та державного управління, які є характерними для політичної, економічної, соціальної та міждержавної системи ЄС – демократія, права людини, мирне вирішення міжнародних суперечок, принципи ринкової економіки, регіональна політична та економічна співпраця. Структурна дипломатія ЄС також страждає через часту відсутність послідовності в політиці Союзу щодо зазначених регіонів, наприклад, стосовно суперечностей і пошуку балансу навколо сприяння структурним економічним реформам у відповідних країнах та нехтуванням їх зовнішнім боргом перед ЄС. У військово-політичній сфері складнощі з пошуком балансу виникають через мирне вирішення конфліктів разом із експортом озброєнь з Європи до різних кризових регіонів. Фундаментальною проблемою залишається і проблема перенесення політичних, соціальних та інших принципів державного управління на регіони без проведення глибокої оцінки доцільності запровадження таких норм.

Безпосереднє створення Європейської служби зовнішніх дій (ЄСЗД) відповідним рішенням Ради ЄС із загальних справ у липні 2010 року [2] стало одним із найбільш істотних кроків щодо втілення змін у міжнародному статусі ЄС, передбачених Лісабонським договором, який увійшов в силу 1 грудня 2009 року. Згідно зі статтею 27 (3) Договору ця структура має статус допоміжного елемента для Верховного представника ЄС із питань закордонних справ і безпекової політики – нової посади, створеної на заміну посад Верховного представника Союзу з питань СЗПБ та Комісара ЄС з питань зовнішніх зносин. Починаючи з листопада 2009 року, цю посаду обіймає леді Кетрін Ештон, яка також є віце-президентом Європейської комісії і головою Ради ЄС із закордонних справ. Лісабонським договором також передбачено, що ЄСЗД «здійснює свою діяльність у співробітництві з дипломатичними службами держав-членів, до її складу входять посадові особи з відповідних департаментів Генерального секретаріату Ради, Комісії, а також персонал зі складу національних дипломатичних служб» [3]. Чисельний склад персоналу ЄСЗД, як очікується, налічуватиме близько 6000 осіб після його повного укомплектування та розгортання у найближчі два-три роки [4]. Загальний склад ЄСЗД має затверджуватися окремим рішенням Ради ЄС – тобто фактично державами-членами Співтовариств – на основі пропозиції Верховного представника після консультацій з Європейським парламентом, а також згоди Європейської комісії. Таким чином, у реалізації своєї діяльності ЄСЗД принципово залежить від процедури прийняття взаємно узгоджених рішень усіма трьома головними інституціями Союзу.

Схвалення Радою ЄС керівних принципів організації та функціонування ЄСЗД ще в жовтні 2009 року стало важливим проміжним кроком у переговорах між країнами-членами та інституціями Союзу. Відтоді розпочалось експертне обговорення майбутньої ролі та діяльності ЄСЗД між головними інституціями ЄС та наглядовою групою високого рівня, спеціально створеною леді Ештон з цією метою. Водночас, нечіткий характер положень Лісабонського договору, які стосуються ЄСЗД в цілому, призвів до низки неузгоджень і навіть суперницької полеміки як між представниками вищезгаданої групи, так і між інституціями ЄС загалом. Так, зокрема, не було призначено голову групи, а до її складу не були включені депутати Європейського парламенту. Крім того, можна казати про наявність кількох чітко окреслених суперечностей на шляху успішного «запуску» ЄСЗД: майбутній правовий статус цієї структури, сфера компетенції та функціонування, питання укомплектування персоналом. У цьому контексті повноважні представники держав-членів, Комісія та Європарламент ведуть боротьбу за вплив, лідерство та представництво у нових дипломатичних структурах Союзу.

Правовий статус. Згідно з рішенням Ради ЄС, ЄСЗД має стати службою «самостійного» походження, відокремленою від Комісії та Секретаріату Ради. В той час як Комісія погодилась із таким статусом ЄСЗД, Європейський парламент, повноваження якого були значно посилені Лісабонським договором, офіційно підкреслив необхідність включення ЄСЗД в адміністративну структуру Комісії із повним підпорядкуванням їй щодо організаційних та бюджетних питань. При цьому ряд малих держав-членів ЄС підтримали зазначене рішення Європарламенту через побоювання фактичної заміни власних слабких дипломатичних систем більш сильними комунітарними структурами. В результаті мають бути зроблені поступки на користь Європарламенту відносно фінансування та загального нагляду за діяльністю ЄСЗД.

Сфера компетенції та функціонування. Згідно з керівними настановами Ради ЄС, географічні та галузеві департаменти Комісії та Ради ЄС повинні бути інтегровані до структури ЄСЗД. Питання розширення Союзу, а також торгівля та політика в галузі розвитку залишатимуться в сфері першочергової відповідальності Комісії. Повноваження президента Комісії найближчим часом мають бути розподілені у такий спосіб, що Комісар, відповідальний за розширення ЄС, також відповідатиме за втілення Євро-

пейської політики сусідства (ЄПС). Європейська комісія, таким чином, контролюватиме використання ресурсів фонду ЄПС. Застосування принципу більш послідовного і злагодженого підходу до діяльності ЄС на міжнародній арені досягатиметься шляхом майже цілковитого включення політичних і військових структур Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) до загальної структури ЄСЗД. Проте оскільки СБОП, згідно з положеннями Лісабонського договору, не була включена до сфери компетенції Спільноти (Community framework), вживатимуться цільові заходи щодо залучення держав-членів, щойно вони матимуть відповідний досвід у цій сфері. Необхідною умовою дієвості та ефективності ЄСЗД є також забезпечення постійного нагляду та контролю звітності, а також гарантування доступу до інформації, особливо з урахуванням того, що згадані сфери залишаються у відповідальності Комісії.

Питання укомплектування персоналом є принциповим для майбутнього функціонування Служби, а також для поєднання її роботи з роботою відповідних національних дипломатичних служб. Нагальним питанням порядку денного в цьому відношенні є забезпечення робочих місць для 5000–7000 службовців, при цьому, згідно настанов Ради ЄС, принаймні третину всіх посад ЄСЗД мають займати «тимчасові цивільні службовці» з числа персоналу держав-членів, а решту – особи, відряджені на ці посади від Комісії та Секретаріату Ради ЄС [5, P.3]. Задля подолання труднощів забезпечення як якості підготовки фахівців, так і балансу представництва по регіонах (наприклад, між «новими» та «старими» державами-членами ЄС), а також забезпечення відчуття створення європейського дипломатичного корпусу (який функціонуватиме за принципом ротації), мають бути запроваджені відповідні можливості щодо навчання залученого персоналу.

Проблеми майбутнього функціонування єдиної дипломатичної системи ЄС

Розглянуті еволюційні тенденції в розвитку сучасного дипломатичного механізму ЄС і його центрального елементу – ЄСЗД – характеризують по суті відповідь національних дипломатичних систем країн-членів Організації на середовище, в якому вони функціонують відносно розвитку власне Європейського проекту, відповідь держав на виклики глобалізації та регіоналізації, та, власне, стратегії адаптації до нового середовища, прийняті на озброєння окремими відомствами закордонних справ держав-членів Союзу. Запроваджений ЄС власний режим і спосіб управління зовнішніми відносинами є результатом прагматичної адаптації як до внутрішніх, так і до зовнішніх викликів. Створення Європейської служби зовнішніх відносин ознаменувало собою важливий крок у двох взаємопов'язаних еволюційних процесах управління європейською зовнішньою політикою – з Брюсселю безпосередньо та зі столиць країн-членів Союзу.

Окреслюючи проблемні контури подальшого функціонування дипломатичної системи ЄС, слід, насамперед, зазначити бажання країн-членів ЄС впорядкувати певну, більш визначену форму міжнародної присутності та механізм її забезпечення. По-друге, очевидним є невідворотність забезпечення такої присутності різною мірою та в різних формах. Фактичний принцип змінної геометрії, який застосовується та застосовуватиметься в мережах європейського представництва, стає ще більш очевидним, що, в свою чергу, передбачатиме продовження розподілу та перерозподілу повноважень.

Список використаної літератури

1. Stephan Keukeleire, The European Union as a Diplomatic Actor: Internal, Traditional, and Structural Diplomacy. – Diplomacy & Statecraft, – Vo1.14, – №3, 2003, – P.31–56.

2. COUNCIL DECISION establishing the organisation and functioning of the European External Action Service http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st11/st11665-re01. en10.pdf

3. CONSOLIDATED VERSIONS OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION AND THE TREATY ON THE FUNCTIONING OF THE EUROPEAN UNION \ Official Journal of the European Union. C115. – Volume 51. – 9 May 2008.

4. HONOR MAHONY, EU foreign ministers approve diplomatic service, http://euobserver.com/9/30543

5. Julia Lieb, Martin Kremer, Empowering EU Diplomacy. The European External Action Service as an Opportunity for EU Foreign Policy/ SWP Comments 2, – February 2010, – P.4.

5 пріоритетів енергетичної стратегії ЄС

Європейська комісія представила сьогодні нову енергетичну стратегію до 2020 року. Про це йдеться в прийнятому комісією комюніке для Європарламенту і Ради ЄС. Стратегія визначає пріоритети на наступні 10 років і пропонує дії, необхідні для покращання енергозбереження, створення ринку з конкурентними цінами та гарантованими поставками, прискорення розвитку технологій.

«Енергетичні виклики – один із найбільших тестів для нас усіх. Переведення нашої енергетичної системи на новий, більш стабільний і безпечний шлях розвитку може потребувати часу, але амбітні рішення мають бути ухвалені зараз», – заявив з цього приводу Комісар ЄС із питань енергетики Гунтер ЕТТІНГЕР.

У своєму комюніке Єврокомісія визначила 5 пріоритетів. На їх базі Єврокомісія планує запропонувати нові законодавчі ініціативи впродовж найближчих 18 місяців. Комюніке також обговорюватиметься на першому Європейському енергетичному саміті 4 лютого 2011 року.

Серед визначених ЄК пріоритетів – енергозбереження, інтеграція інфраструктури європейського ринку, визначення єдиної зовнішньої енергетичної політики, розвиток технологій і захист прав споживачів.

У галузі енергозбереження Єврокомісія пропонує зосередити увагу на двох найбільших споживачах енергоресурсів: транспорті та житловому секторі. При цьому ЄК планує запропонувати конкретні фінансові механізми для реконструкції житлового сектора та проведення енергозберігаючих заходів.

У галузі об'єднання інфраструктури Єврокомісія вважає, що до 2015 року жодна країна-член ЄС не має залишитися ізольованою. При цьому впродовж найближчих 10 років інвестиції в інфраструктуру можуть досягти 1 трлн. євро.

Для прискорення реалізації інфраструктурних проектів Єврокомісія пропонує спростити процедуру й скоротити час видачі дозволів, перейшовши на режим «єдиного вікна».

У комюніке також міститься пропозиція координувати енергетичну політику країн-членів ЄС у відносинах із третіми країнами, а особливо у відносинах із ключовими партнерами. При цьому в рамках Європейської політики сусідства комісія вважає за можливе розширити угоду про Енергетичне співтовариство для забезпечення більшої інтеграції країн-сусідів, які бажають брати участь в європейському енергетичному ринку.

Крім того, в комюніке містяться пропозиції щодо розширення наукових досліджень у галузі енергозбереження, а також з посилення захисту прав споживачів і більш прозорого формування рахунків.

За інформацією УНІАН

International Review № 2(14) (липень 2010)

«Відносини Україна–ЄС: в умовах сучасних викликів»

У цьому номері квартальника публікуються результати роботи групи міжнародних експертів щодо оцінки викликів відносинам Україна–ЄС, обумовлених трансформаційними процесами Європейського Союзу, зміною зовнішньополітичного курсу України та зміною балансу сили в міжнародному середовищі. Видання квартальника здійснюється в рамках спільного проекту «Моніторинг відносин Україна–ЄС», започаткованого Регіональним представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі та Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України.

Після підписання та вступу в силу Лісабонського договору наявною стала зміна конкретних пріоритетних цілей Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу при збереженні її загального призначення як другої «опори» Співтовариств. Лісабонський договір закріпив ряд нових вимог, які стали ключовим юридичним підґрунтям для Європейської політики оборони та безпеки (ESDP). При цьому найістотнішою вимогою стало дотримання принципу колективної оборони в межах ЄС, який є зобов'язуючим для всіх кран-членів ЄС.

Забезпечення національної безпеки є актуальним для всіх держав у будь-який період їх існування. Але зміст самого поняття національної безпеки, форми та методи, які використовуються для її підтримання на належному рівні, напрями їх реалізації з часом змінюються. Це пов'язано як із докорінними змінами, що відбуваються у суспільстві, так і з досягненнями сучасної науки і техніки. Ключовими питаннями при цьому є те, як це впливатиме на національні інтереси та вирішення питань забезпечення національної безпеки України, визначення пріоритетів в цій галузі та врахування їх прояву на різних рівнях. Динамічні геополітичні зміни, які відбуваються навколо України, визначили її сучасний зовнішньополітичний курс на європейську інтеграцію. Принципово важливим на цьому шляху є те, що Україна має наміри не лише забезпечити власну безпеку, а й зробити посильний внесок у формування простору безпеки навколо неї. Відносини України з Європейським Союзом мають не суто двосторонній, а загальноєвропейське значення.

Українсько-російський діалог: від пошуку форми до визначення змісту

Сергій ТОЛСТОВ, директор Інституту політичного аналізу і міжнародних досліджень

За невеликий проміжок часу, що минув після президентських виборів у лютому 2010 р., українська зовнішня політика зазнала істотних змін. Сформульовані політичним керівництвом держави цілі та принципи знаходять послідовне втілення в практичній діяльності державних структур. Простежуються успішні спроби встановити чіткий взаємозв'язок між зовнішньополітичними пріоритетами та механізмами їх реалізації. Зазначені зміни безпосередньо стосуються й українсько-російських відносин, які перейшли у фазу пошуку збалансованих форматів у різних сферах політичної взаємодії та економічного співробітництва, включаючи проведення складних технічних переговорів галузевого характеру. З огляду на істотні розбіжності в інтересах сторін, політичні відмінності та нерівнозначність економічних потенціалів, процес відновлення взаємовигідної співпраці навряд чи буде легким і безхмарним. Проте ці застереження жодною мірою не можуть слугувати виправданням для бездіяльності або повернення до практики висунення безплідних та шкідливих з точки зору перспектив політичних закидів і претензій.

Характеризуючи загальне поліпшення відносин між Україною та Російською Федерацією, Міністр закордонних справ України К.Грищенко під час IV засідання Підкомітету з міжнародного співробітництва Українсько-Російської міждержавної комісії (16.09.2010 р.) зазначив, що новий клімат у двосторонніх відносинах дозволяє зовнішньополітичним відомствам двох країн «набагато успішніше вирішувати будь-які двосторонні проблеми. Зараз Україна та Росія шукають точки дотику, а не приводи для конфліктів і суперечок».

Попри наявність багатьох невирішених питань, нова атмосфера двостороннього діалогу виглядає значно більш конструктивною та обнадійливою, ніж попередні спроби висунення з боку офіційного Києва ультимативних вимог, які ігнорували інтереси безпеки та стратегічні уподобання найближчого партнера.

В історії та сучасній практиці міжнародних відносин можна знайти чимало прикладів, які переконливо доводять доцільність та необхідність гармонійних відносин різновеликих традиційних партнерів, які мають багато спільного в історичній спадщині та поєднані розгалуженим спектром чільних зв'язків економічного, політичного та культурно-гуманітарного характеру. Йдеться, зокрема, про такі країни, як США і Канада, Німеччина та Австрія, Велика Британія та Ірландська Республіка, Франція та Бельгія, Китай і Корея, Швеція, Данія та Норвегія. В цьому понятійному ряді Україна та Росія, – швидше, не виняток, а хрестоматійний приклад тисячолітніх еволюційних відносин державних утворень і політичних спільнот, які відстежують власні історичні традиції від єдиного історичного кореня середньовічної Київської Русі, яка стала чинником поширення державності, культури, писемності та християнської віри на весь простір тодішнього розселення східнослов'янських племен і народностей, на основі яких сформувалися сучасні політичні нації України, Росії та Білорусі.

Якщо ставитися до довготривалого періоду спільного історичного буття народів України та Росії без штучних політичних упереджень, будь-яка потенційна загроза конфлікту чи застосування сили заради досягнення ситуативних політичних чи економічних переваг видається свідомим запереченням позитивного потенціалу відносин дружби та взаємовигідної співпраці між двома країнами і народами. Водночас, урахування спадщини історичних традицій та особливостей менталітету не виключає прагнення політичного керівництва двох держав, менеджерів державних відомств і приватних суб'єктів господарювання використовувати й закріплювати односторонні переваги з метою забезпечення максимально вигідних умов і результатів. Однак слід пам'ятати, що сучасні міжнародні відносини будуються на основі набагато складніших чинників та збігів, ніж прості крайні форми двосторонніх відносин, які охоплюються поняттями «друг», «ворог» чи «суперник». Наявність напівтонів та факторів суперечливого «подвійного» інтересу повною мірою характеризує сучасний стан українсько-російських

відносин, від яких важко очікувати ознак «чистого» одностороннього виграшу чи програшу. Такий стан справ вимагає від обох сторін стриманості, виваженості та подекуди навіть свідомого самообмеження заради пошуку взаємної, хоча й зазвичай асиметричної обопільної вигоди.

Наміри та очікування

Наміри щодо переформатування зовнішньої політики були проголошені на самому початку президентства В.Януковича. Ознаками нового спрямування зовнішньої політики стали відновлення чинників національного інтересу, акцент на економічні результати та посилення елементів політичного реалізму в формуванні зовнішньополітичних завдань. За визначенням Президента В.Януковича, загальне спрямування зовнішньополітичної діяльності визначається потребами ефективного захисту національних інтересів, що потребує дотримання критеріїв прагматизму – осмисленості, виваженості та ефективності докладених зусиль. Як важливу мету зовнішньої політики держави було також вказано на необхідність відновлення довіри стратегічних партнерів України, запорукою якої має слугувати результативна робота всіх гілок державної влади. Виходячи з цих критеріїв, Україна не має брати на себе зобов'язання, які держава не зможе виконати. Планування зовнішньої політики має здійснюватися з дотриманням вимог збалансованості та з урахуванням тенденцій у відносинах у трикутнику Росія–ЄС–США. Особлива увага має зосереджуватися на пріоритетних напрямах, включаючи європейську інтеграцію, відновлення продуктивних відносин із Росією та США, підвищення рівня енергетичної безпеки, зміцнення економічних відносин.

Аналізуючи розвиток українсько-російського діалогу впродовж 2010 року можна зазначити, що напрями переговорного процесу цілком відповідають основним завданням, окресленим у виступах та промовах президента, прем'єр-міністра та керівництва МЗС України навесні 2010 р. Проголошені наміри щодо активізації українсько-російських відносин передбачали розробку довгострокових програм і реалізацію спільних проектів в енергетичній, транспортній, авіакосмічній галузях. Важливим напрямом переговорів залишається перегляд умов контактів на поставки газу та його транзит через територію України. Уряду України було доручено підготувати пропозиції та проекти з метою забезпечення ядерним паливом українських АЕС та створення виробництва ядерного палива, завершити підготовку угод з російськими партнерами про спорудження нових енергоблоків. Передбачалося відновити програми інтеграції та розвитку транспортних систем, узгодити участь України в російському проекті ГЛОНАСС, активізувати контакти між прикордонними областями.

Ці плани навряд чи можуть бути швидко реалізовані та принести миттєвий ефект. З одного боку, швидкому відновленню промислової кооперації та успіхам запланованих спільних підприємств заважають фінансово-економічна криза, брак обігових коштів та конкуренція з боку більш потужних та успішних корпорацій. З іншого – потреба в співпраці не усуває необхідності узгодження деталей та врегулювання умов на рівні корпоративного менеджменту.

В окремих секторах, таких як нафтогазовий сектор, позиції сторін визначаються протилежними інтересами. Росія, як видобувач і експортер, зацікавлена в високих цінах на енергоносії. Інтереси України як споживача і транзитера мають суперечливий характер. Позиція Києва залежить від співвідношення обсягів споживання і транзиту, однак тяжіє до інтересів країн-споживачів.

Одним із напрямів двосторонніх переговорів залишається уточнення статусу та характеру міждержавних відносин, що потребує визначення завдань і параметрів стратегічного партнерства. До речі, задекларований у Договорі про дружбу, партнерство і співробітництво 1997 р. партнерський статус не запобіг небезпечному загостренню двосторонніх відносин за часів президентства В.Ющенко. В 2006 і 2009 рр. газові кризи загрожували перевести міждержавні відносини в фазу конфлікту, який напевно не сприяв би ні європейській, ні євроатлантичній перспективі України. Більш вірогідно, що ізольована держава, з підірваною економікою і без надійних союзників, могла швидше потрапити до списку «провальних» країн, що не відбулися, ніж до когорти запрошених до членства в НАТО і ЄС.

Звичайно, обговорювана ще з 2002–2003 рр. майбутня декларація про стратегічне партнерство може звестися лише до необтяжливих загальних формулювань. Проте було б більш корисним позначити в такому документі основні теми та напрями двосторонньої співпраці, окреслити «проблемні зони», які потребують узгодження, передбачити способи та механізми розв'язання спірних питань та, бажано, визначити межі неприпустимих дій, які сторони не мають порушувати за будь-яких обставин. Зрозуміло, що з точки зору історичного досвіду міжнародних відносин спроби закріплення стану «вічного миру» і дружби можуть викликати скепсис. Проте підписання главами держав документа про неприпустимість застосування сили та тиску в двосторонніх відносинах сприяло б гальмуванню кампаній, спрямованих на роздмухування українсько-російських протиріч та припинення «парадигмальних війн».

Так само обставини та формати глобалізованого світу заперечують зведення українсько-російських двосторонніх відносин до простої бінарної схеми – або Україна існуватиме самостійно, «поза межами» зони тяжіння та впливу Росії, або вона стане частиною символічної сфери російського домінування як осучасненого рімейку фантому колишньої російської або радянської імперії. Але навіть з огляду на економічні труднощі Україна зберігає значний потенціал, який забезпечує певні резерви сталості

та витривалість її економіки. До того ж пригадаймо, що в 2004 р. країна витримала тест на територіальну єдність. То ж чи варто вчиняти паніку кожного разу, коли якийсь російський політолог чи західний чиновник висловлює припущення, що Росія загарбає Крим чи спробує поглинути українську економіку? Очевидно, двадцятирічний термін функціонування України як незалежної європейської держави зумовлює серйозніше ставлення до ролі та участі країни в міжнародних відносинах. Відтак, доцільно поглянути на перспективи й можливості двосторонньої українсько-російської співпраці без упереджень і забобонів.

Галузеві проекти та інтереси

Навесні 2010 р. на підставі домовленостей на урядовому рівні було розпочато переговори між провідними корпораціями в технологічно містких галузях економіки. За їх результатами очікується створення спільних підприємств чи управляючих компаній, здатних реорганізувати роботу підприємств відповідних галузей з метою відновлення їх конкурентоспроможності.

Серед узгоджених питань – активізація співробітництва в сфері ядерної енергетики. 09.06.2010 р. укладено міжурядову угоду про співпрацю в будівництві третього та четвертого енергоблоків Хмельницької атомної електростанції (угоду підписали генеральний директор державної корпорації «Росатом» С.Кірієнко та Міністр палива та енергетики України Ю.Бойко). Обсяги фінансування будівництва оцінюються в $5–6 млрд. Передбачається, що до 85% коштів на будівництво нададуть російські держбанки. Повернення кредитів планується за рахунок продажу електроенергії після пуску енергоблоків.

У серпні 2010 р. уряд України уклав угоду, за якою в жовтні придбав 10% акцій Міжнародного центру зі збагачення урану в Ангарську (МЦОУ, Іркутська область РФ), створеному за участю РФ та Казахстану для забезпечення доступу неядерних держав до низькозбагаченого урану. Укладення угод зі збагачення урану в межах МЦОУ, будівництво заводу з виробництва ядерного палива та використання власних уранових родовищ мають створити в Україні основу власного циклу ядерного виробництва, який не суперечитиме дотриманню режиму ядерного нерозповсюдження.

У вересні 2010 р. російське

підприємство ВАТ «ТВЕЛ» перемогло в тендері на будівництво в Україні заводу з виготовлення ядерного палива. Нове підприємство матиме форму СП. За умовами конкурсу, українська сторона має одержати контрольний пакет та доступ до технології виробництва у формі ліцензії, що дає право на виготовлення тепловиділяючих збірок для АЕС в Україні та третіх країнах.

У секторі літакобудування готується до підписання угода про створення підприємства, що координуватиме спільні проекти, включаючи продаж продукції АНТК ім. Антонова, маркетинг, організацію поставки комплектуючих і т.п. Очікується, що зобов'язання в межах СП матимуть компромісний та паритетний характер. З російського боку в СП візьме участь компанія «Гражданские самолеты» (дочірня структура Об'єднаної авіабудівної корпорації), з українського – концерн АНТК ім. Антонова. Вірогідно, центральний офіс СП знаходитиметься на території РФ. Очікується, СП займеться підготовкою подальших планів галузевої інтеграції. В цьому сенсі обговорюються дві схеми: об'єднання активів у пропорції 50% на 50%, або створення єдиної управляючої компанії.

Переговори в сфері космічної індустрії та суднобудування просуваються дещо повільніше. Однак і в цих сегментах спостерігається істотна зацікавленість у визначенні умов, які дозволили б забезпечити взаємну вигоду та користь на тривалу перспективу. Втім, як зазначив в одному з інтерв'ю прем'єр-міністр М.Азаров, «альтернатива співробітництву України та Росії є, але вибору нема».

Головне, щоб сторони знову не потрапили до пастки егоїстичних уподобань та спроб досягнення односторонніх вигод за рахунок інтересів партнера. Досвід останніх років свідчить, що наслідками такої поведінки може стати лише застій та банкрутство галузей промисловості з високою часткою науково-технологічної складової та доданої вартості у випуску кінцевої продукції.

Російські державні корпорації виявляють значний інтерес до суднобудівельних підприємств України. В цьому сенсі частіше згадується про наміри купівлі або набуття часткової власності в найбільш привабливих підприємствах («Зоря–Машпроект», Чорноморський суднобудівний завод, Суднобудівний завод ім. 61 комунара, Завод «Паллада», Херсонський суднобудів-

ний завод та Миколаївський завод «Екватор»).

Серед секторальних проектів, по яких було розпочато переговори, варто згадати про проект створення холдингу, який міг би об'єднати підприємства атомного машинобудування, плани добудови Дністровської ГАЕС з метою її спільної експлуатації та спільної розробки Новокостянтинівського уранового родовища.

Більш активно просуваються переговори з питань транспортної взаємодії. Підписано план заходів з реалізації «Концепції інтеграції транспортних систем України та Росії на 2010–2013 рр.». Прийнято рішення про будівництво ширококолійної залізниці Кошице–Братислава–Відень. Триває опрацювання проектів прокладання нових і модернізації існуючих автомагістралей (Москва–Харків–Сімферополь та Москва–Київ), ліній швидкісного залізничного сполучення, будівництва транспортного переходу Крим–Кубань через Керченську протоку.

Заплановано підготовку чотирьох угод з безпеки судноплавства в Азовському та Чорному морях і в Керченській протоці (про координацію дій диспетчерських морських служб; про проводку суден в Керченській протоці; про використання внутрішніх водних ресурсів; про морське та авіаційне рятування на морі). На загал, пожвавлення співробітництва відбувається нерівномірно, охоплюючи насамперед ті сектори, де спостерігається найбільша концентрація спільних інтересів і збалансованих підходів.

Розбіжності та протиріччя

Готовність сторін до взаємного зближення не означає повного усунення розбіжностей та протиріч у їх інтересах. У двосторонніх відносинах залишається ціла низка неузгоджених проблем – від територіального розмежування в Азово-Керченській акваторії, врегулювання претензій, пов'язаних з розподілом майнових прав та зобов'язань колишнього СРСР та додаткового врегулювання умов базуванням Чорноморського флоту РФ на території України (цей аспект потребує підписання ряду додаткових угод), до перегляду газових контактів від 19.01.2009 р. та адаптації економічних зв'язків України з Росією після створення Митного союзу за участю Росії, Казахстану та Білорусі.

Доволі напружена ситуація спричинена існуючими розбіжностями, що характеризують інтереси, пов'язані з поставками і транзитом газу. Після підписання Харківських домовленостей (21.04.2010 р.), які передбачали зниження ціни на газ для України в обмін на пролонгацію угод про перебування Чорноморського флоту Росії на її території російська позиція стала жорсткішою. Після переговорів у Харкові Міністр енергетики РФ С.Шматко заявляв, що уряди двох країни мають намір розробити спільну декларацію про консорціум для модернізації української ГТС, проте В.Путін заперечив можливу участь Росії в модернізації українських трубопроводів.

Хід подальшої полеміки був заданий епатажною пропозицією В. Путіна (30.04.2010 р., Сочі) про «злиття» «Нафтогазу України» з «Газпромом». Враховуючи, що «Нафтогаз України» забезпечує майже 8% ВВП України, таке об'єднання означало б поглинання української ГТС російською газовою монополією. Проте уряд враховує зміни на європейському газовому ринку, які об'єктивно сприяють відкладенню планів будівництва російського проекту «Південний потік» (South Stream) і планів бізнес-груп та банків країн ЄС щодо газопроводу Nabucco через Туреччину. Тенденція до зниження рівня закупівельних цін на європейському ринку мотивує наполегливість уряду М.Азарова щодо перегляду формули ціни в газових контрактах 2009 р. Водночас, потреби фінансування російського бюджету та брак інвестиційних коштів «Газпрому», необхідних для розвідки та облаштування нових родовищ газу, роблять позицію «Газпрому» впертою та непоступливою.

Так само, варто враховувати стан і тенденції фактичного розподілу владних повноважень у російському керівництві. Зокрема, Президент Д.Медведєв більш зацікавлений у відновленні енергетичного діалогу з ЄС, а також виявляє більшу гнучкість в відносинах з Києвом. Як зазначають спостерігачі, в російському суспільстві ренесанс російсько-українських відносин сприймається винятково як заслуга Президента Д.Медведєва. Актуалізація російсько-українського партнерства найшвидше відбуватиметься в рамках загального позиціонування та очікуваної передвиборної кампанії Д.Медведєва, який публічно демонструє своє приязне ставлення до України. Водночас реальні важелі впливу на економіку зберігає група В.Путіна – І.Сєчина, яка значно більшою мірою контролює автогазовий сектор і визначає політику в цій галузі. Дії російських урядовців свідчать про спроби диверсифікації прав власності на енергетичні активи, які ставлять під сумнів збереження монополії «Газпрому». Не можна ігнорувати й поступову переорієнтацію російського експорту нафти та газу в східному напрямі – в бік Китаю та країн АТР. Як зазначив помічник російського президента С.Приходько, «питання про угоду (з Україною) щодо поставки російського газу ... ясне, а газовою темою займаються уряд РФ і «Газпром».

Важливим питанням, яке допоки й досі має віртуальній характер, залишається потенційна можливість досягнення тристоронньої домовленості про довгострокове використання української ГТС як основного маршруту транспортування російського газу до країн ЄС. Український уряд запропонував Європейській комісії розпочати тристоронні, за участю Росії, переговори про умови та обсяги транзиту газу. Основна мотивація політики Києва – в тому, щоб дістати від керівництва ЄС та урядів провідних європейських країн-споживачів газу чітких зобов'язань щодо використання українського маршруту та узгодити проект модернізації ГТС, як це було передбачено в Брюссельській

декларації від 23.03.2009 р. Вважається, що участь ЄС в тристоронній угоді про транзит може надати українській стороні певних переваг та дозволить уникнути надмірних поступок. Проте без забезпечення коштів для модернізації економіки та оновлення інфраструктури українська позиція залишатиметься слабкою. Наразі «Газпром» відверто лякає українську сторону тим, що після побудови обхідних газогонів основний обсяг транзитного газу піде морськими магістралями та через Білорусь, що зробить українську ГТС непотрібною, або прийомні нерентабельною. Водночас, в разі об'єднання «Нафтогазу» та «Газпрому», українським побутовим споживачам обіцяно істотні знижки – до рівня внутрішніх російських цін.

Позиція українських урядовців характеризується складним балансуванням, з розрахунком на посилення підтримки з боку ЄС. Серйозним жестом, що відбиває готовність України виконувати вимоги енергетичного ринку ЄС, стали ухвалення нового законодавства щодо внутрішнього енергетичного ринку та вступ до Європейського енергетичного співтовариства. Протокол про вступ України до цієї організації, яка вважається допоміжним механізмом, що доповнює Європейську політику сусідства в формі «спільного регульованого простору» довкола ЄС, підписано 24.09.2010 р. Участь Енергетичному співтоваристві зобов'язує дотримуватися низки умов ЄС та ускладнює поглинання «Нафтогаза» «Газпромом», однак не забороняє створення СП. Проте Росія залишається найбільшим постачальником газу до ЄС, а НАТО істотно залежить від Москви в питаннях транзиту вантажів до Афганістану. За цих обставин без згоди з боку російського уряду Києву важко розраховувати на позитивну відповідь європейців стосовно створення консорціуму, планів модернізації ГТС та інших пропозицій України, хоча представники Європейської комісії публічно визнають економічну доцільність українського маршруту транзиту.

За свідченням керівника європейської делегації на переговорах з угоди про асоціацію з Україною Є.Сіновець, «єдине, що нас непокоїть – чи не ухвалите ви (Україна) рішення про приєднання до Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану? Ви маєте зробити політичний вибір, при цьому вам слід усвідомлювати, що приєднання до союзу країне учасниць СОТ зруйнує переговори з ЄС про створення зони вільної торгівлі, а також ускладнить торговельні відносини України з іншими країнами-учасницями СОТ».

Важливим напрямом переговорів, який безумовно відповідає інтересам України, залишається лібералізація транзиту нафти та газу російськими магістральними трубопроводами. Встановлення вільного транзитного режиму дозволило б «Нафтогазу України» та іншим компаніям закуповувати газ у Казахстані, Узбекистані й Туркменистані.

З боку російського уряду та державних корпорацій висловлюється значний інтерес до відновлення кооперації підприємств оборонно-промислового комплексу. Потенційно може бути відновлено плани створення спільної системи ППО, на підтримку яких, зокрема, висловлюється координатор міжфракційної депутатської групи Верховної Ради зі співробітництва з ОДКБ О.Кузьмук.

Позаблоковий статус України слугує для російських владних структур певною гарантією, що Україна не має планів та намірів брати участь у проектах військово-політичного стримування Росії, хоча позаблоковість не заперечує участі України в різних міжнародних програмах і формах співпраці з окремими державами, міжнародними організаціями та інтеграційними угрупованнями. Водночас, розширення сфери політичної та економічної взаємодії з Росією не варто сприймати лише як чинник посилення односторонньої залежності України від потужного сусіда та партнера. Попри наявність істотних розбіжностей та суперечностей розвиток взаємовигідної співпраці може забезпечити Україні значні вигоди. В першу чергу йдеться про відновлення економічного зростання, без чого неможливо розраховувати на відновлення конкурентоспроможності в мінливому багатополюсному світі. Якість та успішність запланованих двосторонніх технологічних проектів має забезпечуватися програмами модернізації економіки, значними фінансовими дотаціями та інвестиціями. Так само відновлення позитивних орієнтирів розвитку держави має нарешті покласти край саморуйнівним закидам щодо внутрішньої нестабільності України – економічно розвиненої держави середнього рівня, яка довела свою життєздатність, стала важливим компонентом європейської міжнародної системи та визнаним донором відносин у сфері безпеки.

Наразі головний виклик безпеці держави та суспільства полягає не в співвідношенні присутності західного і російського капіталу в економіці, а в спроможності та перспективах розвитку. Головна суперечність сучасного стану України – в невідповідності між сировинно-орієнтованою експортною економікою, властивою слабкорозвиненим країнам, та структурою споживання і соціального забезпечення, характерною для розвинених держав та суспільств. Те саме стосується й демократичних стандартів, які буде неможливо втримати за умов свідомого й вимушеного скорочення та демонтажу стандартів соціальних – пенсійних, житлових, освітніх, медичних тощо. Відновлення продуктивних відносин економічної співпраці з Росією та іншими республіками колишнього СРСР, безумовно, доцільно за умов, якщо це втілюватиметься в збільшенні конкурентних переваг та сприятиме зростанню добробуту суспільства незалежно від того, чи це відповідає ідеологічним уподобанням окремих зовнішніх партнерів України. Водночас варто уникати брутальних помилок та пам'ятати уроки газової кризи 2009 р., яка разом із підписаними газовими контрактами ледь не довела країну до стану банкрутства.

Геополітичний вимір світової економічної кризи: безперспективність російської геостратегії «енергетичної наддержави»

Максим ЯЛІ,
кандидат політичних наук,
старший науковий
співробітник ІСЕМВ
НАН України

Наталія ПОЛУБАТКО,
здобувач ІСЕМВ
НАН України

In the article, titled «Geopolitical dimension of the World economic crisis: lack of prospects of the Russian's energy superpower geostrategy» the consequences of the global economic crisis for the Russia's foreign policy have been analyzed.

Концепція «Росія – енергетична наддержава», яка в першу чергу спиралася на позитивну для Москви кон'юнктуру на ринках енергоносіїв, знаходилася у фокусі експертної та суспільної уваги весь 2006 рік, коли з 1 січня розпочалися російсько-українські газові війни. А влітку відбувся історичний для Росії саміт «Великої вісімки» у Санкт-Петербурзі. Пік інтересу до цієї концепції випав на літо 2008 р., коли ціна на російську нафту досягла рекордної позначки у 139,8 дол. за барель марки Urals. Те саме відбувалося і з експортними цінами на російський газ, які зросли у 2008 році до 350 дол. за тис. куб., а експортна виручка «Газпрому» – з 6,8 млрд. дол. в 1999 р. до 38 млрд. дол. у 2007 р. [1].

Однак уже в другій половині 2008 року, коли після початку світової фінансової кризи ціни на нафту на світових ринках різко впали – менш ніж за чотири місяці нафта марки Urals подешевшала до $60, – аналітики відразу ж заговорили про небезпеку краху геостратегії «енергетичної наддержави». Як зазначила наприкінці жовтня 2008 р. у «Независимой газете» директор Європейських програм Центру дослідження постіндустріального суспільства К. Кузнєцова, «в той час коли російська громадськість займається обговоренням заходів щодо локальної боротьби з глобальною кризою ліквідності, мало хто задумується про те, що головним зовнішньополітичним підсумком світових фінансових негараздів може стати крах міфу «про велику енергетичну наддержаву» [2].

Нагадаємо, що в середині першого десятиліття нового тисячоліття, стрімка зміна цінової кон'юнктури на енергетичних ринках у поєднанні з реформою оподаткування російської нафтової галузі, яка забезпечила максимальні вилучення надприбутків на користь бюджету, а також з перерозподілом власності на користь державних компаній, сформувала нову якість зовнішньої політики РФ.

У відносинах із Заходом, в першу чергу з ЄС, головною метою Росії стали двосторонні інвестиції, спрямовані на еквівалентний обмін активами та підтримку модернізації російської економіки.

У відносинах із найближчими сусідами по СНГ Москва почала політику перегляду існуючих на той час газових контрактів, різко піднімаючи при цьому старі ціни, обумовлюючи це світовою кон'юнктурою і бажанням швидше наблизити їх до ринкових, а самі відносини у газовій сфері зробити прозорішими.

Однак, ні Захід, ні Україна і тим паче найбільший геополітичний союзник Москви – Білорусь, виявилися явно не готовими до подібних змін в поведінці Росії, і така політика була сприйнята не як запрошення до цивілізованого торгу, а як енергетичний шантаж.

Коли головною темою російського головування у «Великій вісімці» (2006) оголосили енергетичну безпеку, стало зрозумілим: йдеться не про відносини клубу з рештою світу, а про відносини Росії з іншими членами клубу.

Водночас готувалася операція, яка стане «обличчям» російського головування в «G-8», визначивши весь його характер, так само як і українсько-російські відносини до закінчення каденції президентства В. Ющенка.

1 січня 2006 р. через ціновий конфлікт з Україною «Газпром» обмежив поставки газу в нашу країну, розпочавши, як виявилося пізніше, період «газових війн» між двома державами. Цей крок, до того ж зроблений на рідкість недбало з точки зору його інформаційно-пропагандистського супроводження, викликав на Заході дуже різку реакцію. Як наслідок, із «надійного пос-

тачальника» енергоносіїв в очах європейської громадськості Росія відразу перетворилася на «енергетичного жандарма», а «Газпром» – на «енергетичну зброю Кремля».

Невипадково, що лише за тиждень до саміту «G-8» в Санкт-Петербурзі з'явилася монографія К.Симонова «Енергетична наддержава» з претензією на концептуальне обґрунтування нової зовнішньої політики Кремля як повноцінної геостратегії. В своїй книжці автор безапеляційно стверджує, що «У розвитку Росії як енергетичної наддержави немає альтернативи. Знову ж таки з тієї причини, що нафта і газ потрібні всім – і Сполученим Штатам, і Європі, і Китаю та Індії, що динамічно розвиваються. А тому інтерес до російських надр буде величезним» [3]. Та головне, на думку російського автора, полягає в тому, що «Ідея Росії як енергетичної наддержави, по суті, є не лише економічним проектом – це могло б стати важливішим для країни геополітичним завданням, вирішення якого повернуло б нам втрачений статус і роль в глобальних політичних проектах» [3].

Не дивно, що підсумки самого саміту виявилися дуже скромними. Все, що вдалося досягти російській стороні – це зафіксувати як одне із завдань глобальної енергетичної безпеки «розвиток діалогу і обміну думками поміж всіма зацікавленими сторонами з питань посилення взаємозалежності в енергетичній сфері та безпеці пропозиції та попиту».

Під час саміту В. Путін також неодноразово робив заяви стосовно України, звинувачуючи її у зриві поставок газу до Європи на початку року. Цим вона, на думку російського президента, продемонструвала власну ненадійність як транзитна держава на варті європейської енергетичної безпеки.

Таким чином, за допомогою газового конфлікту з Україною і власного головування на саміті «Великої вісімки», Росія наочно продемонструвала, що після п'ятнадцяти років принижень перестає бути настільки ж слабкою, як наприкінці минулого тисячоліття. Формули міжнародного врегулювання та російсько-американських відносин, розроблені у розрахунку на «автоматичну зговірливість» Москви, втрачають свою адекватність. Уникаючи розмов про це вголос, їх фактично починають переглядати. Лише кілька прикладів: контракти на продаж зброї до Ірану, Сирії, Венесуели; демарші щодо Великобританії; призупинення участі Росії у Договорі про звичайні збройні сили у Європі й т.п. У лютому 2007 року російський Президент В. Путін на Мюнхенській конференції з питань безпеки вже на весь голос і без дипломатичних евфемізмів заявив про незадоволення Росії курсом США на встановлення «однополюсного» світового порядку.

Підсумки зовнішньої політики Росії, побудованої на геостратегії «енергетичної наддержави», важко оцінити однозначно.

З одного боку, Росію почали сприймати серйозніше, а її право на жорстке відстоювання власних національних інтересів, у тому числі в енергетичній сфері, більше не піддається сумніву. Попри скандальність і непослідовність, пов'язану із політичними міркуваннями, система енергетичних відносин з країнами пострадянського простору стала більш прозорою, ніж раніше. Хоча якісного прориву не відбулося, присутність російських компаній на світовому ринку також розширилася.

З іншого боку, атмосфера енергетичних відносин погіршилася: вона абсолютно не сприяла досягненню тих цілей, яке ставило перед собою російське керівництво на початку нового тисячоліття. Всебічна політизація, якій сприяють як постачальники, так і споживачі, підриває основи ринку, штовхаючи його учасників до позаекономічної логіки поведінки.

Кампанія з підвищення цін для клієнтів «Газпрому» в СНГ призвела до передбачуваного результату – ультиматуму Туркменистану, Узбекистану та Казахстану, які також почали вимагати платити їм за газ «європейську» ціну.

Отже, ще одним наслідком зовнішньої політики Росії в енергетичній сфері стало різке зростання політичної конкуренції за джерела енергоносіїв і маршрути їх поставки.

Ситуація з купівлею активів в країнах ЄС також не є кращою. Зростаюче загострення у відносинах поміж Москвою та західними столицями, а також курс Кремля на обмеження іноземних інвестицій в російські стратегічні галузі призвели до того, що шлях до придбання крупних активів в країнах ЄС «Газпрому» був фактично зачинений. Єдина угода, підписана в цій галузі, – обмін пакета акцій дочірньої компанії «Севернефтегазпром», яка розробляє Південно-Руське газове родовище, на 15% акцій німецької розподільної компанії «Wingas». І навіть вона була узгоджена в Німеччині лише тому, що статус «Газпрому» в «Wingas» кардинально не змінився: російський

концерн так і залишився в становищі другого партнера. І хоча деякі проекти в Європі здійснюються та підписані угоди з будівництва двох нових трубопроводів, в цілому успіхи «Газпрому» так і не вийшли за межі окремих надбань. І це при тому, що від самого початку мета була зовсім іншою – повномасштабна енергетична інтеграція шляхом якісної зміни ролі російської компанії на європейському ринку.

Відносини Росії з головним споживачем енергоносіїв і головним джерелом новітніх технологій у геологорозвідці – ЄС – увійшли в стадію латентної кризи. Зростання напруги у відносинах з ЄС після серпневої 2008-го року війни в Грузії спровокував відновлення дискусії про необхідність покінчити «з двосторонніми містечковими угодами з Росією» і обмежити контакти в політичній сфері.

Після подій серпня позиція журналу The Economist, який закликав звільнитися від Росії «шляхом підтримки трубопровідних проектів, що йдуть в обхід неї, будівництва терміналів для зберігання скрапленого газу, інтеграції енергогенеруючих компаній і лібералізацію енергетичного ринку», стала якщо не домінантною, то як найменше – дуже впливовою. Іншими словами, зовнішнє середовище для створення масштабних енергетичних альянсів з європейцями стало зовсім не сприятливим.

Ще одним невтішним підсумком періоду «тучних років» Росії є те, що за часів високих цін на нафту Москва не спромоглася створити альтернативні плацдарми для збуту енергоносіїв. Альтернативні європейському ринки не були забезпечені потрібною транспортною інфраструктурою і достатніми запасами нафти та газу. Отже технологічне та інфраструктурне відставання є ще однією загрозою «енергетичній наддержаві».

Одна з головних загроз і викликів «енергетичній зброї» Росії полягає в тому, що світова торгівля газом поступово зміщується від традиційних трубопровідних поставок у напрямі скрапленого газу, який транспортується морським шляхом. За даними компанії Royal Dutch Shell, попит на скраплений газ зростає на 7–10% щорічно порівняно з 2–3% зростання споживання звичайного газу [4]. Вже більше чверті газу в світі, що продається, поставляється в скрапленому вигляді. Японія імпортує газ лише в скрапленому вигляді, Корея на 80% покриває власні вимоги саме скрапленим газом. Нові термінали зі скрапленню газу будуються в Італії, Катарі, Японії, Китаї, Індонезії, Малайзії, Екваторіальній Гвінеї. У Нігерії менш ніж за 10 років побудовано три термінали та ще два знаходяться на стадії будування.

Наприкінці січня 2010 р. на засіданні ради директорів «Газпрому» у доповіді голови «Газпромекспорту» О. Медведєва вперше були визначені головні проблеми газового монополіста. Як з'ясувалося, істотне падіння експорту в 2009 р. було пов'язано зовсім не зі світовою економічною кризою, але з послабленням позицій «Газпрому» в США і зростанням споживання іноземними партнерами скрапленого газу власного виробництва.

Як наслідок, об'єми експортного газу впали до 140 млрд. кубометрів. При цьому ЄС зменшив своє споживання на 44 млрд. кубометрів. І хоча напряму про фінансові втрати в доповіді не йдеться, але в пресі наводяться висловлювання О. Медведєва про те, що передбачувана виручка компанії від експорту газу за минулий рік «становитиме 40–42 млрд. дол. проти 64 млрд. дол. в 2008 році» [4].

Ситуація виглядає наступним чином: сланцевий газ, який дедалі активніше стали видобувати та використовувати в США, перетворив американський ринок із дефіцитного на самодостатній, а надлишок африканського скрапленого газу підриває конкурентоспроможність російського газу в ЄС, – визнають у «Газпромі».

Насамперед, це стосується Катару, який, починаючи з весни минулого року, активно демпінгував ціною газу на європейських ринках. За словами О. Медведєва, навіть довгострокові контракти «Газпрому» в ціновому відношенні були вдвічі дорожче.

Паралельно із цим збільшили власну продуктивність і термінали самого ЄС. Як наслідок, використання скрапленого газу збільшилася на 70 млрд. куб.

«Якщо кілька років тому жодна з відомих нам організацій не прогнозувала швидке зростання видобутку газу в США, то сьогодні практично всі компанії кажуть про перспективність видобутку сланцевого газу, яка може докорінним чином змінити весь світовий газовий ринок», – наводить слова О. Медведєва equipnet.ru.

Та головна проблема полягає навіть не в тому, що США скоро зможуть забезпечувати себе газом самостійно, а в тому, що надлишок скрапленого газу вона вже переправляє європейцям. Крім того, США активно цікавляться сланцевими покладами в Європі. Ці зміни

на газовому ринку вже отримали, з легкої руки The New York Times, назву «сланцевої лихоманки». Якщо взяти до уваги той факт, що вартість цього газу втричі нижче за європейські ціни на продукцію «Газпрому», то ситуація насправді стає критичною.

Мало того, що вони ставлять під удар позиції «Газпрому» на світовому ринку як монополіста, то це ставить під загрозу освоєння Штокманівського газового родовища в Карелії. Адже звідти планувалося постачати скраплений газ саме на ринки США та ЄС. І хоча в доповіді Медведєва про це не йшлося, експерти вже стали обговорювати перспективність подальших інвестицій «Газпрому» в Штокман, без якого там не залишається жодних перспектив.

Таким чином, ставка «Газпрому» на магістральні трубопроводи, дорогі в обслуговуванні та вразливі перед вичерпанням ресурсів, знов прокладає для Росії «особливий шлях», який і в технологічному, і в політичному відношенні є тупиковим.

Ще одним руйнівним для російської економіки наслідком безпрецедентного потоку нафтодоларів, який заполонив Росію за кілька років до початку світової економічної кризи, є те, що він фактично визначив крах будь-яких спроб впровадження ефективних систем енергозбереження. Росія безнадійно відстає в галузі енергозбереження, витрачаючи на виробництво готової продукції в 4–6 разів більше енергії, ніж у Європі.

За умов зниження видобування газу, що загрожує експортним зобов'язанням Росії, зменшення енергоємності виробництва могло б частково компенсувати недостатність ресурсів і підвищити безпеку енергопостачань. Проте замість впровадження енергозберігаючих технологій, російська влада запроваджує регулярне підняття внутрішніх цін на газ, яке виробники за умов високих цін на товари переживали практично безболісно. Економічна криза покладе цьому край.

Як засвідчив аналіз серпневого конфлікту на Кавказі 2008 року, який багатьма західними та російськими політологами розглядається як пікова точка напруги у російсько-американських відносинах, в інформаційному плані, не зважаючи на швидку військову перемогу, Росія не спромоглася адекватно представити у світових ЗМІ власну позицію та реальний перебіг подій. Особливо це стосується перших днів війни. І хоча висвітлення ходу конфлікту західними засобами інформації було досить заідеологізованим і та інформація, що подавалася, далеко не завжди спиралася на перевірені факти, слід визнати, що в результаті цього саме Росія у свідомості мільйонів людей по всьому світу стала країною-агресором, яка розпочала війну проти маленької та незахищеної Грузії.

Водночас відповідь на військові дії Грузії проти Південної Осетії засвідчила остаточний відхід Москви від практики 1990-х рр., яка фактично передбачала слідування правилам гри, несумісним з корінними національними інтересами Росії. Понад те, визнавши незалежність Південної Осетії та Абхазії, вона, як і обіцяла, дала належну, з її точки зору, відповідь на визнання США та її європейськими союзниками, всупереч її позиції, незалежності Косова.

Серпневий збройний конфлікт також чітко виявив нездоланні з часів двох чеченських компаній 1990 років недоліки в організації управління російськими військами, їхній бойовій підготовці, поганій взаємодії видів та родів військ, відставанні по системах інформаційного забезпечення, зв'язку, радіоелектронної боротьби тощо. Усе це відображається у зайвих військових втратах і шкодить престижу Росії в очах інших розвинених країн світу.

Тому, допоки у військовій політиці Росії не будуть вирішені застарілі проблеми технічного переоснащення, забезпечення офіцерів житлом, контрактного комплектування, впровадження новітніх систем управління та інформаційного забезпечення, військові піар-акції сприйматимуться як прояв російських комплексів неповноцінності, а не як зростання обороноздатності.

Крім того, підбиваючи підсумки аналізу практичних результатів зовнішньої політики, побудованої на геостратегії «енергетичної наддержави», слід визнати, що підвищена військова активність Росії після грузино-абхазького конфлікту 2008 р. стає контрпродуктивною. Йдеться про демонстративні польоти до Латинської Америки застарілих стратегічних бомбардувальників (хоча вони призначені для зовсім іншого), парадні походи у Карибське море бойових кораблів (без прикриття з повітря), про все частіші випробування балістичних ракет (не завжди вдалі) у супроводі із загрозливими застереженнями «ймовірного агресора».

Професійними американськими стратегами ці акції сприймаються лише як спроби зіграти на патріотизмі всередині Росії із застосуванням неадекватних військових засобів. Більше того, всередині Сполучених Штатів дедалі міцніше закріплюється точка зору, що військове командування РФ вводить в оману своє політичне керівництво, роздуваючи міфи про зростання зовнішньої військової загрози та про підвищення обороноздатності країни. І все це робиться лише для того, щоб відволікти увагу від стагнації російської військової реформи та пробуксовки державної програми озброєння, від корупції та злочинності у військах.

Хай там як, але мета, поставлена ще Президентом Росії В. Путіним, а згодом і його наступником Д.Медведєвим, й досі не досягнута. Ще з початку 1990 років перед військовим керівництвом країни був поставлений цілий комплекс завдань: ліквідувати «дідівщину», перевести армію на контрактну основу, провести технічне переоснащення російських військових сил, створити мобільні сучасні частини, забезпечити їх космічними та іншими інформаційними засобами тощо. Але жодного з цих завдань не було виконано.

Щодо наслідків світової фінансово-економічної кризи для економіки Росії, слід визнати, що РФ внаслідок

стрімкого падіння цін на нафту постраждала серед найвпливовіших країн чи не найбільше. Вже 15 вересня 2008 р. відбувся різкий обвал російського фондового ринку після оголошення про банкрутство одного з найбільших американських інвестиційних банків Lehman Brothers. Це спричинило масовий панічний розпродаж акцій на світових фондових ринках, в тому числі, і в Росії.

Лише за два дні індекс ММВБ знизився на 23%, а індекс РТС – на 21,1%. Російський фондовий ринок втратив близько 16% власної капіталізації. Рекордний обвал фондового ринку відбувся 6 жовтня 2008 р. За один день індекс РТС втратив 19,1%, а 24 жовтня він досяг річного мінімуму, впавши до 549 – 4 пунктів, що дорівнювало рівню 1997 року. Впродовж жовтня–листопада російський індекс РТС впав на 53,2% – з 1211,8 до 658,1 пунктів [5, с.11].

До 2008 року зростання інтересу іноземних інвесторів до російських активів забезпечувало чистий приплив капіталу Росії (41,8 млрд. дол. в 2006 р., 83,1 млрд. дол. в 2007). За підсумками 2008 року, обвал фондового ринку та втеча інвесторів до іноземних активів через знецінення рубля призвели до безпрецедентного чистого відпливу капіталу в розмірі 129,9 млрд. дол. [5, с.11]. Масштаб чистого відпливу капіталу перевищив його приплив у 2005–2007 рр.

Згідно з попередніми оцінками Мінекономрозвитку Росії, падіння ВВП за десять місяців 2009 року становило 9,6%.

Після останнього, перед внесенням до парламенту бюджету на 2010 р., засідання урядової комісії із бюджетних проектувань, російський Прем'єр В. Путін зазначив, що на 2010 р. доходи бюджету плануються на рівні 16% ВВП, або 6,9 трлн. рублів, видатки – 9,8 трлн. рублів, дефіцит становитиме 2,9 трлн. рублів. «Себто, він буде приблизно на 1% ВВП менше, ніж в 2009 році, за нинішніх умов вважаю цей рівень прийнятним», – заявив Путін. Після цього ж засідання міністр фінансів РФ А. Кудрін додав, що в 2011 р. дефіцит запланований на рівні 4%, а в 2012 не більше 3% ВВП. Він також зазначив, що бюджетний дефіцит покриватиметься за рахунок Резервного фонду, з якого в 2010 р. буде витрачено 2,187 трлн. руб. А це означає, що впродовж року він буде повністю вичерпаний і припинить своє існування до того часу, поки знов не почне наповнюватися. Це, за словами того самого Кудріна, відбудеться не раніше 2013 року [6].

Підсумовуючи все сказане, слід лише додати, що згідно з базовим прогнозом соціально-економічного

розвитку на 2010–2012 рр., за умов стабілізації ціни на російську нафту, повернення на докризовий рівень російської економіки очікується в 2012 році. Виходить, що світова фінансово-економічна криза щонайменше на чотири роки відкинула розвиток Росії назад, продемонструвавши й досі величезну залежність від світових цін на енергоносії та на інші природні ресурси, так само, як і безперспективність геостратегії «енергетичної наддержави».

Список використаних джерел

1. Гривач А.И., Денисов А.А. Успехи и неудачи «энергетической сверхдержавы» // Россия в глобальной политике. №2. Март–Апрель 2009.

2. Кузнецова Е. Закат энергетической сверхдержавы? // Независимая газета. 30.10.2008. Джерело: http://www.ng.ru/ politics/2008-10-30/3_kartblansh.html.

3. Симонов К. Энергетическая сверхдержава. – М. «Эксмо-Пресс», 2006 г., ISBN 5-9265-0269-1. – http://www.energystate.ru/books /book_39.html.

4. Призрачные перспективы энергетической сверхдержавы. – Джерело: http://www.rususa.com/news/news.asp-nid-52369-catid-4.

5. Замараев Б., Киюцевская А., Назарова А., Суханов Е. Экономические итоги 2008 года: конец тучных лет // Вопросы экономики. №3, 2009. – С.4–26.

6. Кудрин: Резервный фонд будет полностью потрачен в 2010 году на покрытие дефицита бюджета. http://polit.ru/economy/2009/09/16/ rezerv2010.html.

Україна–ЄС: Держінвестиції вдосконалюватимуть свою роботу відповідно до кращих європейських практик

У Державному агентстві України з інвестицій та розвитку офіційно розпочав свою роботу проект Програми ЄС Twinning «Покращення роботи Держінвестицій відповідно до кращих європейських практик». Перший заступник голови Держінвестицій, керівник проекту Анатолій Заєць та постійний радник проекту Карл-Гайнц Дюбнер підписали план роботи проекту.

За словами Анатолія Зайця, реалізація проекту сприятиме підвищенню ефективності діяльності Держінвестицій, залученню прямих іноземних інвестицій відповідно до кращих європейських практик.

Проект складається з двох компонентів, які передбачають проведення консультацій щодо вдосконалення інституційної та функціональної спроможності Держінвестицій та тренінгів з відповідних питань.

У рамках реалізації Проекту, який триватиме до кінця грудня 2011 року, співробітники Держінвестицій вивчать кращий європейський досвід та отримають відповідні рекомендації експертів із питань регіонального розвитку, вдосконалення існуючої бази даних інвестиційних та інноваційних програм і проектів Держінвестицій, запровадження нової системи опрацювання інвестиційних запитів, створення системи моніторингу та оцінювання промоційної діяльності, захисту прав інвесторів, стратегічного планування тощо.

Проект впроваджується Федеральним Міністерством економіки та технологій Німеччини (BMW) у консорціумі з Польською агенцією інформації та іноземних інвестицій (PAIiIZ).

Міжнародний досвід «зеленого» розвитку економіки

Олександр ІВАНОВ, генеральний директор представництва Міжнародного конгресу промисловців та підприємців в Україні

Міжнародний конгрес промисловців і підприємців (МКПП) – міжнародна неурядова громадська організація, створена 21 лютого 1992 року за ініціативи Російського союзу промисловців і підприємців (роботодавців). В ролі засновників конгресу виступили представники ділових кіл Азербайджану, Вірменії, Білорусі, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Латвії, Литви, Молдови, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменистану, Узбекистану, України та Естонії. На даний час конгрес об'єднує національні спілки промисловців і підприємців з 25 країн Європи і Азії. Як спостерігачі в роботі МКПП беруть участь організації промисловців і підприємців Китаю та Індії. Діловими партнерами МКПП є більше сотні підприємств, організацій, фірм, інших господарюючих суб'єктів різноманітних форм власності та багатьох галузей економіки з різних країн. Міжнародний конгрес промисловців і підприємців має офіційний статус при Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Міжпарламентської асамблеї держав-учасників Співдружності незалежних держав (МПА СНД), а також оформлені відносини довготривалої співпраці з Міжнародним центром наукової та технічної інформації, Міжнародним союзом товаровиробників, Загальною конфедерацією профспілок, Міжнародною дорожньої федерацією. Ведеться спільна робота з Виконавчим секретаріатом СНД і його робочими органами.

Світова фінансово-економічна криза спонукає держави світу до необхідності вирішення питання підвищення ефективності використання ресурсів, розвитку нових екологічно орієнтованих галузей і видів діяльності, впровадження «зелених технологій» – тих змін, які дозволять забезпечити гармонійне узгодження економічного, соціального і екологічного розвитку і стануть каталізатором зростання глобальної економіки.

Концепція «зеленої економіки», ініційована Програмою ООН із навколишнього середовища (ЮНЕП)[1], пропонує спрямувати зусилля та інвестиції на ключові економічні сектори (промисловість, збалансоване сільське господарство, лісову промисловість, відновлювальну енергетику, водопостачання, транспорт, управління відходами та екологічно чисте будівництво), дбаючи водночас і про стимулювання економічного розвитку, створення робочих місць та подолання бідності, та про скорочення викидів парникових газів, ощадливіше використання природних ресурсів та зменшення обсягів відходів.

Міжнародний досвід свідчить, що країни світу використовують різні інструменти «зеленої економіки» в своїй національній політиці та стратегіях розвитку. Інвестування в охорону довкілля є важливим елементом багатьох пакетів заходів зі стимулювання економіки. Найбільший обсяг «зелених» інвестицій у рамках екологічно-орієнтованих заходів, передбачених державними пакетами дій з відновлення економіки, припадає на Китай (22300 млн. євро), Японію (12300 млн. євро), Республіку Корею (9300 млн. євро), Францію (5700 млн. євро), Данію (700 млн. євро), Бельгію (118,8 млн. євро)[2].

Республіка Корея була першою країною, яка оголосила реалізацію концепції «зеленого» зростання як національну стратегію. Стратегія націлена на збереження масштабів продуктивної економічної діяльності при мінімальному використанні енерго- та інших ресурсів, зведення до мінімуму навантаження на довкілля всіх використовуваних видів енергії і ресурсів і вживання заходів для перетворення інвестицій в природоохоронну діяльність у рушійну силу економічного зростання.

У 2008 р. у Південній Кореї було проголошено новий «зелений» курс розвитку держави. У січні 2009 р. уряд Південної Кореї прийняв програму заходів із забезпечення «зеленого» зростання економіки, що передбачає інвестиції у розвиток відновлювальних джерел енергії (1,8 млрд. дол. США), залізниць (7,01 млрд. дол. США), створення автомобілів з низьким рівнем викидів (1,8 млрд. дол. США) і енергоефективних будівель (6,19 млрд. дол. США), раціональне використання водних ресурсів і переробку відходів (13,89 млрд. дол. США).

У липні 2009 р. програму було розширено за рахунок прийняття п'ятирічного плану розвитку «зеленої» економіки (2009–2013 рр.), який розділено на три основні блоки.

У рамках першого блоку

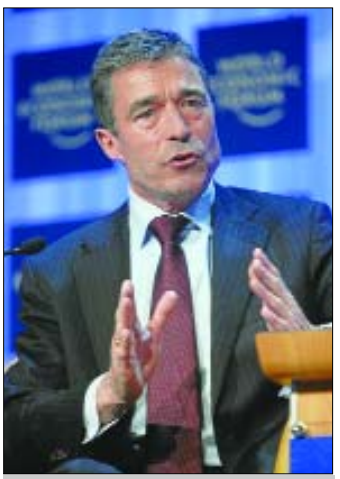
Проект екопарку у Південній Кореї для Національного інституту екології стане величезним науково-дослідницьким центром, метою якого є вивчення екологічних систем і розробка методів їхнього збереження

виділяється 44,3 млрд. дол. США на заходи з боротьби із змінами клімату і забезпеченню енергетичної незалежності. Серед них — скорочення викидів в атмосферу, зростання лісів, використання енергії води, вітру, сонця та біологічних відходів, перехід на енергоефективні лампочки.

Другим блоком передбачено фінансування у розмірі 22,3 млрд. дол. США на розвиток «зелених» технологій та їх впровадження у промисловості. Серед перспективних напрямів — застосування IT-технологій, розвиток водневої енергетики, створення фотоелементів і світлодіодів, уловлювання та збереження CO_2.

Третій блок заходів спрямовано на поліпшення рівня життя (21,7 млрд. дол. США). Цей напрям включає створення «зелених» міст, більш екологічних машин, розвиток транспорту, будівництво понад 3 тис. км. велосипедних доріжок, доступ до чистої води.

Очікується, що реалізація плану «зеленого» зростання призведе до збільшення виробництва на 140–160 млрд. дол. США і забезпечить створення понад 1,5 млн. робочих місць.

Складні проблеми, пов'язані з економічною кризою та кліматичними змінами, «можна вирішувати одночасно шляхом швидкого розвитку «зеленої економіки». Таку думку висловив у Копенгагені датський прем'єр-міністр Андерс Фог Расмуссен

Надвисокі темпи зростання економіки **КНР** призводять до збільшення навантаження на довкілля. Тому, на думку експертів, у найближчі 10 років Китай досягне меж розвитку в рамках традиційних технологій і буде вимушений перейти на «зелені» технології.

Китай ще в 1994 р. опублікував Білу книгу «Народонаселення, довкілля і розвиток Китаю в XXI ст.», у якій сформульовано ідею «створення моральної норми співіснування нової людини і природи». Напрямами стратегії сталого розвитку держави визначено:

- до 2030 р. – досягти нульового приросту населення;
- до 2040 р. – вийти на нульовий приріст споживання природних ресурсів;
- до 2050 р. – зупинити деградацію довкілля[3].

Новий поштовх для екологізації економічного розвитку Китаю надала сучасна фінансово-економічна криза. Китай виявився лідером за розміром «зеленої» складової національного пакету антикризових заходів (33,4% від загальної суми); кошти планується спрямувати на будівництво високошвидкісних залізниць, модернізацію мереж електропередач, вдосконалення систем водопостачання і водоочистки, переробку та захоронення відходів.

Уряд КНР затвердив Рамкове законодавство на підтримку «зеленого» зростання, включаючи Закон про циклічну економіку (набув чинності у січні 2009 р.), Закон про відновлювальні джерела енергії, який збільшує капітальні вкладення для розвитку нових і відновлювальних джерел енергії в таких галузях, як гідроенергетика, сонячна енергія, біогаз та інші низьковуглеводневі джерела енергії в сільських районах (набрав чинності в січні 2006 р.), поправку до Закону про збереження енергії (набрала чинності з квітня 2008 р.).

Американський енергетичний гігант First Solar отримав у Китаї контракт на створення найбільшої у світі сонячної електростанції, яка розташується поблизу кордону з Монголією у пустельній місцевості. Буде побудована 2-гігаватна сонячна електростанція в регіоні Внутрішня Монголія. Побудова такої станції – крок не лише економічний, а й політичний. США та Китай є найбільшими забруднювачами нашої планети, тому нині й почали активно впроваджувати зелені технології

В останні 30 років **Японія** приділяла особливу увагу енергозберігаючим технологіям, щоб у результаті стати однією з найбільш енергоефективних націй у світі з найнижчими викидами CO_2 по відношенню до ВВП.

На даний час основною ідеєю «зеленої економіки» в Японії є «зелений розвиток» урбанізованих територій міст. У рамках економічних заходів по стимулюванню економіки передбачено виділення 1,7 млрд. дол. США на будівництво будинків з використанням енергозберігаючих технологій, 1,3 млрд. дол. США – на збільшення внутрішнього виробництва екологічної продукції. Наразі інвестори як з корпоративного, так і з приватного секторів активно вступають на шлях «зеленої» нерухомості. Розвивається усвідомлення, що екологічна нерухома власність має вищу цінність, забезпечує вищий прибуток у майбутньому та нижчі ризики порівняно з традиційною нерухомістю.

Наприклад, в Японії розроблено проект екологічно чистого житлового будинку з саморегулюючою системою електропостачання і опалювання. Новинка ринку індивідуального житлового будівництва створена відомою будівельною компанією Sekisui House у співробітництві з крупним газовим підприємством Osaka Gas.

Експлуатація такого «будинку майбутнього», за оцінкою ініціаторів проекту, дозволить знизити щорічний викид шкідливих парникових газів на 80%. Його високу ступінь екологічності забезпечать комбінація встановлених на даху сонячних панелей, а також спеціальних паливних елементів і накопичувачів електроенергії. Така автономна система за допомогою електронних приладів здатна цілодобово забезпечувати будівлю електрикою незалежно від умов погоди.

Як показала пробна експлуатація в префектурі Кіото прототипу двоповерхового котеджу загальною площею 150 кв. м, застосовані у ньому «зелені технології» дозволяють скоротити що-

річний викид вуглекислого газу на п'ять тонн.

Також найближчими роками уряд Японії планує виділити 209 млрд. єн (1,72 млрд. дол. США) на допомогу автовиробникам, що розроблюють нові «зелені» технології. Зокрема, уряд субсидуватиме виробництво електробатарей і двигунів на паливних елементах.

У **США** в антикризовому плані зі стимулювання національної економіки (так званому Плані Б. Обами) передбачено довгострокове інвестування у розвиток «зелених технологій» і альтернативної енергетики. На розвиток відновлювальних джерел енергії виділено 150 млрд. дол. США (19% від загального обсягу антикризового фінансування) впродовж наступних 10 років. До 2013 р. їх частка в енергетичному балансі США має становити 10%. Крім того, передбачається здійснення аукціонів серед компаній з купівлі лімітів на викиди шкідливих газів. Кошти від аукціонів підуть на фінансування розробок в сонячній, вітряній та інших видах альтернативної енергетики. Очікується, що до 2050 р. викиди вуглекислого газу мають бути на 80% нижче за рівень 1990 років.

У **Європейському Союзі** прийнято пан'європейський План відновлення економіки, яким передбачено вливання допомоги у розмірі 400 млрд. євро на підвищення купівельної спроможності, стимулювання економічного зростання і створення робочих місць. Планом відновлення економіки передбачається прийняття низки екологічно-орієнтованих заходів, зокрема по боротьбі із зміною клімату, в галузі енергоефективності, чистих технологій, підвищення екологічно-орієнтованих професійних знань і підтримки екологічно-орієнтованої продукції. Крім того, багато держав-членів ЄС розробили національні плани відновлення економіки. Головними «зеленими» заходами, які передбачено цими планами відновлення, є заходи в галузі енергоефективності, використання відновлювальних джерел енергії, розвитку транспортної інфраструктури і системи здавання в брухт автомобілів.

У Великобританії задекларовано розвиток економіки з низьким рівнем викиду двоокису вуглецю і «зеленими технологіями» як стратегію національного розвитку. Зокрема, оприлюднені «зелені» проекти, націлені на створення 100 тисяч робочих місць у будівництві шкіл, лікарень і залізниць.

Крім того, попри безпрецедентне скорочення бюджетних витрат у рамках антикризової політики, канцлер Казначейства Великобританії Дж. Осборн заявив про пріоритетність максимального збереження «зелених» проектів. Насамперед, йдеться про створення Банку «зелених» інвестицій (Green Investment Bank), на який у бюджеті країни закладено 1 млрд. фунтів стерлінгів. Дж. Осборн наголосив на тому, що дослідження й технологічні інновації допоможуть країні досягти одну з головних цілей – здійснювати боротьбу зі змінами клімату, і створити робочі місця в сфері екологічного виробництва.

Російська Федерація. Серед останніх документів, які забезпечують рух РФ на шляху сталого розвитку і «зелених» технологій, слід зазначити Укази Президента РФ від 4.06.08 р. «Про деякі заходи по підвищенню енергетичної і екологічної ефективності російської економіки», від 12.05.09 р. «Про стратегію національної безпеки РФ до 2020 р.» і ФЗ від 23.11.09 р. «Про енергозбереження і про підвищення енергетичної ефективності».

У Стратегії національної безпеки зазначено, що стратегічними цілями забезпечення екологічної безпеки і раціонального природокористування є: збереження природного довкілля і забезпечення його захисту, ліквідація екологічних наслідків господарської діяльності за умов зростаючої економічної активності та глобальних змін клімату. Основними напрямами інститутів громадянського суспільства і сил національної безпеки названі створення умов для впровадження екологічно безпечних виробництв, пошук перспективних джерел енергії, задоволення потреб населення у водних і біологічних ресурсах.

Згідно з Указом Президента «Про деякі заходи по підвищенню енергетичної і екологічної ефективності російської економіки», в найближчі кілька років мають бути розроблені проекти законів, які передбачають економічні механізми для впровадження енергозберігаючих і екологічно чистих технологій, а також відповідальність господарюючих суб'єктів за недотримання нормативів допустимої дії на довкілля. Зокрема, Міністерство природних ресурсів планує підняти штрафи для екологічно шкідливих виробництв у 2,3 разу до 2011 р. і в 3,4 разу — до 2016 р. Відомство також планує до 2012 р. розробити федеральну цільову програму «Екологічна безпека Росії».

У рішеннях багатьох зустрічей високого рівня звучать заклики перейти до «зеленої економіки». Наприклад, у Декларації про екологічно чисте зростання, прийнятій ОЕСР у червні 2009 р.[4], міністри низки країн виразили рішучість нарощувати свої зусилля щодо подальшої реалізації страте-

Дослідницький Worldwatch Institute надрукував доповідь про нинішню ситуацію з «зеленими» робочими місцями. Нині у світі нараховується 2,3 млн. таких робочих місць. Так, повітряна енергетика забезпечує роботою близько 300 тис. чоловік, сонячна енергетика – 600 тис., індустрія виробництва біопалива – більше 1 млн. Набирає популярності «зелене» будівництво більш економічних у плані споживання енергії будівель. «Зелена» модернізація 200 тис. квартир дозволила створити 25 тис. нових робочих місць та зберегти 116 тис. старих. 250 тис. працівників автоіндустрії нині випускають економічні автомобілі. У цьому секторі економіки зайнято близько 8 млн. чоловік. Приблизно 40% світової сталі та близько 25% алюмінію виробляються шляхом переробки відходів, що дозволяє забезпечити роботою майже 250 тис. чоловік. Worldwatch Institute підкреслює, що за всіх досягнень, «зелена економіка» ніколи не стане реальністю без масштабної допомоги держав (грошима, відповідними законами та пільгами), приватних інвесторів та споживачів

гій «зеленого» зростання і заохочення «зелених» інвестиції, а також стійкого регулювання природних ресурсів.

Питання «зеленого» зростання як стратегії сталого розвитку для Азії та Тихоокеанського регіону обговорювалися на 6-й Конференції Міністрів довкілля і розвитку Азіатсько-тихоокеанського регіону (27.09.2010 р. – 2.10.2010 р., м. Астана, Казахстан). На конференції були прийняті Астанінська Декларація міністрів охорони довкілля, Регіональний план здійснення в цілях сталого розвитку в Азіатсько-тихоокеанському регіоні на 2011–2015 рр., а також підтримана ініціатива Казахстану «Зелений міст», метою якої є сприяння створенню партнерства між Європою, Азією і Тихоокеанським регіоном, яке розробить схеми переходу від поточних моделей розвитку до концепції «зеленого» зростання.

На Конференції ООН зі сталого розвитку, яка пройде на вищому рівні в Бразилії у 2012 р. («Ріо+20»), однією з двох центральних тем конференції буде «зелена економіка в контексті сталого розвитку та викорінення бідності».

В **Україні** необхідність розробки та впровадження політики екологічно-сталого розвитку на основі «зеленого» зростання викликана як міжнародними зобов'язаннями, так і внутрішніми соціально-економічними й екологічними реаліями.

Україна посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання природних благ на одиницю ВВП. Так, на одиницю ВВП витрачається майже тонна природних ресурсів, тоді як у США – 3 кг. Загальне енергоспоживання на одиницю ВВП в Україні в 1,8 разу більше, ніж в РФ, в 3,5 разу більше, ніж в Польщі, в 8,3 разу вище, ніж у країнах Європи; за останні 20 років енергоємність одиниці ВВП України збільшилась майже вдвічі. Попри скорочення виробництва за останні 10 років, відбулося збільшення частки викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище на одиницю виробленої продукції[5].

Економіка України неконкурентоспроможна внаслідок енергоємності та ресурсовитратності, тому необхідна її екологізація – перехід на відновлювальні джерела енергії, впровадження «зелених» технологій і раціональний підхід до використання ресурсів. Доцільним є об'єднання економічної та екологічної складової соціально-економічних реформ на національному, регіональному та місцевому рівнях, практичне врахування екологічних факторів безпосередньо у процесі господарської діяльності. Для цього необхідно:

- стимулювання зацікавленості господарюючих суб'єктів у впровадженні маловідходних і ресурсозберігаючих технологій, у випуску екологічно чистих («зелених») товарів, поширенні екологічного менеджменту;
- модернізація житлово-комунального господарства України із впровадженням енергозберігаючих технологій у приватному секторі;
- перехід на енергозберігаючі технології бюджетного сектора;
- підвищення інноваційної активності промислових підприємств, розробка і застосування програм системного впровадження інновацій з метою зниження енерго- та ресурсоємності промислового виробництва;
- посилення технічного контролю, введення сучасних систем якості, сертифікації продукції і виробництва, удосконалення системи стандартизації та метрології на основі міжнародних норм ISO 9000, 9001 та розширення сфери дії міжнародних екологічних стандартів серії ISO 14000;
- створення реєстру підприємств та їх ранжирування за обсягами викидів шкідливих речовин, енерго- та ресурсоємністю та іншими видами впливу на навколишнє середовище;
- проведення моніторингу впливу підприємств на навколишнє середовище, у т. ч., із залученням громадських організацій;
- забезпечення поліпшеного доступу до кредитних ресурсів підприємствам, які здійснюють заходи щодо зниження тиску на навколишнє середовище від своєї виробничої діяльності;
- збільшення використання альтернативних джерел енергії у приватній та державній промисловості, їх розвиток;
- впровадження стратегічних державних програм із підтримки «зеленої» економіки;
- створення стратегічних державних програм з підтримки зменшення промислового забруднення атмосфери та найбільш ефективному використанню коштів, отриманих Україною в рамках квот Кіотського протоколу;
- впровадження нових технологій утилізації та переробки відходів;
- зменшення транспортного забруднення повітря шляхом впровадження жорстких критеріїв до існуючих видів палива та впровадження альтернативних видів палива (біопаливо, електрична та сонячна енергія);
- прийняття Закону України «Про Стратегію національної екологічної політики України на період до 2020 року».

---

[1] *ЮНЕП – (UNEP; United Nations Environment Programme), Програма ООН з охорони довкілля, створена на основі резолюції Генеральної Асамблеї ООН (XXVII) від 15.12.1972 р. Поява ЮНЕП визначена на Стокгольмській конференції ООН по довкіллю 1972 р., де були схвалені Декларація і План заходів стосовно довкілля, і намічені конкретні дії зі створення постійного апарату в рамках ООН з метою розвитку природоохоронного співробітництва держав.*

[2] *OECD (2009), Green Growth: Overcoming the Crisis and Beyond.*

[3] *Экологические риски российско-китайского трансграничного сотрудничества: от «коричневых» планов к «зеленой» стратегии. Исследование Программы по экологизации рынков и инвестиций WWF/ Под ред. Е. Симонова, Е. Шварца, Л. Прогуновой. – Москва–Владивосток–Харбин: WWF, 2010.*

[4] *Declaration on Green Growth, Meeting of the Council at Ministerial Level, 24–25 June 2009.*

[5] *Самойленко Ю. Екологічна безпека як пріоритет національної безпеки України // http://www.zelenysvit.org.ua/?page=news_view&cat=0&id=38108*

Форум «Довкілля-2010»: об'єднання зусиль задля покращення екологічної ситуації в Україні, Європі та світі

26–28 жовтня в Києві відбувся Міжнародний екологічний форум «Довкілля-2010». У церемонії відкриття взяли участь Перший віце-прем'єр-міністр України Андрій Клюєв, Міністр Кабінету міністрів України, координатор Форуму Анатолій Толстоухов, Міністр охорони навколишнього природного середовища України Микола Злочевський, Президент-координатор системи ООН в Україні Олівер Адам, посли зарубіжних держав в Україні.

Відкриваючи форум, Перший віце-прем'єр-міністр України Андрій Клюєв зазначив: «Президент оголосив низку національних проектів, основним питанням яких залишається вирішення екологічних проблем. Поруч із економічними питаннями, якими займається уряд, першим питанням стоїть питання екології». На його думку, Україна може прийти до «зеленої» економіки впродовж десяти років. «Цим шляхом необхідно йти. Сказати, що в нас буде одразу «зелена» економіка – це неможливо зробити. Протягом десяти років це, в принципі, реально реалізувати», – сказав А.Клюєв.

Міністр Кабінету міністрів Анатолій Толстоухов заявив, що уряд працює над новою екологічною політикою країни. Міжнародний екологічний форум «Довкілля-2010» свідчить про об'єднання зусиль держави, громадських організацій, бізнесу, науки задля покращання екологічної ситуації як в Україні, так і в Європі та світі загалом. «Цей форум – об'єднання зусиль на всіх рівнях задля того, щоб спільно, разом демонструвати наші можливості, щоб екологічна ситуація ставала кращою, щоб люди відчували, що таке чисте повітря, чиста вода, безпечне життя», – заявив урядовець. Міністр зазначив, що в Україні робота з захисту довкілля на міжнародному рівні розпочалася ще у 2003 році, коли у Києві відбулася 5-та Європейська конференція міністрів охорони навколишнього середовища: «Ця конференція засвідчила, що Україна йде шляхом європейської інтеграції, що ми стаємо учасниками ініціативи, народженої в Європі та відомої як «Довкілля для Європи».

Анатолій Толстоухов звернув увагу на те, що на конференції були ухвалені важливі рішення щодо навколишнього середовища, транскордонного співробітництва, захисту Карпат тощо. Однак пізніше, як зазначив Міністр, упродовж багатьох років робота з такого високого рівня була переведена на рівень регіональний, громадських організацій і політичних партій. «Зараз ми відроджуємо процес, який був започаткований у 2003 році, і з наступного року «Довкілля-2010» буде відоме як «Довкілля для України», як складова процесу «Довкілля для Європи», – повідомив він, зазначивши, що на розгляді у Верховній Раді знаходиться проект стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року. За його словами, цілі та завдання цієї стратегії спрямовані на охорону та оздоровлення довкілля, забезпечення невиснажливого використання природних ресурсів та екологічно безпечної життєдіяльності людини.

Анатолій Толстоухов та Перший віце-прем'єр-міністр Андрій Клюєв оглянули стенди III міжнародної екологічної виставки, представленої в рамках форуму. Відбулася Всеукраїнська екологічна конференція «Збалансований (сталий) розвиток України – пріоритет національної політики», Міжнародна науково-практична конференція «Національна екологічна політика в контексті європейської інтеграції України», VI Всеукраїнська конференція екологічної громадськості та VI Бізнес-форум.

У людства не залишається іншого виходу, як планувати своє майбутнє

Тетяна ТИМОЧКО, голова Всеукраїнської екологічної ліги

Щодо стратегії збалансованого (сталого) розвитку

Про вичерпність ресурсів нашої планети науковці почали говорити ще у 70-х роках минулого століття. Тоді ж економічно розвинені держави почали розробляти та втілювати програми з енерго- та ресурсозбереження та перенесення брудних виробництв та витратних технологій до інших країн.

На початку 90-х років світ зрозумів, що досить скоро опиниться перед загрозою загальнопланетарної кризи розвитку, і на всесвітньому саміті в Ріо-де-Жанейро було запропоновано нову стратегію розвитку цивілізації, яка отримала назву «збалансований, або, ще кажуть, сталий, розвиток». Але й нині, через вісімнадцять років після Ріо, проблема енерго- та ресурсовитрат і далі загострюється.

Провідні наукові установи світу, які здійснюють моніторинг використання природних ресурсів, повідомляють, що нинішнє покоління живе за рахунок своїх дітей. Про що йдеться? Наша природа, від часу її зародження, існує та розвивається як самовідновлювальна система, яка постійно забезпечує поліпшення своєї якості. Для кращого розуміння спробую навести зрозумілий для багатьох приклад. Український степ як екосистема, з його рослинним і тваринним світом, кліматичними умовами, десятками століть формував найкращі у світі ґрунти. За свідченням наших вчених, товщина високогумусного чорнозему часто сягала понад одного метра. Тобто степові тварини та рослини постійно поліпшували якість території свого існування. Природа так відрегулювала процес, що навіть такі природні катаклізми, як посухи чи навіть степові пожежі, сприяли загальному поліпшенню стану екосистеми. Багато століть степи забезпечували прекрасні умови й для проживання і господарювання людей. Пригадаймо з історії, що саме за володіння цією територією постійно відбувалася боротьба племен і народів.

І ось у XX столітті в український степ прийшли технічно і науково озброєні господарники... Під гаслом «ми не повинні чекати милості від природи...» розпочалося освоєння території. На початку здавалося, що таке «освоєння» забезпечуватиме нову – вищу якість господарювання. Однак уже через кілька десятиліть заговорили про деградацію ґрунтів. Механізація та меліорація, у тому вигляді як вони застосовувалися і, в основному застосовуються нині, завдають непоправної шкоди українському степу. Нині, на жаль, ми змушені констатувати, що втрачено сотні тисяч гектарів колись родючих земель. У степових областях тепер потрібно рятувати вже не тільки ґрунти, тварин і рослинність, а й саму людину. Мешканці багатьох районів півдня України нині опинилися в катастрофічній ситуації через руйнацію природної екосистеми.

На жаль, наведений приклад у світі не поодинокий. І саме тому цивілізовані країни резервують значний відсоток своїх територій (20–40%), створюючи заповідні зони, на яких максимально обмежують господарську діяльність. Саме тому в європейських країнах, у Північній Америці, Японії, у Австралії дедалі активніше застосовують економічні механізми природокористування, за яких неефективне використання ресурсів чи забруднення довкілля робить банкрутом такого користувача – не має значення, це приватна особа, чи підприємство.

Наведу ще один, мабуть, болючий для багатьох павлоградців приклад. У жодній з цивілізованих країн видобування вугілля за таких умов, як це здійснюється у Західному Донбасі, був би не просто не рентабельним, а й взагалі не можливим. Надто дорогу ціну платимо за надприбутки кількох приватних осіб. Бо якщо порахувати збитки, завдані природі, отже, і умовам проживання людей, їх здоров'ю, то виявиться, що тимчасові вигоди у вигляді досить посередніх доходів шахтарських сімей не є адекватними втратам.

Сучасна економіка України все ще зберігає застарілу структуру виробництва й залишається значною мірою енерго- та ресурсовитратною. По суті, Україна залишається ресурсним донором більш високорозвинених економік, вкрай неефективно використовуючи свої значні природні ресурси і робочу силу.

Ще один невтішний приклад. За останні п'ятнадцять років українці купили автомобілів іноземного виробництва на суму, що становить приблизно два річних ВВП. Тобто, 2 роки українці всі свої заробітки вкладали в розвиток автопрому інших держав. А, крім автомобілів, ми ще купували іноземні телевізори, холодильники, фото-, відео- та іншу побутову техніку. Виникає запитання – то чи бідна ми країна, якщо маємо можливість фінансувати чи не півсвіту? Вважаю, що відповідь криється в іншій площині – ми надто толерантні до нашого керівництва, яке не здатне розпорядитися всім тим потенціалом, яким володіє нація. Саме через неефек-

тивний менеджмент на державному та місцевому рівнях країна, що має майже 7% всіх світових ресурсів і лише 0,6% від всього населення земної кулі, не може забезпечити своєму народу достойний рівень життя.

Нинішня глибока криза, з якої все ще не можемо вибратися, має стати поштовхом для зміни ситуації і, зокрема, для здійснення екологізації української економіки, переходу України до збалансованого (сталого) розвитку.

Всеукраїнська екологічна ліга доклала чималих зусиль до розробки Стратегії збалансованого (сталого) розвитку для України. На нашу думку, вже найближчим часом має бути завершене опрацювання і прийняття у вигляді закону самої Стратегії та Національного плану дій збалансованого (сталого) розвитку.

Серед головних пріоритетів Стратегії має стати удосконалення економічного механізму природокористування. Запровадження принципів «забруднювач платить», «природокористувач платить».

Як приклад: держава нині не має коштів для утилізації дедалі зростаючого валу побутових відходів. Застосовуючи фінансово-економічні інструменти щодо обмеження виробництва та ввезення певних видів тари та упаковки і, водночас, стимулювання виробництва екологічно дружніх матеріалів, багаторазової упаковки та новітніх технологій переробки й утилізації відходів проблему можна досить швидко подолати. До того ж такий досвід уже існує в країнах ЄС і його лише потрібно застосувати. Подібним чином можна вирішити питання зі скидами побутових стоків. За відсутності коштів у держави на модернізацію і будівництво новітніх очисних систем, маємо обмежити використання, виробництво і ввезення хімічних засобів, які не піддаються утилізації. Хочеш їх використовувати на території України – сплати адекватний збір до цільового фонду.

Ще одним пріоритетом Стратегії вбачаємо сприяння та економічне стимулювання для запровадження ресурсозберігаючих та енергоефективних технологій, зокрема, використання поновлювальних енергоресурсів.

Інвестиції в енергоефективність забезпечать приблизно утричі вищу віддачу, ніж вкладання коштів у нарощування виробництва енергоресурсів. З іншого боку, зекономлені ресурси залишатимуться нащадкам.

За оцінками експертів Всеукраїнської екологічної ліги, Україна потенційно могла б замінити різними видами біопалива до третини природного газу, який нині використовується. Одразу наголошу, що такі технології вже давно застосовуються у скандинавських країнах. Маю на увазі, перш за все мільйони тон соломи та інші сільськогосподарські ресурси, які щороку спалюються на полях чи без толку згнивають у господарствах, збільшуючи забруднення атмосферного повітря. До того ж, їх використання – це додаткові інвестиції у розвиток власного сільського господарства і значна економія бюджетних коштів, особливо у сільській місцевості, де замість того, щоб використовувати дорогий російський газ для опалювання шкіл та лікарень, можна використати те, що нині списується на збитки. Ще один шлях зекономити дорогий газ, а водночас забезпечити захист ґрунтів та поліпшити стан малих річок – це створювати на неугіддях, крутосхилах та прибережних зонах лісосмуги із швидко достигаючих видів дерев. Новітні технології дозволяють переробляти на паливо й солому, і відходи деревообробних комбінатів.

Ще один пріоритет – впровадження екологічно обґрунтованих принципів ведення сільського господарства та ефективний контроль за використанням генетично модифікованих організмів.

Неодноразово зазначалося, що третина всіх чорноземів світу знаходяться в Україні. Але в якому стані перебуває цей, чи не найголовніший наш природний ресурс, вже йшлося вище. Ґрунти, якщо про них дбати, є по суті невичерпним природним ресурсом. Тому погіршення якості ґрунтів має розглядатися як злочин перед нинішнім і майбутніми поколіннями.

За висновками вчених, серед основних причин змін клімату та аномальної погоди є масове знищення лісів, що призводить до частих посух, підвищення температури, пересихання річок і, нарешті, опустелювання.

Нині Україна водо- і водночас лісодефіцитна країна. Національний план дій вже в найближчі 10 років має передбачати збільшення заліснення території до 20–25%. Таким чином закладемо перспективу розв'язання одразу кількох глобальних для України проблем (стан повітря, води, ґрунтів).

Серед важливих чинників переходу до сталого розвитку, чи не найголовнішою є екологічна свідомість суспільства. Вважаю, що тут потрібно починати з поінформованості громадян. Це сприятиме кращому усвідомленню проблем, пошуку шляхів їх подолання і, як наслідок, практичній участі у процесі здійснення змін. Як педагог, хочу наголосити, що саме такий алгоритм є максимально ефективним і забезпечуватиме випереджаюче зростання екологічної свідомості та підвищення екологічної культури громадян. Тільки усвідомлена, творча праця сприяє зміні власних переконань людини, робить її благороднішою, підносить в моральному і духовному аспекті. Тому одне з найважливіших завдань держави – сприяти зміні світосприйняття, світорозуміння, світогляду українців.

Французький вчений І. Пірігонь колись запропонував таке формулювання: «Майбутнє не можна передбачити, але його можна спланувати». Я з ним погоджуюся й хочу додати. В України, та й у людства в цілому, не залишається іншого шляху, як планувати своє майбутнє. Попри значні втрати, наша країна все ще має достатньо ресурсів, зокрема, потужний науково-технічний потенціал, щоб реалізувати

Екологічну політику ЄС представили в Тернополі та Луцьку

Представництво ЄС в Україні провело інформаційні заходи на тему «Екологічна політика ЄС: виклики для України» у Тернополі та Луцьку. 11 листопада подія відбулася в Тернополі у приміщенні Вченої ради Тернопільського національного економічного університету. 12 листопада – у Луцьку, в Інформаційному центрі Європейського Союзу при Волинському національному університеті.

Заходи, організовані за підтримки Інфоцентру ЄІСП, мали на меті привернути увагу громадськості до проблеми кліматичних змін, а також поінформувати про діяльність Європейського Союзу щодо захисту довкілля та впровадження Кіотського протоколу. Зокрема, відбулася відкрита лекція експертів ЄС з питань європейської природоохоронної політики: Олексія Кокоріна, ключового експерта проекту ЄС «Підтримка імплементації Кіотського протоколу» та Ханса Райна, керівника відділу з питань енергетики Представництва ЄС в Україні.

У програмі також була організована дискусія щодо екологічних ініціатив із подолання кліматичних змін за участю студентів, експертів, представників громадських екологічних організацій та органів влади. Після відкритої лекції відбулися медіа-брифінги для місцевих ЗМІ.

Стратегію збалансованого (сталого) розвитку. Оце й має бути головним завданням державних менеджерів.

Для того ми з вами обираємо та утримуємо владу, щоб наші очільники у Києві й на місцях не тільки ділили здобуте Україною, а й визначали найперспективніші шляхи для збереження і примноження всього, чим нас наділила природа.

Відновлювальна енергетика та енергозбереження – головні пріоритети української енергетичної політики

Нинішня криза має стати поштовхом для екологізації української економіки або, правильніше сказати – переходу України до збалансованого (сталого) розвитку. Ми повинні дати нашій природі, яка існувала задовго до нас, можливість самовідновлюватися, і лише тоді матимемо перспективи до подальшого існування. Зокрема, це стосується використання енергетичних ресурсів. Викопні види палива, як виявилося, дуже обмежені й вже наступні покоління відчують їх нестачу. Виникає запитання: чому ми, на словах турбуючись про нащадків, так безжально нищимо їх майбутнє.

Ще видатний російський хімік Дмитро Менделєєв з обуренням казав: «Нафта – не паливо, топити печі можна й асигнаціями»! Нині провідні країни світу, розуміючи цінність газу й нафти як сировини для хімічної промисловості, намагаються максимально зменшити їх частку у своєму енергобалансі.

У другій половині XX століття енергетики оголосили, що проблему енергозабезпечення буде повністю знято за рахунок «мирного атома», але виявилося, що вартість «атомного» кіловата значно перевищує вартість виробництва електроенергії на ТЕЦ. Твердження про «дешевизну» атомної енергії – це навмисна фальсифікація атомного лобі. Ті, хто робить такі заяви, не враховують у вартості «атомного» кіловата затрати на утилізацію відходів атомних станцій та вартість демонтажу АЕС. За оцінками спеціалістів, переробка та захоронення радіоактивних відходів становлять понад 75% вартості всього паливного циклу АЕС, а вартість демонтажу реактора дорівнює вартості його будівництва. Крім того, ядерний паливно-енергетичний цикл супроводжуються небезпечним радіоактивним забрудненням природного середовища, бо передбачає видобування уранової руди, вилучення та збагачення урану, а після спалювання палива його хімічну регенерацію, обробку й захоронення небезпечних відходів.

Німецькі експерти-атомники наголошують, що «атомна енергія дешева лише там, де безпека стоїть на другому плані, й доти, доки людство миритиметься з тим, що його сьогоднішнє марнотратство електроенергії загрожує майбутнім поколінням пекельним радіоактивним жахом». І тому, – наголошують українські екологи, – обстоювати цей спосіб добування енергії недопустимо й аморально.

Викладачі екології часто згадують такий випадок. Наприкінці лекції з екології, де йшлося про атомну енергетику, викладач запитав студентів: то чи варто будувати атомні станції. Так, – відповів один, – але перед цим варто було б збудувати саркофаг для людства.

У березні 2006 року Кабінет Міністрів України ухвалив проект Енергетичної стратегії України до 2030 р. пріоритетом якої є ядерна галузь. Відповідно до цієї програми планується створення національного ядерно-паливного циклу, спорудження 22 нових ядерних реакторів та централізованого сховища для радіоактивних відходів з українських АЕС.

Кожен новий реактор це понад 800 млн. в іноземній валюті. Водночас, – кажуть екологи, – нинішні виклики не під силу розв'язати «Енергоатому» без допомоги бюджету і зарубіжних атоменергобудів. Застарілі та небезпечні ще радянські технології, нездатність атомників самостійно фінансувати рекультивацію радіоактивно забруднених територій та забезпечити зняття з експлуатації ядерних реакторів, які використали свій ресурс, а також несприятливі геологічні умови та малозабезпеченість України водними ресурсами – все це аргументи не на користь масштабним ядерним проектам. І головне – в Україні навряд чи знайдуться громади, які погодяться мати по сусідству нових атомних монстрів.

При всій категоричності щодо нинішніх атомних енерготехнологій екологи не закликають до термінового закриття нині діючих енергетичних установок. Такий шлях не під силу навіть найбагатшим країнам і може призвести до непередбачуваних наслідків. Йдеться, насамперед, про визначення енергетичної перспективи України. Держава має підтримати фундаментальні наукові дослідження й розробки фізиків, водночас не обмежуватися лише цим одним напрямом. У світовій енергетиці нині проробляється кілька напрямів і всі вони тією чи іншою мірою під силу нашим науковцям. Слід визначитися з найперс-

пективнішими, враховуючи фінансову спроможність держави.

Екологи пропонують альтернативний шлях, але урядові фахівці-енергетики кажуть, що впровадження енергоощадливих технологій та відновлювальної енергетики є дорогим. Водночас, якщо оцінити кошти, які збираються витратити на ядерну галузь, цей аргумент перестає бути переконливим. Поновлювальна енергетика вже нині є третім видом енерговиробництва у світі (після вугілля та газу) і має потенціал для подальшого зростання при всіх її екологічних перевагах.

У 2020 році Європа планує виробляти понад 20% електроенергії з використанням відновлювальних джерел енергії. Вже нині у деяких європейських країнах з поновлювальних джерел виробляється 7 і більше відсотків електроенергії. При чому сектор біоенергетики становить приблизно 60% від загального обсягу всіх джерел відновлювальної енергії по ЄС. У 2007 році ЄС мав встановлені потужності вітрової енергетики, які виробляли стільки ж енергії, скільки виробляє 50 вугільних теплоелектростанцій.

Серед лідерів поновлювальної енергетики – німці та скандинави. Наприкінці 70-х років шведська теплоенергетика на 95% була залежна від імпорту нафтопродуктів. Нині Швеція залежить від газу на 5%, а майже половина палива, з якого шведи отримують тепло, – це біомаса, побутові відходи тощо. Нафтова криза 70-х пішла на користь ще одній скандинавській країні, й нині Данія посідає перше місце в Європі за часткою виробництва електроенергії з поновлювальних джерел.

Україна теж має великий ресурс біомаси. Але, на відміну від європейців, у паливно-енергетичному балансі України біоенергетика становить сьогодні лише 0,8%. За оцінками наших експертів, потенційно ми могли б замінити твердим та рідким видами біопалива до третини газу, який нині використовується. До того ж це додаткові інвестиції у розвиток власного сільського господарства і значна економія бюджетних коштів, особливо у сільській місцевості, де замість того, щоб використовувати дорогий російський газ для опалювання шкіл та лікарень, можна використати те, що нині згниває чи спалюється на полях.

Ще один вид палива, за оцінками експертів, який матиме перспективи в найближчі 30–40 років – це вугілля. Запаси вугілля на Землі перевищують поклади нафти та газу разом взятих. Нині частка вугілля й лігніту (бурого вугілля) у виробництві електроенергії в ЄС становить близько третини. Однак, значне забруднення, яке спричиняють нинішні вугільні ТЕС передбачає, що даний вид енерговиробництва прийнятний в майбутньому тільки в тому разі, якщо його використання супроводжуватиметься новітніми технологіями спалювання та очищення викидів. За останні тридцять років енергоефективність вугільних ТЕС підвищено на 30%. Подальші технологічні розробки, – сподіваються в Євросоюзі, – дозволять далі підвищувати коефіцієнт корисної дії і при цьому значно знизити викиди CO_2. За рахунок більш сучасної енергоефективності в 2050 році можна буде скоротити щорічні викиди CO_2 приблизно на 15 млрд. тонн, що відповідає 60% нинішнього рівня викидів, – йдеться в «Огляді світової енергетики Міжнародного енергетичного агентства за 2006 рік». Політика енергоефективності, наголошують експерти МЕА, може мати величезний позитивний ефект для ЄС з огляду зниження капіталовкладень, значного скорочення імпорту енергоресурсів і зниження рівня викидів СО вже в найближчі роки.

В енергетичному балансі України вугіллю також може бути відведена важлива роль, оскільки це єдине з природних енергетичних джерел, яким наша країна забезпечена повністю. За останні 25–30 років відбулося зниження частки вугілля в енергобалансі, а частка газу та ядерної енергетики зросла. Це сталося, зокрема, через екологічно застарілі технології спалення вугілля. Більшість вугілля України характеризується значним вмістом сірки, а використання високосіркового вугілля в енергетиці створює ряд технічних проблем і призводить до забруднення довкілля продуктами згоряння сірки.

З іншого боку, сірка, зосереджена у вугіллі, є цінною хімічною сировиною. Оскільки поклади руд природної сірки у Карпатському басейні вичерпуються, то проблема забезпечення України сіркою і її сполуками ставатиме дедалі гострішою. Отже, вугілля слід розглядати не тільки як енергоносій, а й як джерело одержання сірки.

Енергоефективність

У середині 70-х років Данія майже стовідсотково залежала від імпорту нафти. Криза, пов'язана з нафтовим ембарго, змусила данців розробити стратегію зниження залежності від викопних видів палива. Урядом були здійснені, зокрема, й непопулярні заходи – підвищення вартості природного газу та нафтопродуктів сприяло зниженню споживання цих енергоресурсів. Крім того, уряд подбав про перехід на використання інших джерел енергії та енергозберігаючі технології. У будівництві активно використовувалися теплоізоляційні матеріали, опалення будинків і споруд здійснювалося надлишковим теплом електростанцій, громадяни пересіли на громадський транспорт і купували виключно енергоощадливу побутову техніку. Ці заходи не лише сприяли подоланню кризи, а й вивели країну в

світові лідери за мінімізацією енергоємності економіки та оздоровили навколишнє середовище. Нині Данія має найнижчий серед країн Європейського Союзу показник споживання енергії на одиницю валового внутрішнього продукту.

Інший приклад. За висновками російських та міжнародних агентств, які аналізують енергетичну сферу, нині обсяг неефективного використання енергії в Росії дорівнює річному споживанню первинної енергії у Франції. За рівнем енергоефективності, більшість російських виробництв відстає від сучасного в 10–20 разів. Нещодавно Президент Росії Дмитро Медведєв визнав, що за втратами енергії в теплових мережах Росія посідає перше місце у світі.

Навряд чи Україна перебуває в значно кращій ситуації. Ми разом вийшли із системи, в якій не прийнято було ефективно розпоряджатися ресурсами, але порівняно з Росією Україна має кілька важливих переваг. Ми не маємо стільки нафти і газу, а тому змушені будемо швидше відмовитися від популістських соціальних подачок в енергетичній сфері. Насправді тотальні дотації лише роблять нас біднішими. При тому, що Україна найбільша за територією країна Європи, ми значно компактніші, ніж наша сусідка, а тому менше втрачаємо на доставці енергоносіїв і маємо можливість, за ефективного менеджменту в цій галузі та виваженої політики керівництва держави, заробляти на їх транзиті. Україна знаходиться у значно вигідніших кліматичних умовах.

Підвищення енергоефективності знизить ризики й витрати, пов'язані з високою енергоємністю нашої економіки, і сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки, скороченню витрат державного та місцевих бюджетів, поліпшенню екологічної ситуації. При чому інвестиції в енергоефективність, за висновками експертів, приблизно утричі ефективніші, ніж вкладання коштів у нарощування виробництва енергоресурсів.

Для реалізації потенціалу енергоефективності в Україні потрібне усвідомлення цього потенціалу та системне бачення його використання, а також цілеспрямована політика і, головне – політична воля найвищих посадовців, бо частина заходів відноситься до так званих непопулярних кроків, зокрема – реформа тарифоутворення та створення ефективних енергоринків.

Політика підвищення енергоефективності має поєднувати тактичні та стратегічні дії. Існують заходи, які можна розробити та розпочати впроваджувати в короткостроковій перспективі, й вони матимуть значний ефект при помірних витратах. Серед них інформаційна кампанія для підвищення рівня поінформованості громадян у питаннях підвищення енергоефективності, до речі, тут з більшою ефективністю, ніж держава, могла б попрацювати громадськість: громадські організації, освітяни, науковці. Держава має збільшити строки бюджетного планування, забезпечити право постачальникам та організаціям споживачам розпоряджатися зекономленими енерговитратами – порівняно з попереднім роком – та встановити правила закупівель, які стимулюють використання енергоефективних технологій. Мають бути простимульовані й енергоекономні громадяни.

У цих питаннях не обійтись без зміни існуючої нормативно-правової бази в галузі енергозбереження, яка нині значною мірою є декларативною. Слід подбати й про доступ до довгострокових фінансових ресурсів.

Далі – поступова реорганізація муніципальних теплових компаній у комерційні підприємства. Приватник не працюватиме собі на збиток і змусить неплатників погасити борги. Однак тут є небезпека – у певному мікрорайоні такий теплопостачальник стане монополістом, отже, мають бути розроблені й впроваджені регуляторні заходи. Ці заходи мають сприяти ефективному використанню енергоносіїв, а з іншого боку – убезпечити населення від різкого підвищення цін на теплопостачання. Мабуть, варто розпочинати з експерименту в кількох населених пунктах, де й відпрацювати всі можливі ризики.

Середньострокові заходи мають стати основою політики підвищення енергоефективності, серед них:

– розробка стандартів енергоефективності в таких галузях, як будівництво, виробництво промислового обладнання, ефективність використання палива.

– підвищення енергоефективності та екологічність проектів як умова надання держпідтримки на проведення модернізації та капітального ремонту.

– стимулювання державою фінансування енергоефективних проектів банками та лізинговими компаніями.

І, нарешті, найбільш тривалі та складні заходи, про них вже згадувалося вище – це реформа тарифоутворення та створення ефективних енергоринків. Підготовка цих заходів має розпочатися найперше, а їх відносне завершення означатиме перехід до нової якості української економіки.

Таким чином, підвищення енергоефективності знизить ризики, пов'язані з високою енергоємністю економіки України, дозволить зменшити економічні витрати та забруднення довкілля, а також забезпечити нашу енергетичну безпеку.

Отже, Україна має визначитися щодо подальшого розвитку енергетичного сектора. Незалежна екологічна громадськість пропонує альтернативний «неатомний» шлях розвитку. Передусім через використання потенціалу енергоефективності та збільшення використання відновлювальних енергетичних ресурсів.

Позиція України і Румунії щодо транскордонного аспекту відновлення ГСХ «Дунай–Чорне море» та його впливу на дельту Дунаю

(Досліджуємо тему)

Андрій СКЛЯР,
аспірант Дипломатичної академії України при МЗС України

Важко переоцінити значення річки Дунай для розвитку Центральної та Південно-Східної Європи та її вплив на політичну, соціально-економічну і культурну сфери співробітництва європейського континенту. Дунай є другою за величиною водною артерією континенту, який проходить територією 10-ти країн впродовж близько 3 тис. км, від Німеччини до Чорного моря. Басейн Дунаю має площу 817 тисяч кв. км і об'єднує інтереси десятків мільйонів європейців.

Загальносвітове значення має Дельта Дунаю – епіцентр найбагатшої екосистеми Європи, де співіснують тисячі різних, у тому числі й рідкісних, видів флори та фауни. Важливою якістю дельти Дунаю є її транскордонний характер, що, поруч із непересічним транзитним потенціалом річки, обумовило необхідність розбудови транскордонного співробітництва та комплексного управління дельтою.

У лютому 1999 року рішенням Міжнародного координаційного комітету програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» Дунайський біосферний заповідник було включено до складу Світової мережі біосферних заповідників. Цим самим рішенням було створено міжнародний румунсько-український Біосферний резерват «Дельта Дунаю» (загальна площа – 630252,9 га) [1].

Окрім природної унікальності екосистеми, Дунай є важливим транспортним коридором загальноєвропейського значення, потенціал якого активно використовується державами Європи з метою розвитку і поглиблення соціально-економічних зв'язків і міжгалузевої співпраці. Водночас із цим пов'язане й виникнення чергового подразника у відносинах між Україною та сусідньою Румунією, на території яких розташована дельта Дунаю, щодо питання відновлення Глибоководного судноового ходу (далі – ГСХ) «Дунай – Чорне море» на українській частині дельти.

ГСХ став проектом національного масштабу, оскільки значення річки Дунай для України визначається низкою життєвоважливих чинників. Дунай протікає територією України на крайньому південному заході Одеської області (протяжність – 174 км, площа водозабору в межах області – 6,65 тисяч кв. км) і є джерелом питного водопостачання Болградського, Ізмаїльського, Кілійського та Татарбунарського районів, джерелом зрошення для площі 167 тис. га Ренійського, Болградського, Ізмаїльського, Кілійського, Татарбунарського, Арцизького та Саратського районів Одеської області, а також джерелом робочих місць для населення всього регіону.

«З метою поліпшення збереження у природному стані унікальних природних комплексів у дельті Дунаю, розвитку міжнародного співробітництва, наукових досліджень та моніторингу довкілля» Указом Президента України від 10.08.1998 року № 861/98 у Кілійському районі Одеської області на базі природного заповідника «Дунайські плавні» було створено Дунайський біосферний заповідник (далі – ДБЗ), з підпорядкуванням його Національній академії наук України [2]. Документом було встановлено площу ДБЗ у розмірі 46402,9 га з акваторією Чорного моря.

Наступним кроком стало прийняття Указу Президента України «Про розширення території Дунайського біосферного заповідника» від 02.02.2004 року № 117/2004, статтею 4 якого «з метою відновлення судноплавства в українській частині дельти ріки Дунаю землі прибережної захисної смуги його проток та прилеглу частину акваторії Чорного моря в межах території Дунайського біосферного заповідник» було віднесено до зони антропогенних ландшафтів із обмеженням у них господарської діяльності [3]. Зокрема, до зони антропогенних ландшафтів було віднесено 348 га зони Новостамбульського (Бистрого) гирла.

Такі зміни узгоджувалися з положенням статті 18 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 року № 2456-XII, згідно з якою «зона антропогенних ландшафтів – включає території традиційного землекористування, водокористування» до яких належить і судноплавство [4].

ГСХ «Дунай – Чорне море» забезпечує односторонній рух суден через морський канал і на

ділянці по гирлу Бистре в районі Дунайського біосферного заповідника завдовжки приблизно 11,8 км (7% від загальної довжини суднового ходу) та двосторонній рух на ділянці порт Вилкове – порт Рені приблизно 158,6 км (що становить 93% від загальної довжини суднового ходу).

Перший етап будівництва забезпечив прохід суден з осадкою 5,85м по всій довжині ходу. За оцінками фахівців, судна з такою осадкою становлять близько 80% від загальної кількості морських суден і суден річка–море, які заходять до портів нижнього Дунаю. Водночас, остаточне завершення проекту ГСХ передбачає досягнення глибини по дну природного фарватеру на рівні 7,26 м, що дозволить проводити великотоннажні судна і, таким чином, створити повноцінну альтернативу судноплавному Сулінському каналу на території Румунії.

Відтак, питання відновлення ГСХ перетворилося на одну з найбільших проблем українсько-румунських відносин, оскільки офіційний Бухарест розв'язав справжню дипломатичну війну за збереження монополії на судноплавство Дунаєм, характеризуючи роботи України з відновлення суднового ходу як екологічну загрозу для дельти річки. Були здійснені активні спроби тиску на Україну з метою припинення реалізації цього проекту, а також залучення органів Європейського Союзу, населення Придунав'я та міжнародних екологічних організацій для підтримки її позиції.

У пошуках міжнародної підтримки румуни ініціювали звернення зі скаргами на дії України до міжнародних природоохоронних інституцій, членами якої є обидві заінтересовані держави: Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (т.зв. Бернська конвенція), Конвенції про водно-болотні угіддя, які мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (т.зв. Рамсарська конвенція), Конвенції Європейської економічної комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (т.зв. Орхуська конвенція), Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню річки Дунай (т.зв. Конвенція про охорону річки Дунай).

Результатом цих звернень стала низка резолюцій, прийнятих у рамках згаданих природоохоронних ініціатив, загальна тональність і зміст яких зводилися до висловлення застережень та стурбованості щодо односторонніх дій України, які можуть призвести до негативних наслідків для дельти Дунаю.

У грудні 2004 року Румунія звернулася до сторін Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (далі – Конвенція Еспоо), з проханням вивчити транскордонний вплив від діяльності України у нижньому Придунав'ї. Власне Конвенція Еспоо – міжнародно-правовий документ, укладений державами-членами Економічної та соціальної ради ООН (ЕКОСОР) з метою відвернення, зменшення та моніторингу значних негативних транскордонних впливів на навколишнє середовище.

Спеціальна комісія Конвенції Еспоо, яка була створена у січні 2005 року, вивчала питання транскордонного впливу українського навігаційного ходу в дельті Дунаю, і 10 червня 2006 року представила Остаточну доповідь «Щодо ймовірного значного негативного транскордонного впливу навігаційного шляху Дунай–Чорне море на кордоні між Румунією і Україною».

Основний висновок комісії – ГСХ має тенденції до ймовірного негативного транскордонного впливу, оскільки внаслідок днопоглиблювальних та інших робіт на Кілійському рукаві та Старостамбульському (Бистрий) гирлі об'єктивно існує вплив транскордонного характеру, оскільки відповідні дії проводяться безпосередньо на ділянці кордону між Україною та Румунією (при цьому, комісією було зроблено важливе застереження: невизначеним залишається питання щодо того чи є транскордонний вплив значним і чи має він негативний характер для навколишнього середовища).

Румунія одразу взяла на озброєння лейтмотив висновку Комісії Еспоо, використовуючи його як один із основних аргументів для роз'яснення тези про «порушення Україною норм міжнародного права при будівництві каналу». Так, прес-секретар Постійного представництва Румунії при ЄС Д.Мірча зазначила, що «з точки зору Румунії, ініціатива України побудувати глибоководний канал в дельті Дунаю є не двостороннім українсько-румунським, а загальноєвропейським питанням, оскільки може мати негативні наслідки для всієї дельти Дунаю. Шкідливий вплив на навколишнє природне середовище цього проекту не викликає сумнівів – він був підтверджений Міжнародною дослідницькою комісією Конвенції Еспоо» [5].

Насправді ж, детальне вивчення змісту згаданої доповіді свідчить про відсутність категоричності у питанні впливу ГСХ, оскільки результати роботи спеціальної комісії були викладені наступним чином:

– *ймовірним* визнано значний негативний транскордонний вплив будівництва ГСХ на розподіл водостоку між Кілійським та Новостамбульським рукавами на користь останнього, на забруднення морських прибережних вод через скидання вибраного з дна русла ґрунту, на втрату місць проживання окремих видів фауни (птахів, риб), на процес відновлення у перспективі постраждалих територій розведення риби через періодич-

не проведення днопоглиблювальних робіт;

– *малоймовірним* визнано значний негативний транскордонний вплив на підвищення солевмісту води рукава Бистрий, на міграційну поведінку окремих видів риб через днопоглиблювальні роботи та побудову захисної дамби в Чорному морі;

– *сумнівним* визнано значний негативний транскордонний вплив на перерозподіл водостоку між Кілійським та Тульчинським рукавами, на можливість відкладення токсичних осадів, на забруднення прилеглих вод важкими металами або шкідливими органічними мікроорганізмами, на зменшення популяції риб через наявність морської захисної дамби;

– *ймовірним але не підтвердженим* визначено можливість негативного транскордонного впливу будівництва ГСХ на замулення русла річки та морських вод через днопоглиблювальні роботи, на місця існування риб та птахів через періодичні проходження суден по гирлу, на міграцію риб, на збільшення замулення в місцях проведення днопоглиблювальних робіт тощо;

– *не підтверджено (через недостатній рівень інформації) ймовірність* негативного транскордонного впливу на забруднення вод токсичними сполуками цинку та міді.

Водночас, у висновку комісії було зазначено що її робота була обмежена наявністю таких об'єктивних факторів, як відсутність досвіду подібної роботи в рамках Конвенції Еспоо та лімітовані часові рамки розгляду цієї справи. Крім того, як зазначили члени комісії у п.1.5. резюме до Остаточної доповіді, у ході проведення дослідження транскордонного впливу ГСХ «комісія та експерти покладалися на інформацію, яку надали обидві сторони (Румунія та Україна. – Авт.), а також матеріали доступної міжнародної літератури відповідної тематики. Комісія не мала можливості для здійснення додаткових заходів, зокрема, виїзду на безпосереднє місце проходження суднового ходу або проведення моделювання ситуації». До того ж, як зазначено у заключних коментарях Остаточної доповіді, члени комісії «усвідомлюючи, що навігаційний хід є і продовжуватиме залишатися політичним питанням, рекомендують організувати двосторонню дослідницьку програму щодо оцінки заходів, які спричиняють транскордонний вплив у рамках двостороннього співробітництва під егідою Конвенції Еспоо» [6].

Відтак, сторони повернулися до розгляду питання продовження відновлення ГСХ у форматі засідань Комісії Еспоо.

Під час Четвертої Зустрічі Сторін Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (м. Бухарест, 19–21.05.2008 року) за ініціативи румунської сторони на підставі висновків і рекомендацій Комітету з впровадження, було прийняте Рішення IV/2 щодо винесення попередження Уряду України, яке мало б набути чинності в жовтні 2008 року у разі, якщо Україна не виконає три умови, а саме: не зупинить роботи з відновлення ГСХ, не відкличе Остаточне Рішення щодо Фази II Проекту, а також не забезпечить дотримання відповідних положень Конвенції Еспоо у процесі оцінки та реалізації цього проекту.

У результаті, 11.08.2008 року Урядом України було відкликано попередньо ухвалене рішення стосовно завершення робіт з відновлення ГСХ. 08.09.2008 року нотою Посольства України в Румунії румунській стороні передано Нотифікацію щодо Фази II Проекту відновлення ГСХ в українській частині дельти річки Дунай.

Ще одним важливим кроком, зробленим Україною в контексті врахування рекомендацій Конвенції Еспоо, стало формування спеціалізованого консультативно-дорадчого органу, який безпосередньо опікується питанням проекту ГСХ. Урядовою постановою від 02.04.2008 року №295 було утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань реалізації в Україні конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті. Серед її основних завдань: забезпечення внутрішньодержавної координації роботи установ України, пов'язаної з реалізацією Конвенції, а також моніторинг виконання вимог цього документа.

Під час чергового засідання Комітету з впровадження Конвенції Еспоо (м. Женева, 28–30.10.2008 року) за результатами наданих українською стороною роз'яснень Комітет прийняв рішення про ненабуття чинності попередження Уряду України. Вже в березні 2009 року під час 16-го засідання Комітету з впровадження Конвенції Еспоо було розглянуто Звіт Уряду України щодо вжитих заходів у рамках проекту відновлення проекту ГСХ «Дунай – Чорне море».

Утім, у ході 17-го засідання Комітету (м. Женева, 14–18.09.2009 року) знову порушувалося питання неповного виконання Україною своїх зобов'язань. У заключній доповіді було підкреслено необхідність зупинити всі роботи I або II фази, що їх Україна проводить на ГСХ, до винесення остаточного рішення по суті питання.

Ситуація, яка склалася між Україною та Румунією

навколо питання відновлення суднового ходу гирлом Бистре, змушує вкотре пригадати специфічну рису двосторонніх відносин. Уже не вперше Україні доводиться виступати як стороні, яка змушена «виправдовувати» свою позицію чи свої дії у зв'язку з обвинувачувальними заявами Румунії. До того ж, численні звернення Румунії до міжнародних організацій та звинувачення стосовно наявності значного транскордонного впливу внаслідок реалізації проекту з відновлення глибоководного суднового ходу Дунай–Чорне море не повною мірою відповідають згаданим висновкам спеціальної

комісії Конвенції Еспоо 2006 року, які стосуються лише можливості такого впливу.

Зі свого боку, Україна, враховуючи допущені помилки при реалізації ГСХ і зважаючи на гучний резонанс навколо проекту, вживає заходів задля чіткого дотримання національних норм природоохоронного законодавства та докладає необхідних зусиль для виконання взятих на себе відповідних міжнародних зобов'язань.

Натомість Румунія продовжує тиражувати тезу про вплив українського ГСХ на екологію всієї дельти Дунаю, левова частка якої знаходиться на території румунської держави. Саме там проходить низка природних і кілька штучних каналів, роботи з впорядкування та підтримки функціонування яких мають перманентний характер.

Якщо сусідня держава настільки переймається перспективами існування рідкісних видів флори та фауни на українській частині дельти Дунаю, так палко вболіває за чітке дотримання природоохоронних конвенцій, яким же чином діє сама Румунія в цьому екологічно унікальному регіоні?

Діяльність України з відновлення ГСХ не йде в жодне порівняння з тим «фронтом робіт», який здійснила та продовжує реалізовувати сусідня держава на території Біосферного резервату «Дельта Дунаю» (далі – БРДД). Основною причиною масштабу робіт є природні характеристики рукавів, які належать Румунії – південний Георгіївський (рум. Sfantul Gheorghe) та середній Сулинський (рум. Bratul Sulina) значно поступаються за своїми природними характеристиками Кілійському рукаву України, що й зумовило проведення значного обсягу землевпорядних робіт.

Історія побудови Сулинського каналу в зоні Тульчинського рукава Дунаю, розпочата ще в XIX ст., була досить тривалою та непростою (офіційне завершення будівництва та відкриття відбулося у травні 1987 року). Його дно поглиблювали, береги спрямовували та обваловували. Із природної відстані у 83 км довжину каналу було скорочено до 67 км (більше ніж на 20%), передусім за рахунок спрямування, «зрізання» поворотів річки. За обсягом земельних робіт, проведених при побудові каналу, він посідає перше місце в світі. Лише під час заключної фази, впродовж 1975–1984 рр., було

піднято 300 млн. куб. м ґрунту (більше ніж при будівництві Панамського та Суецького каналів). При побудові шлюзів та укріплення берегів було використано 3,6 млн. куб. м бетону.

У результаті – цей природний рукав перетворений практично на прямий канал, облицьований камінням і залізобетоном, щоб річкові виноси викидалися подалі в море. У морській частині для боротьби з наносами збудовані захисні кам'яні дамби завдовжки 13 км. Роботи з підтримки необхідних навігаційних глибин (гарантоване осідання суден 7,32 м) на комплексі Сулинського каналу, які проходять безпосередньо в зоні румунського БРДД, тривають і досі [7].

Тепер щодо власне «ціни питання». Попередні оцінки експертів Румунії передбачали, що діяльність каналу дозволить компенсувати кошти, витрачені на будівельні роботи (2 млрд. дол. США), впродовж 50-ти років. Однак, витрати на проведення поточних робіт на каналі, а також рівень щорічного прибутку (в середньому становить 3 млн. євро), дозволяють припустити, що інвестиції витрачені на його побудову будуть покриті лише через 600 років.

Відтак, слід зрозуміти що втрачає Румунія у разі забезпечення повноцінної роботи українського ГСХ. Ось якої думки дотримуються румунські спеціалісти: «Найбільшою ставкою є трафік суден у секторі нижнього Придунав'я. Практично, хоча судна і баржі можуть проходити безперешкодно як Сулинським рукавом, так і по українській частині Кілійського гирла, однак монополія на водний транзит (і, передусім, транзит великотоннажних суден, які курсують за маршрутом річка–море) належить Румунії. Сулинський канал, що облаштований і поглиблений належним чином, забезпечує доступ і транзит великотоннажних суден. Разом з тим, Кілійське гирло хоча і є достатньо глибоким для проходження подібних суден, має звужений вихід до моря через наявність наносів і замулень. Вирішення цієї проблеми шляхом проведення днопоглиблювальних робіт на гирлі Бистрий означало б втрату монополії і ласої частини надходжень за транзит» [8].

Таким чином, йдеться виключно про захист Румунією своїх національних економічних інтересів, що є логічним і зрозумілим явищем. Прикро, що географічний сусід намагається робити це за рахунок України, прикриваючись високою метою захисту навколишнього середовища.

(Далі буде)

Придністров'я: чергові закулісні маневри

Віталій КУЛИК, директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства

Останнім часом в українських і зарубіжних ЗМІ знову пожвавилася дискусія про можливі варіанти вирішення придністровського конфлікту. Особлива інтрига полягає в тому, що сильні світу цього можуть піти на кулуарну угоду щодо подальшої долі Молдови та Придністров'я поза рамками офіційних переговорів, чи то пак, без врахування думки всіх зацікавлених у цьому процесі сторін, у тому числі й Києва.

Недавній візит німецького федерального канцлера Ангели Меркель до Румунії та проведення 18–19 жовтня ц.р. саміту глав Росії, Франції та Німеччини в Довілі, у ході якого обговорювалися питання безпеки на європейському континенті (включаючи проблему заморожених конфліктів), є яскравим свідченням того, що тематика придністровського конфлікту знову стала предметом активних дискусій у політикумі Росії та окремих членів Євросоюзу.

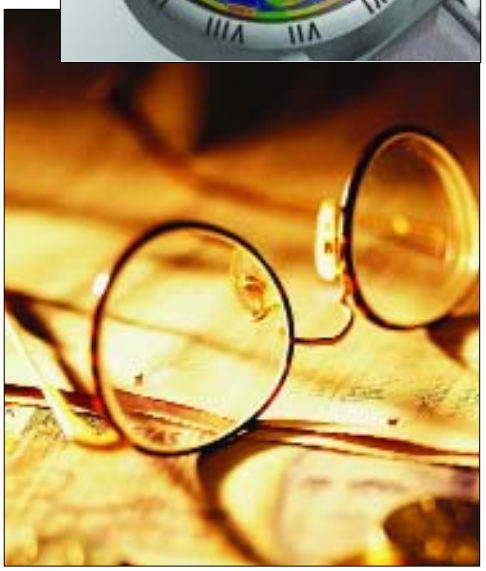
Відсутність будь-якої виразної офіційної інформації з боку ЄС і Росії за фактом цих зустрічей дає ряду експертів, у тому числі українських, повну свободу для фантазій та всіляких спекуляцій. Так, у низці засобів масової інформації було зроблено припущення щодо можливості досягнення домовленостей між Росією та Євросоюзом, у рамках яких в обмін на сприяння у вирішенні придністровського конфлікту Росія може розраховувати на безвізовий режим з Євросоюзом. За ще однією версією, виведення російських військ з Придністров'я могло б бути компенсоване масштабними інвестиціями Євросоюзу в російську економіку. Небувалу сміливість таких «варіантів розміну» експерти намагаються пояснити нібито дозрілим прагненням Президента Росії Дмитра Медведєва продемонструвати свою готовність до поліпшення відносин із Заходом і у такий спосіб компенсувати «витрати» російського втручання на Кавказі в 2008 році.

Безумовно, виключати можливість досягнення кулуарної домовленості між Росією і низкою ключових країн Євросоюзу як щодо придністровського конфлікту, так і з деяких інших важливих питань світової політики, не варто. Однак навряд чи виправданими будуть очікування щодо перспектив відходу Росії з Молдови та Придністров'я. Максимум, що може запропонувати Москва в питанні придністровського врегулювання, це повторити досвід британців в Індії, тобто піти, щоб залишитися. На сьогодні Росія не приховує, що зацікавлена як мінімум у збереженні своїх сьогоднішніх позицій впливу в цьому регіоні. Саме тому Кремль розглядає два основних варіанти придністровського врегулювання – горезвісний проект Козака, який передбачає об'єднання Молдови на умовах, вигідних Росії, або ж подальшу підтримку існуючого тліючого конфлікту між двома берегами Дністра.

Припущення, що Росія може вивести свої війська з Придністров'я, не позбавлене сенсу, однак це станеться не раніше, ніж Москва зможе забезпечити вирішення придністровського конфлікту у вигідному їй ключі (читай – на основі одного з варіантів плану Козака). Сьогодні російська сторона володіє значними політичними та економічними важелями не тільки на Придністров'я, а й на всю Молдову («Газпром» контролює молдавську газову трубу, Інтер РАО ЄЕС забезпечує до 70% електроенергії, необхідної Молдові, Росія є найбільшим ринком збуту для молдавської виноробної та овочеплодової індустрії, майже половина молдавських гастарбайтерів працює в РФ і т.д.). Вплив Росії в Придністров'ї ще більш вагомий: там не приховуючи, кажуть про те, що «Росія – це наше все». Тому присутність тисячі п'ятисот російських військовослужбовців у Придністровському регіоні вже давно є не ключовим чинником російського впливу, а швидше, «фетишем», який за сприятливих обставин можна досить дорого продати Заходу. Це для Росії майже те ж саме, що й поступитися наполегливим проханням ЄС і США з приводу

отримання статусу повноцінних учасників переговорного процесу у форматі «5+2», який за своєю суттю є консультативним, а останні кілька років ще й проводить всі свої зустрічі на «неформальному» рівні. Однак «купівля» цієї «дохлої кішки» має бути головним болем європейських політиків.

Україну у зв'язку з цим має набагато більше турбувати те, що торги щодо подальшої долі Придністров'я йдуть явно без її участі. Київ, звичайно, покличуть у потрібний момент для того, щоб поставити свій підпис, однак уже, швидше, не як самостійного гравця, а всього лише в ролі технічного виконавця чужих ідей.

За результатами саміту в Довілі Президент Росії Дмитро Медведєв заявив, що «успіх в молдово-придністровському врегулюванні залежить не тільки від Росії, а і від Республіки Молдова, від позиції Придністров'я, Румунії та ЄС». Очевидно, Москва так і не отримала поки що від Берліна та Парижа відповідей на запитання, які цікавлять її в сфері європейської безпеки. РФ вирішила за краще послатися на необхідність формування повноцінної владної команди в Молдові за результатами парламентських і президентських виборів, які мають відбутися впродовж найближчих місяців. При цьому російський лідер натякнув, що після формування владної вертикалі в Молдові (орієнтовно лютий–березень 2011 року) може з'явитися «непоганий шанс відновити переговорний процес». Питання тільки, за участю яких гравців і на основі яких документів можуть піти ці переговори. Як кажуть злі язики, Європейський Союз, який так часто ратує за транспарентність переговорного процесу, розробив якийсь проект дорожньої карти придністровського врегулювання і, згідно з ще неперевіреною інформацією, нібито почав його обговорення з Росією.

На даному етапі Україна поки що має певний часовий ресурс для активізації своєї дипломатичної роботи на придністровському напрямі та зберігає можливість включитися в тій чи іншій формі в процес вироблення контурів вірогідної формули вирішення замороженого конфлікту, конвертувавши в реальні дії свою «золоту акцію» в придністровському врегулюванні.

Єврокомісія запрошує долучитися до підготовки доповіді про поступ країн Європейської політики сусідства, зокрема України

У травні 2010 року Європейська комісія опублікувала четвертий пакет своїх доповідей про поступ у реалізації Європейської політики сусідства (ЄПС), що відбувся 2009 року. Готуючи ці матеріали, служби Єврокомісії повною мірою скористалися матеріалами, які надійшли від представників громадянського суспільства у сферах їхньої експертної роботи.

Нині служби Єврокомісії починають готуватися до п'ятого пакета доповідей, що стосуватимуться реалізації Європейської політики сусідства у 2010 році. Навесні 2011 року ці доповіді будуть ухвалені, і повний текстовий пакет надійде до Ради ЄС, Європейського парламенту, а також самих країн Європейської політики сусідства. Усі матеріали знаходитимуться у відкритому доступі. Єврокомісія підготує доповіді щодо всіх країн, із якими вона ухвалила «Плани дій у рамках ЄПС» (у ситуації з Україною – «Порядок денний асоціації»): Азербайджану, Вірменії, Єгипту, Грузії, Ізраїлю, Йорданії, Лівану, Молдови, Марокко, окупованих Палестинських територій, Тунісу та України.

Мета доповідей, які готуються, полягає у висвітленні прогресу в реалізації зобов'язань названих країн, взятих у рамках «Планів дій у межах ЄПС» (або «Порядку денного асоціації» у випадку України) впродовж 2010 року. Щоб забезпечити максимальну прозорість та об'єктивність своїх звітів, служби Європейської комісії спираються на найширші джерела. У цьому контексті Єврокомісія запросила до співробітництва всі зацікавлені сторони, зокрема, неурядові та інші організації, які діють у зазначених сферах. Інформація має надійти не пізніше 1 грудня 2010 року.

Доповіді щодо поступу в рамках ЄПС не є загальним оглядом політичної чи економічної ситуації тієї або іншої країни. Вони мають синтетичний характер, тому текст фінальних матеріалів не вміщуватиме всієї інформації, отриманої Єврокомісією. Так само доповіді не висилатимуться в окремих випадках – незалежно від того, є вони свідченням позитивних чи негативних тенденцій. Однак, на переконання членів Єврокомісії, усі надіслані матеріали мають значення як оцінки, котрі якнайповніше репрезентують загальне тло ситуації у певних країнах.

«Турецький гамбіт»: втрати на Заході – виграші на Сході?

29 жовтня – національне свято Туреччини – День проголошення республіки (1923 р.)

Ті, хто воює мечем, зрештою зазнають поразки від тих, хто воює сохою.
Мустафа Кемаль Ататюрк

Олексій ПОЛТОРАКОВ, кандидат політичних наук (Україна)

Тамерлан ВАГАБОВ, магістр міжнародних відносин (Азербайджан)

Туреччину дедалі менше влаштовує «традиційна» роль форпосту Заходу (передусім США та НАТО) на Близькому Сході в нинішньому напівлатентному протистоянні «the West and the Rest» (С.Хантінгтон), яке своєю агресивною політикою до останнього провокували США. Як альтернативу ускладненим відносинам із Заходом (США та Європою) Туреччина поступово обирає стратегію регіонального лідерства на Сході, яка може відкрити шлях до реалізації глобальних амбіцій останньої.

«Анатолійський орел»: невдалий турецько-ізраїльско-американський політ

Починаючи з кінця червня 2001 р. Туреччина регулярно кілька разів на рік проводила міжнародні військово-повітряні навчання «Анатолійський орел», під які навіть було відкрито Центр військово-повітряної тактики (у м. Конья, 250 км на південь від Анкари). Традиційними учасниками цього заходу були Ізраїль та США; до маневрів також долучалися інші члени НАТО (зокрема Італія).

Варте нагадування, що турецько-ізраїльське партнерство, зовні дещо незвичне, пояснюється передусім складними внутрішньорегіональними чинниками. Серед них особливе місце займає принцип «проти кого товаришуємо». Адже до останніх часів Туреччина мала проблемні відносини майже з усіма своїми сусідами – Вірменією, Сирією, Іраном, Іраком, Болгарією та Грецією. З трьома з цих країн – Сирією, Іраном та Іраком (до останніх років) – Ізраїль також знаходиться у стані перманентної конфронтації. Нині обидві країни (а разом із ними – і їхній «покровитель» США) доволі гостро сприймають ті «спільні» виклики безпеці, які вбачають в регіональній політиці передусім Ірану та Сирії, а також інших «проблемних» країн Близького Сходу. Так, як результат договору 1996 р. про військове співробітництво між Туреччиною та Ізраїлем діє угода про обмін розвідувальними даними. Крім того, Ізраїль напівофіційно визнає Турецьку Республіку Північного Кіпру (ТРПК).

Однак після загострення турецько-ізраїльських відносин у 2009 р. Туреччина відмовила Ізраїлю від участі у «Анатолійському орлі». «Воєнно-дипломатичним» поясненням такого демаршу стало висловлене припущення турків, що «літаки, які Ізраїль направить на навчання, вірогідно могли бомбити Газу під час операції «Литий свинець». Сприймати подібне пояснення буквально, зрозуміло, було б явною помилкою. Тим паче, що на знак солідарності з Ізраїлем від участі у заході почав відмовлятися і інший ключовий партнер – США. Ситуацію дещо пом'якшило лише відкриття у квітні 2009 р. у Тель-Авіві Представництва ТРПК в сфері туризму та торгівлі, яке фактично виконує (напівофіційно) функції посольства.

Наступна турецько-ізраїльска криза, спровокована силовою операцією щодо «Флотилії свободи» (червень 2010 р.) поставила хрест на тристоронніх навчаннях «Анатолійський орел» та суттєво погіршила відносини Туреччини не тільки з Ізраїлем, а й зі Сполученими Штатами. «Інцидент

із флотилією показав справжнє обличчя Вашингтона, який у відкриту й без жодного сорому підтримує ізраїльський терор», – заявив Р. Ердоган в інтерв'ю пакистанським ЗМІ, уточнивши, що у такий спосіб США «підтримують міжнародний тероризм». Щоправда, пізніше турецький прем'єр відмовився від цих слів – але неприємний осад від них нікуди не подівся.

Восени 2010 р. Туреччина замість турецько-ізраїльсько-американського «Анатолійського орла» на тій самій базі ВПС біля м. Конья провела військово-повітряні маневри разом із Іраном та Китаєм. Китайські винищувачі Су-27 на шляху до Туреччини не тільки були пропущені через повітряний простір Ірану, а й отримали дозвіл на дозаправлення на іранських військових базах. Це стало першим випадком посадки й дозаправлення іноземних військових літаків на іранській території за всю історію Ісламської республіки. І запевнення турецької сторони про те, що американські винищувачі Ф-16, які знаходяться на озброєнні турецької армії, у ході маневрів не використовувалися, майже не пом'якшили напружену ситуацію.

Ізраїль не обмежився проведенням подібних «альтернативних» навчань із традиційним опонентом Туреччини – Грецією. 23 липня 2010 р. уперше за вісімнадцять років відбувся візит прем'єр-міністра Греції до Ізраїлю, а 16 серпня 2010 р. – візит прем'єр-міністра Ізраїлю в Грецію.

«Втома від Заходу»: небажання чекати та наздоганяти

Туреччина ледь не остаточно «втомилася» від маже півстоліття очікування членства в Євросоюзі. Переговори Туреччини з ЄС проходять дуже повільно. Турецький держміністр Е. Багиш, який курує питання євроінтеграції, нещодавно констатував: «5 жовтня 2005 року розпочалися переговори по 33 пунктах інтеграційного досьє, але зараз вони йдуть лише по 13 позиціях, а переговори ще по 17 питаннях ЄС блокує через політичні мотиви, зокрема, через позицію Туреччини з проблеми врегулювання на Кіпрі». За прогнозами експертів, за таких темпів переговірного процесу реально стати повноправним членом Євросоюзу Туреччина зможе не раніше ніж через 10–15 років.

Важливим фактором, який перешкоджає сприйняттю Туреччини як європейської країни, є передусім її геокультурна складова – перш за все релігійно-політичні традиції. А перемога на виборах у листопаді 2002 р. Партії Справедливості та Розвитку, ідеологія якої базується на «політичному ісламі», лише підсилила європейські фобії відносно Туреччини. Так, абсолютна більшість громадян Німеччини чітко висловлюється проти вступу Туреччини до Євросоюзу: нещодавнє опитування Інституту дослідження суспільної думки Emnid показало, що 69% німців виступають «проти» цього, а «за» – лише 27%.

Європу непокоїть також те, що до 2050 р. Туреччина, за прогнозами експертів, стане другою економікою Європи (після Німеччини), а її населення може досягти 130 мільйонів.

Відповідно, запропоноване Францією та Німеччиною «привілейоване партнерство» – альтернативну модель вибудовування відносин Туреччини з ЄС – Анкара цілком слушно розцінила як дискримінаційну. Дані соціологічних опитувань в Туреччині свідчать, що затяжний процес прийняття країни в ЄС на тлі фінансово-економічної та демографічної криз в Європі породжує відповідну негативну реакцію в Туреччині (економіка якої в середньому щорічно зростає на 5–10%). «Євросоюз не має боятися 70-мільйонної Туреччини, – попереджає президент А.Гюль. – Нехай вони не забувають про те, що можуть настати такі часи, коли вже турецький народ відмовиться від Європейського союзу». Справді, самі турки дедалі частіше висловлюють сумніви в доцільності подальших зусиль з адаптації країни до ЄС і апелюють до досвіду Норвегії, яка благополучно розвивається поза рамками Євросоюзу.

Крім того, Туреччина не менше «втомилася» від вивертів регіональної політики іншого західного стратегічного партнера – «старшого товариша» Сполучених Штатів, який відводить турецькому чиннику на Близькому Сході зовсім не першорядне місце. За оцінкою корифея американської політології Е. Кордесмана, можна багато часу провести в Раді національної безпеки США – і при широкому розкладі по Близькому Сходу так і не почути слово «Туреччина»!

За років «холодної війни» Туреччину цілком влаштовувала роль форпосту США та НАТО на Близькому Сході – в контексті конфронтації з радянським блоком. Проте аналогічна роль у нинішньому напівлатентному протистоянні «the West and the Rest» (С. Хантінгтон), яке своєю агресивною геополітикою до останнього провокували США, сьогодні Туреччину не влаштовує. Дедалі активніші «загравання» США з курдами також є дуже сильним чинником загального ускладнення турецько-американських відносин.

Саме тому, наприклад у 2003 р., Анкара відмовила Вашингтону в розміщенні військових баз для забезпечення вторгнення в Ірак із території Туреччини (близько 60 тис. американських вояків), попри те, що США обіцяли надати останній допомогу на суму в 15 млрд. дол. Вона також не надала війська для бойових дій проти військ С. Хусейна.

Курди ж, національно-визвольний рух яких жорстко пригнічувався урядом С.Хусейна, підтримали очолювану США операцію «Шок і трепет». Окупація Іраку військами коаліції під проводом США та автономізація Іракського Курдистану (на півночі країни) мало своїм наслідком посилення активності курдських повстанців у Туреччині. Туреччина ж проводила «свої» воєнні дії проти курдів без узгодження зі США в Іракському Курдистані.

Подібно до курдського «подразника» відносин Туреччини з США, одним із ключових чинників ускладнення відносин Туреччини з Ізраїлем слугує дедалі «жорсткіша» (регіональна) позиція останнього щодо палестинської проблеми. Останнім яскравим проявом жорсткості підходу стала силова акція проти гуманітарно-орієнтованої «Флотилії свободи».

Як альтернативу Туреччина дедалі більше активізує власну близько- та середньосхідну політику.

Близькосхідна політика Туреччини: неоосманські «візерунки» регіональних відносин

Наприкінці листопада 2009 р., виступаючи перед членами правлячої Партії справедливості та розвитку, голова МЗС Туреччини А.Давутоглу заявив, що його країна проводить політику неоосманізму (Neo-Osmanlicilik): «Є спадщина, яку залишила Османська імперія. Нас називають «неоосманами». Так, ми «неоосмани». Ми змушені займатися сусідніми країнами та йдемо навіть в Африку. Великі держави спостерігають за цим з розгубленістю» (Yeni Єafak, 24.11.2009). Політик пізніше пояснював: «Османська імперія – частина нашої історії, іслам – один із елементів нашої культури. Західноєвропейська спрямованість – наш історичний досвід, тюркізм – головний рух» (Sabah gazetesi, 04.12.2009).

У рамках цієї загальної геостратегічної тенденції останніми часом у відносинах Туреччини з ключовими країнами-«подразниками» – Іраном та Сирією – спостерігається пом'якшення відносин, яке доповнюється ускладненнями у традиційно «теплих» відносинах з Ізраїлем.

Так, у той час як у Тегерані проходили масові демонстрації проти фальсифікацій на президентських виборах (підтримувані як Ізраїлем, так і США з Євросоюзом), турецькі президент і прем'єр ледь не першими привітали Ахмадинежада з новим обранням.

Невдовзі, наприкінці жовтня 2009 р., турецький прем'єр-міністр Р. Ердоган здійснив дводенний візит у Тегеран, у ході якого не тільки висловив повну підтримку позиції іранської влади з розвитку ядерної програми, а навіть критично відізвався щодо Ізраїлю. Понад те, у контексті переговорів турецький прем'єр пообіцяв іранському президентові військове сприяння, у т.ч. надання розвідувальних даних і допомогу турецьких ВПС у випадку можливої атаки на іранські ядерні об'єкти (читай – з боку Ізраїлю чи США).

Міністр енергетики та природних ресурсів Туреччини Т. Їлдиз, який супроводжував прем'єра в Тегеран, повідомив про підписання енергетичної угоди між Туреччиною й Іраном, оцінюваної в 4 млрд. дол. США. Згідно з умовами рамкової угоди, Туреччина буде розпоряджатися майже половиною іранського газу – 35 млрд. кубометрів (проти 10 млрд. кубометрів, які Іран експортував Туреччині до цього). Причому значна його частина буде або продаватися безпосередньо Туреччині, або транспортуватися саме нею.

Влітку 2010 р. була підписана подібна газова угода і між Туреччиною та Азербайджаном (за нею азербайджанський газ у Туреччину буде надходити за ціною нижчою за російську). Від реалізації цих двосторонніх проектів принаймні опосередковано залежить доля таких багатосторонніх газотранзитних проектів, як NABUCCO, ITGI (Туреччина–Греція–Італія) та TAP (Трансадріатичний газопровід), якими планується поставляти у європейські країни каспійський газ. Не менш важливим є і дещо «альтернативний» турецько-російський газотранзитний проект «Блакитний потік», який реалізовується з кінця 1997 р. (коли була підписана міжурядова угода про будівництво унікального газопроводу, який частково проходить дном Чорного моря).

В геоенергетичному контексті можна також спрогнозувати, що потенційне налагодження діалогу Туреччини з Вірменією (відповідно до домінанти «нульових проблем (у відносинах) із сусідами», яку сповідує Туреччина) може не тільки покращити загальний «клімат безпеки» у північнокавказькому субрегіоні. Геоекономічні розрахунки у енерготранзитній сфері свідчать, що розбудова нафтопроводу Баку–Тбілісі–Джейхан «напряму» (через Вірменію, а не «дугою» через Грузію) могло б оптимізувати та здешевити транспортування каспійської нафти.

Повертаючись до турецько-іранських відносин, не можна не звернути увагу й на те, що позиції обох країн повністю співпадають щодо дедалі загострюваної проблеми курдів (на яких в контексті антиіракської кампанії робили велику ставку США). Наприклад, улітку 2006 р., проводячи чергову операцію проти курдів, турецькі війська навіть зайшли на іранську територію, одержавши на це від Тегерана ледь не повний карт-бланш. За певними відомостями, Іран і Туреччина навіть створили в Іракському Курдистані секретні «наступальні оперативні бази» для здійснення спільних воєнних дій проти курдських бойовиків.

Розвиток відносин Туреччини з Іраном «доповнюється» також посиленням співробітництва з Китаєм. Ще в 1990 роках Китай разом із Туреччиною розробив тактичну ракетну систему «земля–земля». На зміцнення зв'язків між Туреччиною, Іраном і Китаєм вказують наявні угоди в галузі поставки озброєнь та закупівлі Іраном ракетних технологій Китаю. Так, використані під час другої ліванської війни для обстрілів «Хезболлахом» ізраїльського корабля ракети З-802 було зроблені Іраном за китайською технологією. Туреччина й Китай також беруть участь у будівництві нафтопроводу з Ірану. В геофінансовому вимірі слід звернути увагу також на рішення Туреччини перейти до торгівлі з Іраном і Китаєм у національних валютах (на що нещодавно Туреччина перейшла з Росією) і вивести близько 20% зовнішньоторговельного обігу Туреччини із залежності від долара та євро.

Крім того, того самого дня 2009 р., коли Ізраїль одержав відмову, Туреччина оголосила про плани проведення спільних військових маневрів із Сирією, внесеною США в перелік «держав – спонсорів тероризму». А за кілька тижнів до тих подій Анкара та Дамаск створили спільну Раду стратегічного співробітництва.

Туреччина виступила за введення безвізового режиму із Сирією, Йорданією та Ліваном, а також наближається до створення зони вільної торгівлі з ними.

Туреччина також вдало зіграла на настроях антиамериканізму, запропонувавши влітку 2008 р. проект так званої Кавказької платформи стабільності та співробітництва. Остання декларативно виключала Сполучені Штати з кавказької політики – запропонована формула 3+2 передбачала участь лише країн Південного Кавказу та Росії з Туреччиною (з можливим подальшим залученням також Ірану). Одним із наслідків цієї ініціативи (що попередньо розцінюється як субрегіональне «міні-ОБСЄ») стало те, що Туреччина (яка під час російсько-грузинського збройного конфлікту серпня 2008 р. опосередковано підтримала Грузію) почала закріплювати свою присутність у контрольованій Росією Абхазії. У свою чергу, влітку 2008 р. дочірнє підприємство російської «ЛУКойл» – LUKoil Eurasia Petrol – отримало дозвіл турецької влади на прид-

Президент Спілки торгово-промислових палат і товарних бірж Туреччини Рифат Хисарджиклиоглу заявив про те, що ЄС є дорожною картою для країни. Він підкреслив, що у 2023 році Туреччина може увійти до списку 10 провідних економік світу

бання компанії Akpet, яка охоплює 5% турецького роздрібного ринку нафтопродуктів (маючи в країні 693 автозаправки, 8 нафтопродуктових терміналів, 5 газосховищ тощо).

Стратегічна геометрія Туреччини: у пошуках нових конфігурацій співробітництва

У позиційній статті «Регіональний підхід до глобального світу» А. Давутоглу пише: «Туреччина вірить у можливість встановлення справедливого та стійкого світового порядку... На наш погляд, шлях до цього лежить через формування місцевих і регіональних блоків. Необхідно сприймати близько до серця регіональні проблеми, піклуватися про розвиток діалогу й відновлення взаємної довіри, а також підсилювати стимули для зміцнення співробітництва в регіонах» («Россия в глобальной политике», – 28.02.2010).

У контексті такого підходу змін Анкара на доповнення (а в окремих випадках – на противагу) дедалі хиткішому «чотирикутнику» Туреччина–Ізраїль–США–Європа дедалі активніше розбудовує альтернативні «трикутники» – Туреччина–Іран–Сирія, Туреччина–Азербайджан–Грузія тощо. Останні в перспективі можуть перетворитися на «багатокутники» – за рахунок, зокрема, Китаю та/або Росії.

Угоди Туреччини з членами ЄС щодо газопроводу NABUCCO – з одного боку, а з Росією щодо «Південного потоку» (конкурента NABUCCO) – з іншого, а також з Катаром щодо зрідженого природного газу, з Азербайджаном – щодо газопостачання до ізольованого Нахічеванського автономного регіону, а також з Сирією щодо імпорту газу – все це поступово перетворює Туреччину на важливого геоенергетичного актора, чиї амбіції не залишаються поза увагою світового геоекономічного співтовариства.

Як вважають аналітики, новий зовнішньополітичний курс Туреччини щодо Ірану та Сирії, «доповнений» розвитком відносин з Китаєм, Росією та країнами Північного Кавказу, може стати серйозною геополітичною проблемою для Заходу, до якого сама Туреччина поступово повертається спиною.

Замість висновків: Туреччина на шляху від регіонального до глобального лідерства

На другій Конференції послів, що проходила 4–8 січня в Анкарі, голова МЗС Туреччини А.Давутоглу заявив про те, що стратегічною метою Туреччини є роль не регіональної, а світової держави, відіграти яку дозволяє її унікальне географічне положення, історичний і дипломатичний досвід. Роблячи акцент на значенні демократії й волі, А.Давутоглу презентував бачення Туреччини в 2023 р. (що стане роком 100-ї річниці створення Турецької Республіки): «Туреччина – член Європейського Союзу; перебуває в інтеграційних об'єднаннях у сфері економіки та безпеки із сусідніми країнами; є ключовою країною в підтримці регіонального порядку та активним гравцем на світовій арені; відіграє визначальну роль у міжнародних організаціях; входить у десятку провідних економік світу».

Турецьке прислів'я рекомендує: «Вибирай не дім, а сусіда». В сучасних умовах «глобалізації» та похідного розмивання кордонів вона набуває нового звучання – необхідності вірного вибору стратегічного партнера.

До останнього часу для Туреччини такими були США та Європа, а також, хоча й дещо опосередковано, Ізраїль. В результаті Туреччина знаходилася в непевному стані «свій серед чужих – чужий серед своїх»: для Заходу вона була надто близькосхідною (ісламською, тюркською), а для Близького Сходу – надто прозахідною (маючи в стратегічних партнерах не тільки США, а й Ізраїль).

Останнім часом спостерігаються принципові зміни у зовнішньополітичних стратегіях Туреччини, пояснювані як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

Авторитет Туреччини – керованої урядом, що дотримується ідеології неоосманізму (Neo-Osmanlicilik) – в ісламському світі поступово, але неухильно зростає. Будучи (разом із Ізраїлем) де-факто геоекономічним лідером в регіоні, Туреччина цілком може невдовзі перетворитися й на лідера геополітичного – потенційного посередника у врегулюванні конфліктів на Близькому Сході та Північному Кавказі, а через це – на «державу-ядро», неформального чи напівформального «об'єднувача» всього Близького та Середнього Сходу.

А така стратегія торує Туреччині шлях до виходу за регіональні межі. В контексті непростої геостратегічної ситуації, яка й без того склалася у Чорноморсько-Каспійському регіоні, до якого належить Україна, слід очікувати принципово важливих зовнішньополітичних викликів, на які наша держава має дати своєчасну адекватну відповідь.

Коричневий колір в історії шведського королівства

(післявиборні нотатки)

Сенсацією останніх парламентських виборів у Швеції став прорив до парламенту правої радикальної партії Шведські демократи (SD).

У червні Швеція широко відзначила 300-ту річницю правління в країні династії Бернадот. Напередодні ювілею багато говорили про те, що святкування покликане сприяти поліпшенню іміджу королівства. Проблеми образу виникли після недавнього всесвітнього успіху трилогії «Міленіум» (автор Стіг Ларсон). Ларсон, за поглядами лівий, живописав Швецію як країну із величезною кількість всілякого непотребу, в тому числі фашистського спрямування. Насичена програма святкових заходів мала за задумом її організаторів повернути Швеції образ благополучної держави з населенням миролюбним, толерантним, бюргерським і майже непитущим.

Однак усі зусилля офіційних піар-технологів виявилися марними. Після оголошення результатів парламентських виборів 19-го вересня стало очевидно, що автор «Міленіуму» мав рацію – у Швеції правих радикалів не бракує. Інакше б шведські демократи вперше в історії не прорвалися б до парламенту.

Утім, представники ультраправих були у шведському парламенті й раніше. Але тоді вони представляли персонажів іншого штибу. У 30-ті роки під впливом успіху нацистів низка членів фракції консерваторів записалася до лав ультраправої Національної Шведської Ліги (SNF), раніше створеної на базі «комсомолу» тієї самої консервативної партії.

Взагалі на цей час у Швеції припав період розквіту коричневого руху. Історики нарахували 90 коричневих організацій, які діяли в країні до війни. До речі, членом однієї з таких угруповань під назвою Новий шведський рух був упродовж певного часу Інгвар Камрад (Ingvar Kamprad) – один із засновників меблевої компанії IKEA.

Побічно інтерес до нацизму у Швеції підігрівала велика популярність в Європі расової арійської доктрини. Серед шведів існувала думка, що німці – арії другого сорту, а ось Швеція є справжньою колискою арійської раси. Цікаво, що Швеція, як і Німеччина, на той період проводила політику примусової стерилізації психічнохворих і алкоголіків.

Що ж до ідеології, то місцевим «наці» більше імпонували ідеї італійського корпоративного соціалізму а-ля Муссоліні. Після придушення путчу Рема в Німеччині деякі шведські праві радикали настільки розчарувалися в німецькій моделі нацизму, що навіть замінили свою символіку – місце свастики зайняв герб королівського роду Ваза. Остаточно позиції пронімецької фракції підкосив організований Німеччиною переворот в Норвегії. Під час Другої світової війни шведський уряд займав нейтральну позицію, хоча аж до 1944-го надавав приховану допомогу Берліну. Після цього нацисти, як і комуністи, потрапили до чорних списків політично неблагонадійних, хоча репресії проти коричневих були набагато м'якшими.

Після війни Швеція стає центром «штрассеровського фашизму». Пер Егнлад у 1946 році намагається створити на базі своєї групи в Мальмі координаційний центр європейських прибічників Штрассера – Європейський соціальний рух. Утім, великого суспільного резонансу цей задум не мав. Врешті-решт шведські штрассеровці зливаються з залишками SNF, яка на той момент теж деградувала до маленької секти.

Набагато більший успіх мало угруповання Партія північного рейху (NRP). Її агітація, побудована на чистій нацистській естетиці, у 70-ті роки знайшла прибічників серед значної частини молоді. Партія NRP перша усвідомила потенціал субкультури скінхедів. Групу неодноразово звинувачували в причетності до вуличних бійок та хуліганських витівок на міжнаціональному ґрунті.

Пізніше на базі Партії північного рейху виникають суто молодіжні проекти на кшталт мережі Шторм, груп Рейх фронт, Білий арійський опір. Ці рухи можна

охарактеризувати як свого роду шведський підвид Blood and Honour, витоки якого зав'язані на субкультурі скінів і культі насильства. Багато хто з діячів перерахованих організацій пройшов через тюрми за різанину з антифашистами та емігрантами.

Безумовно, усі ці підпільні та вуличні дійства, учасники яких культивували нацистські традиції, були страшенно далекі від простого шведського обивателя. Програма коричневих викликала у рядових шведів або сміх, або шок.

Як приклад можна навести Націоналістичний соціалістичний фронт Швеції (NSF), створений у 1994 році. Фронт (його заборонили 1998-го) виступав за ліквідацію демократичної системи в країні та проти дотування сімей, де ростуть «генетично здорові діти»(?).

Інша екзотична секта – Національні демократи – виникла внаслідок розколу есдеків. Націдеми виступали за заборону ресторанів McDonald's і проти пропаганди культури американських чорних гетто (музика реп).

Перелом у свідомості розпочався наприкінці 80-х і став наслідком демонтажу шведської соціальної моделі. Нові групи безробітних швидко знайшли для себе «цапів відбувайлів» в особі емігрантів. Одночасно здобуває популярність кампанія «Збережемо шведське», активісти якої виступають під зовні нейтральними гаслами захисту місцевої культури.

У 1988-му лідер цього руху Міхаель Янсон трансформує ультраправу тусовку у формат партії, яка отримала назву Шведські демократи. Це означало, що нова політична сила вирішила зробити ставку на праві популістські гасла. Щоб провернути такий трюк довелося навіть організувати всередині партії «ніч довгих ножів»: виключити з її лав тих, хто до нестями захопився символікою та ідеями нацизму. Втім, заборона на глорифікацію Третього рейху поширилася виключно на зовнішні акції. Усередині SD культ Гітлера розквітає і продовжує квітнути: члени партії зазвичай вітаються один з одним як фашисти.

У 1990-ті партія починає випробовувати себе участю у виборчому процесі. Головний месидж, які адресують виборцю речники партії, – нагнітання страху перед емігрантами та «блакитними». Тому вони пропонують фантастичний проект репатріації емігрантів на їхню історичну батьківщину. Стверджується, що зекономлених на прибульцях грошей буде досить, щоб поліпшити життя маргінальних частин населення, пенсіонерів та інших. Що ж до гомосексуалістів, то їх, на думку Янсона, треба обмежити в цивільних правах. Цей заклик знаходить підтримку серед шведських громадян, які сповідують іслам. У зовнішній політиці партія підтримує НАТО.

Джимі Акессон, лідер партії «Шведські демократи»

Шведських демократів (SD) вперше помітили після виборів 1996-го, коли вони зібрали 30 тисяч голосів – стільки праві не збирали з довоєнних років. У 2006-му шведські ультраправі набрали 2,9 відсотка (прохідний бар'єр до шведського парламенту становить чотири відсотки). Успіх правих широко коментувався у пресі. І ось тепер пройдено наступну сходинку: набравши 6 відсотків, партія отримала 20 депутатських мандатів.

Поки важко сказати, які перспективи у Шведських демократів. Вочевидь, вони, якщо не увійдуть до складу уряду, не матимуть реальної можливості для реалізації своїх прожектів. Крім того, взагалі сумнівно, що задекларовані ними радикальні гасла в принципі можуть бути втілені в життя. Емігранти або їх нащадки становлять у Швеції 14 відсотків населення. Кому серйозно може спасти на думку ідея про репатріацію такої маси народу!

Джимі Акессон (Jimmie Akesson), лідер шведських демократів (SD), вважає, що завдання правих у цій ситуації полягає в тому, щоб мати дедалі більший вплив на політичну дискусію. Але тут теж не все так просто. Нинішній уряд партій, сформований партіями правого центру, і без допомоги Шведських демократів з їхніми гучними гаслами тільки впродовж минулого року урізав квоту емігрантів на 15 відсотків.

Отже, на сьогоднішній день головні результати парламентських виборів у Швеції виглядають як спроба повернутися до Європи з усіма її проблемами, забобонами і конфліктами та... націоналістичними фріками. Ера шведської соціальної держави, культурними символами якої були пісеньки ABBA, повісті Астрід Ліндгрен, жартівливий монарх з династії Бернадот, схоже, закінчилася.

А може, ні?

Максим БАНКЕР

Жорстка боротьба за м'яку владу у світі

(конкуренція в Інтернеті та за Інтернет)

Ольга ЗЕРНЕЦЬКА,
доктор політичних наук,
професор,
головний науковий
спеціаліст ІСЕМВ
НАН України

Життя на початку XXI ст. важко уявити без феномену Інтернету. Його повсюдність, швидкість поширення, експонентне зростання кількості користувачів та відсутність географічних меж, небачене розмаїття сфер використання – свідчать про значний вплив на процеси ІІІ тисячоліття. До користування Інтернетом швидко долучилися бізнес, фінанси, комерція. У такий спосіб він став рушієм не тільки економічних глобальних процесів, а й міжнародною ареною політичної, соціальної та культурної комунікації. Можна стверджувати, що за своїми реальними та потенційними можливостями Інтернет змінив міжнародне середовище, уявлення людини про нові способи комунікації, соціальної та творчої самореалізації, ведення бізнесу та політичної боротьби. Серед досягнень першого десятиліття XXI ст. – виникнення глобальної блогосфери, розгортання великої кількості соціальних мереж, активне їх використання у національній та міжнародній політиці [1]. Інтернет позиціонували як середовище суто для демократичного спілкування. Певний час він слугував чи не уособленням демократії та новітньої публічної сфери кінця XX ст. Стало зрозуміло, що вміло використовуючи його, можна заробляти великі гроші. Причому йдеться навіть не про е-бізнес, е-торгівлю, е-банкинг, е-біржі, е-гроші, доткоми та безліч інших електронних бізнесів, існування яких покликав до життя Інтернет. Хоча все це та багато інших його можливостей (скажімо, у сфері передачі даних та інформації, особливо новинної) робить Інтернет надзвичайно притягальним середовищем для тих, хто хоче не тільки перебувати на верхівці фінансового успіху. Найбільш далекозорі глобальні гравці, – а це, передусім, могутні медіа-імперії та транснаціональні корпорації (ТНК) у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які до того ж демонструють свої зв'язки з національними урядами та партіями, – розуміють, що Інтернет – це ключ до влади. Ось чому великі баталії відбуваються нині між тими, хто виборює цю владу. Її «матеріальний» прояв – у конкурентній боротьбі, яка йде між гігантами медіа-бізнесу та ІКТ.

Яскравим прикладом цього процесу (американські аналітики характеризують його мілітаристськими термінами – «війна», «протиборство», «вороги», «удар у відповідь» тощо), де, як у дзеркалі, відбиваються жорсткі стратегії боротьби за економічну, а отже, в кінцевому підсумку, й політичну владу, є протистояння кількох компаній цих секторів економіки. Вони займають перші рядки рейтингів у списках глобальних економічних гравців. І чи не на вершині її останнім часом знаходяться Руперт Мердок, чия глобальна медіа-імперія News Corp. давно має у сфері своїх інтересів отримання надприбутків від Інтернету, та Інтернет-гігант Google – транснаціональна ІТ-корпорація, флагман світового веб-пошуку.

Заснована дванадцять років тому, Google стала уособленням інновації у нинішньому глобальному бізнесі й намагається домінувати у різних технологіях. Корпорація безперервно розширює свої інтереси, диверсифікуючи у такі сфери, як телекомунікації, технології та медіа. Для цього у неї є великі фінансові можливості. Адже допомагаючи користувачам знайти інформацію в Інтернеті, вона отримує 97% прибутку від рекламодавців. Маючи свої потужні дослідницькі можливості, Google водночас купує компанії не тільки в США, а по всьому світу. Так, серед 22 придбань цієї компанії, здійснених у січні–вересні 2010 р., 7 знаходяться за межами Сполучених Штатів. Вони включають ізраїльську LabPixiex та датську Global IP Solutions [2]. Цікавлять Google і компанії-стартапи, розробки яких їй видаються перспективними. Кількість таких придбань перевищила два десятки. В інші – вона інвестує, як-от 4 млн. дол. в однорічний базований у Кембриджі (штат Массачуссеттс) стартап Scvngr [3].

Для того, щоб посилити свої позиції у протистоянні з Google, Мердок залучив до

справи такого софтверного велетня, як Microsoft. Зазначимо принагідно, що за даними CNN на вересень 2010 р., серед IT-компаній із найбільшими грошовими активами на банківських рахунках, Microsoft посідає друге місце (36,8 млрд. дол.), а Google – третє (30,1 млрд. дол.). Ясна річ, що суперники належать до категорії глобальних «суперваговиків» у своїх галузях. І, якщо йдеться про альянс у цій боротьбі між News Corp. та Microsoft, це означає, що ставки у цій грі величезні. То що ж стало причиною невдоволення Мердока стосовно Google?

Річ у тому, що медіа-магнат висловлює рішуче незадоволення тим, що Google є домінуючим гравцем на пошуковому ринку США та всього світу. Так само й те, що він є домінуючим гравцем в ареалі онлайнових новин. Спочатку Мердок зажадав перешкодити Google, щоб той індексував новинні сайти News Corp. Їх він має величезну кількість в багатьох країнах. Зокрема, в США список його друкованих видань очолюють газети «The Wall Street Journal» та «The New York Post». Відповідь Google, за свідченням «The Financial Times», полягає в тому, що новинні організації вільні його зупинити від індексації (реєстрації) їхніх сайтів. Тим більше, що Google News – новинний підрозділ пошукового гіганта – не є генератором великих прибутків для нього, оскільки він не розміщує реклами на своїх новинних сторінках.

Тоді Мердок зажадав, щоб Google сплачував йому за розміщення новин з його газет та журналів. Зрозуміло, що без реклами та за наявності великої кількості інших газет, які бажають бути проіндексованими, Google дійсно не має наміру платити Мердоку, щоб показувати зміст однієї медіа-компанії. Пропозиція Мердока є ризикованою для розвитку пошукового ринку Інтернету, оскільки інші компанії-виробники контенту, в свою чергу, теж можуть прагнути одержувати плату за їхню індексацію. Це призведе до подальшої комерціалізації Інтернету, й, в кінцевому підсумку, його користувачам потрібно вже буде платити за доступ до пошуку новин.

Є один нюанс, який слід відзначити. Є речі, за які Google справді сплачує гроші. Це новини, які надають йому глобальні агентства, такі, як Associated Press, France Press та ін. Але ці новинні матеріали подані у повному обсязі й розміщені на власному сайті Google. Натомість, інформація новинного контенту «The Wall Street Journal» або інших газетних видань Мердока чи інших медіа-компаній, на Google News є неповною. Вона обмежується тільки заголовками статей та двома-трьома рядками тексту, який підштовхує користувачів, аби відкрити веб-сайт «The Wall Street Journal» та ознайомитися із повним змістом статті. У переважній більшості звертання до послуг новинного сайту Google можна вважати лише початком пошуку новин, а не його кінцевим пунктом. Мердок з цією концепцією не погоджується.

Не діставши згоди у Google, Мердок наприкінці 2009 р. вступає в альянс із Microsoft, який саме напередодні перезапустив пошуковий сервіс Bing і був націлений на виборювання своєї частки на пошуковому ринку. Перспективи Bing виглядають привабливими, адже два роки тому компанія Microsoft придбала семантичний пошуковик Powerset. Це значно покращило пошукові можливості Bing. Вже у 2010 р. Google, аби перешкодити Bing стати лідером у семантичному пошуку, який значно розширює межі пошукових завдань у виконанні сервера, зробив крок у відповідь. Він купив компанію Metaweb, яка володіє великою семантичною базою даних Freebase.

Показово, що крок News Corp. щодо передачі права на доставку контенту «The Wall Street Journal» виключно пошуковій машині Bing, на думку американського експерта Д.Макміллана, «міг вразити регулятивні органи як антиконкурентний крок» [4]. Щоб підвищити рівень конкурентоспроможності свого пошуковика, Microsoft розробив цілу систему заохочень під назвою «Винагороди Bing» для користувачів США. До них належать різноманітні бонуси на купівлю товарів широкого вжитку та продуктів компанії Microsoft. Компанія вже давно вдається до таких стратегій, щоб залучити нових користувачів на Bing. Наприклад, акція влітку 2010 р. – сплата трьох доларів кожному, хто встановить Bing головним пошуковим сервером у своєму браузері. Водночас, Microsoft повідомила про те, що бонуси за співпрацю з Bing можуть також йти на благодійні цілі. Як бачимо, маркетологи Microsoft добре попрацювали, щоб просування Bing на пошуковий ринок було успішним. Ними задіяні такі «пружини попиту», як споживацькі рефлекси користувачів, привабливість хоча й малої, але фінансової винагороди, а також звернення до вищих моральних мотивів користувачів.

Щоб посилити свої позиції на цьому ринку, Microsoft 2009 р. підписує десятирічний контракт щодо партнерства з іншим пошуковиком – Yahoo й позиціонує свій крок як антимонопольний. Тобто спрямований проти гегемонії Google на цьому глобальному ринку. Показово, що за повідомленням агентства com.Score, вже за перший місяць партнерства Bing і Yahoo отримали разом 25% аудиторії Інтернету, тоді як у їхнього головного конкурента – Google залишається левова частка – 71,6 % [5].

Мердок продемонстрував, що ладен платити Microsoft, аби той забрав новинні сайти першого на свій пошуковик Bing. Адже, як сповістило агентство Reuters: «Руперт Мердок сказав, що він хоче примусити людей платити за доступ до його новинних сайтів». Того ж самого прагнуть й багато інших власників газет, але у користувачів Інтернету є протилежне бажання: щоб Інтернет залишився відкритою платформою, зокрема, з безкоштовним доступом до новинних сайтів.

Утім, за роки свого існування Інтернет підтвердив у найрізноманітніші способи, що він є середовищем, придатним для генерування ве-

личезних грошей і у сфері пошуковиків за рахунок цільової реклами. Користувачі Інтернету вже з деяким острахом пересвідчуються, що це може загрожувати privacy та авторському праву. «Однією рукою під тиском схвильованої спільноти користувачів, Google скорочує строки зберігання даних про користувачів, а другою збирає їх дедалі більше та використовує ще інтенсивніше. Чого варте хоча б введення персоналізації пошуку навіть не для незалогінених у Google користувачів. Браузер Chrome збирає статистику про те, що користувач вводить в адресний рядок. Якості поведінкового таргетингу реклами (цільової реклами) почали лякати та дратувати користувачів. Поступово невдоволення цим починають висловлювати мешканці не тільки Америки та Європи, а й інших регіонів,.. які розуміють, що Google неможливо контролювати, який невідомо які і невідомо куди надсилає дані про користувачів» [6]. До нього мають претензії не тільки газети як першоджерела новин, а й власники іншої друкованої продукції, зокрема, книжок, які проти оцифровування їхньої продукції. Противники всеохоплюючої влади Google над його користувачами, про яких він знає майже все: їхні смаки, інтереси, уподобання, що вони читають і дивляться тощо, вбачають у цьому пошуковому Голіафі дещо орвелліанське. Голова антитрастового комітету адміністрації Обами Крістін Варні розпочала розслідування з приводу того, чи плани Google щодо створення всесвітньої диджитальної бібліотеки не є загрозою для конкуренції. Цей крок К.Варні став прецедентом у розслідуванні «односторонніх акторів» – тобто розслідуванні антитрастових випадків, які не містять у собі факту поглинань.

Усе це непокоїть й користувачів Інтернету. А раптом одного похмурого ранку найбільша пошукова платформа у світі зробить доступ до книжок платним? І, все-таки, до недавна Google здебільшого виправдовував довіру користувачів, які вважали його флагманом в Інтернеті, який міцно стоїть на позиціях вільного доступу до нього.

Такої думки був про нього й президент Обама, який почав підтримувати відносини з цією компанією ще в листопаді 2004 р., коли вперше відвідав штаб-квартиру Google. З часом ці відносини тільки зміцнилися. Google була серед тих, менеджери та працівники якої зробили великі грошові внески (803 тис. дол.) для підтримки його передвиборної кампанії на пост президента США 2008 р. Тільки персонал двох компаній зібрав більше: Goldman Saches і Microsoft. Менеджери Google також взяли участь у фінансуванні його інавгураційних святкувань (25 тис. дол.). Чимало колишніх працівників Google були запрошені посісти посади в адміністрації Барака Обами. Так, виконавчий директор Google Ерік Шмідт – став членом його Ради з наук та економіки. Менеджер із бізнес-розвитку компанії Кеті Стентон, була призначена Білим домом на посаду директора з громадянської партисипації (участі), а Сонал Шах, яка очолювала глобальний розвиток у Google, дістала пост голови соціальних інновацій. Все це дало підстави журналу Forbes 2009 р. виступити із статтею, яка недвозначно натякала, що обраний президент дивиться на світ через «окуляри Google», про що свідчив яскравий колаж на обкладинці журналу. Серед звинувачень було й таке, що ця компанія позиціонує себе, як академічна інституція, яка надає наукові консультації президенту. Тоді як журнал стверджував, що Google – це такий самий бізнес, як і всі інші компанії США [7].

Президента США компанія Google приваблювала не тільки як флагман пошукових Інтернет-технологій, не тільки, як компанія, яка стала уособленням інноваційного розвитку, й не тільки тому, що вона його підтримувала під час президентських виборів, а ще й тому що Обамі імпонувала політика компанії щодо користувачів, а також загальна політика щодо Інтернету як «політики відкритого доступу», або, як ще її називають, політика «нейтральності вебу». Це збігалося з ідеями та планами Обами, які він хотів втілити через Федеральну комісію з комунікацій (ФСС), головою якої призначив свого однодумця у реалізації власної політики нейтральності вебу Джуліуса Геначовського. Підтримка цієї політики компанією Google, яка обстоювала «правила нейтральності вебу», допомогла б президенту США у врегулюванні таких гігантів ІТС, як AT&N, Verzion Communications, Comsat, що перешкодило б телефонним компаніям й кабельним операторам «пріоритезувати» трафік і контент, який передається через їхні мережі. Тобто, йдеться про те, що телефонні та кабельні компанії не можуть вирішувати за користувачів, який контент їм постачати. Й так само вони не мають права вирішувати, із якою швидкістю це робити (швидкість доступу означає не тільки преференції, які тим самим висловлюють означені компанії тому або іншому контенту, а й платню як за окремі різновиди послуг, так й за швидкість доступу до контенту).

Лояльність тієї чи іншої американської компанії, її власника до демократичної або республіканської партії США, її фінансова підтримка не є чимось незвичайним. Навпаки, часто-густо це – загальновідомі реальності суспільно-політичного життя країни. Так, Руперт Мердок не робить з того таємниці, що послідовно фінансово й медійно підтримує республіканську партію США. Один із останніх оприлюднених його внесків у партійну касу республіканців дав підстави пресі говорити про те, що республіканська партія США у нього в кишені. Але це послідовна лінія партійних уподобань медіа-магната. В свій час, перебуваючи у Великій Британії, він підтримував Маргарет Тетчер не тільки у моменти її передвиборної боротьби за пост перм'єр-міністра, але й давав поради їй з ряду питань й всіляко підтримував політику консерваторів. Від тих, тепер здається, далеких часів (а це були 1980 роки) й до сьогодні саме у Великій Британії закладена чимала частка капіталів його News

Corp. Серед його власності – такі британські та ірландські газети, як таблоїди (The Sun, The Irish Sun, News of the World, мейнстріми (The Times, The Sunday Times, The Times Literary Supplement). Йому належить 17,5% провідного комерційного телемовлення ITN – багаторічного суперника британського «кита» громадського телерадіомовлення BBC, а також 39,1% холдингу супутникового телебачення BSkyB.

Надаючи фінансову та медійну підтримку одній із двох провідних політичних партій, чи це у Великій Британії, чи у США, допомагаючи їм прийти до влади, власник медіа-імперії Мердок, натомість, отримує від них політичну підтримку. Це виявляється у зміні законодавства у галузі медіа та телекомунікацій. Ясно, що ці зміни йдуть на користь не тільки Мердоку, а й іншим корпоративним гігантам, знімаючи обмеження щодо концентрації медіа в руках одного власника. Це призводить до небаченого ступеню концентрації різних типів медіа в одних руках, по суті монополізуючи її в ряді міст та регіонів й роблячи конкуренцію практично неможливою.

Наступним могутнім важелем корпоративної влади є «перехресне» членство у радах директорів. Це – низка бізнесів через присутність у їхніх радах директорів представників інших компаній, з якими перші навіть можуть конкурувати у певних галузях своїх диверсифікованих бізнесі. Але в інших вони відчувають себе партнерами. Корпорації, в яких стало практикою перехресне членство у радах директорів, в такий спосіб мають надійні зв'язки через «своїх» членів рад директорів, що допомагає компаніям зберегти і посилити конкурентні позиції у бізнес-середовищі, отримати фінансову підтримку. Все це створює сприятливу атмосферу для здійснення вузькокорпоративних інтересів тих, хто є запрошений у цей «суперелітний клуб директорів правлінь».

Та буває й так, особливо у нинішній ситуації глобальної фінансово-економічної кризи, що лояльність до діяльності тієї чи іншої компанії щодо іншої зменшується, оскільки конкурентні інтереси беруть гору. Наприклад, виконавчий директор Google Е.Шмідт донедавна був членом ради директорів компанії Apple, але тепер не є. З цього приводу виконавчий директор Apple Стів Джобз зазначив таке: «Я не йду у пошуковий бізнес. Чому ж він (Е.Шмідт) йде у телефонний бізнес?» Джобз мав на увазі, що пошукова компанія Google «залізла на чуже поле». Відповідаючи в інтерв'ю журналу Bloomberg Businessweek про причини цього кроку, Е.Шмідт підкреслив, що «Apple – це компанія, із якою ми одночасно партнери і конкуренти» [8]. Це справді так, оскільки iPhone компанії Apple виходить в Інтернет-пошук через Google. Але правда й те, що останній випустив свій мобільний телефон Android, який став суперником iPhone, створений компанією Apple.

Такі процеси одночасного партнерства і суперництва відбивають надскладні умови конкурентної боротьби і в Інтернеті, і навколо нього, запеклої боротьби, в яку втягнуті такі велетні медіа та ІКТ бізнесу, як News Corp., Google, Microsoft, Apple, Comsat, Verzion Communications, а також безліч інших, дещо менших компаній, серед яких дедалі зростаюча кількість соціальних мереж, нова Галактика блогосфери, нові й нові стартапи, які за своїми потенціями можуть швидко стати помітними глобальними гравцями (згадаймо, хоча б Twitter).

Повертаючись до протистояння між тими компаніями, які обстоюють комерціалізацію Всесвітнього павутиння, та тими, хто підтримує безкоштовний пошук у ньому, стає очевидним: у такій ситуації жорсткої конкуренції за Інтернет, як президент Обама, так й спільнота Інтернет-користувачів робила ставку на Google як на запоруку відкритого Інтернету. Коли скептики запитували, на чому базується їхнє переконання у тому, що Google справдить їхні сподівання, компанія запевняла, що запорукою є віра користувачів у її принципи. Але всі були просто шоковані новинами від 9 серпня 2010 р.: Виконавчі директори Google і Verzion Communications Ерік Шмідт та Іван Дж.Сіденберг заявили: «Індустрія буде дотримуватися нейтральності вебу, але до певної міри (підкреслення. – *О.З.*). Вони надалі звільняють від правил вільного доступу бездротові мережі та всі послуги, що потребують менеджменту через дроти, тобто моніторинг охорони здоров'я, спеціальні розважальні події та азартні ігри» [9]. За такі послуги треба буде платити. При чому, чим більш швидкісним є надання послуги (або контенту) тим платити треба буде більше. Тобто, йдеться про те, що Google і Verzion Communications по суті приєдналися до позиції AT&T, Comsat та інших ІТС-компаній, які надають послуги зв'язку та контент для Інтернет-користувачів, і відповідно, як і Мердок, йдуть швидкими кроками до нав'язування платних послуг за принципом ярусів. Ця новина була схожа на хвилю цунамі для всіх, і для президента Обами, зокрема. Адже він вірив обіцянкам Google. Голова ФСС Дж. Геначовський, розуміючи всю ризикованість становища у галузі, яка може далеко відкинути передвиборні обіцянки Обами щодо «безкоштовного Інтернету», опинився у ситуації, коли не може зволікати із введенням нових правил у цій галузі регулювання діяльності провайдерів послуг і телекомунікаційних компаній. Для них це небажаний варіант, тому вони погрожують перестати виділяти гроші на інновації,

якщо уряд візьметься за регулювання. Ситуація поки що не вимальовується до кінця, але можна прогнозувати наступні такі основні тенденції, які далеко виходять за межі Інтернет-бізнесу.

В кінцевому підсумку, як вбачається нам, головними гравцями медіа- та ІКТ бізнесу планується комерціалізація Інтернету. Адже у той момент, коли світова економіка і фінанси перебувають у глобальній кризі, такий «ласий шматок», як Інтернет із планетарною аудиторією користувачів, які розглядаються медіа-імперіями, гігантськими Інтернет-компаніями та флагманами ІКТ-бізнесу як реальні, і ще більше – як потенційні споживачі його послуг та контенту, вони не можуть залишити безкоштовним. Інтернет дедалі більше уявляється ними не тільки як «бізнес, як й усі інші», а й як, по суті, безмежний новоутворений простір для комерціалізованої бізнесової діяльності, побудованої на наданні послуг та контенту. Прибутки від неї тільки зростатимуть із збільшенням кількості користувачів з усього світу у глобальне Павутиння. Хто із власників, скажімо, реально існуючих сьогодні компаній у сфері пошуку в Інтернеті, або тих медіа- та ІКТ-корпорацій, які володіють соціальними мережами, матиме моральні сили встояти на позиціях нейтральності вебу та відмовитися від реальних і потенціальних надприбутків, які утворюються від його комерціалізації? Здається, навіть для такого велетня, як, Google із його політикою відкритого доступу, якої він дотримувався протягом десятиліття, це вже не по силах. Фінансові статки, мабуть, все ж таки переважать високі демократичні принципи, що були закладені у філософію Інтернету як нової публічної сфери.

Скажімо так: Інтернет вже став тим «стиглим яблуком бізнес-інтересів», які невідворотно, в умовах економічних і політичних реалій глобальної кризи, перетворюються на «яблуко розбрату», породжуючи шалену конкуренцію та розпалюючи «апетити» суперників на кшталт компаній, про які йшлося вище. «Достиглість» Інтернету для його комерціалізації великою мірою визначається не тільки його географічними контурами, не тільки непересічним фактом сформованої глобальної бази даних та інформації, яка перевершує все накопичене людством за час усього його існування, а й бурхливим розвитком глобальної блоґосфери та феноменом розповсюдження соціальних мереж, які швидко із загальносоціальних набувають якостей «віртуальних клубів за інтересами» (як-от, соціальні мережі молодих мам, рибалок, любителів кіно, фанів «зірок» і т. ін.). Це робить Інтернет ще привабливішим для рекламодавців, оскільки тепер він є добре структурованим і являє собою добре окреслені цільові аудиторії для таргетингової персоналізованої реклами.

Часто-густо користувачів Інтернету починає дратувати чи лякати той факт, що коли вони продивляються, скажімо, сайт з інформацією про авіарейси до тієї або іншої країни, на екрані комп'ютера з'являються реклама готелів і ресторанів саме цих країн, коли знаходять інформацію про перебіг якоїсь хвороби, миттєво «вискакує» реклама ліків від неї, а в разі пошуку в Інтернет-магазинах одягу нестандартних розмірів, на моніторі «послужливо» виникають реклами засобів для схуднення. Персоналізована реклама часто позиціонується як «дружня», але цей постійний нав'язливий супровід під час Інтернет-пошуку не є просто дратівливим. Він має глибинні психологічні механізми, які впливають на підсвідомість «юзера», вкарбовуються у ній і з часом здатні впливати на його уподобання та споживацький вибір тих або інших рекламованих товарів або послуг. Отже, Інтернет стає не тільки новітньою сферою для комерціалізації інформаційно-комунікаційного простору, він поступово, із розвитком нових технологій, усе більшою мірою перебирає на себе функції споглядальника та контролера кожного «юзера».

Контроль над Інтернетом – мрія й гігантських ТНК, й політичних сил. Нинішня ситуація в світі є одночасно й перехідною для форми розвитку Інтернету, й переломною у його філософії як відкритого інформаційно-комунікаційного простору, вільний доступ до якого можливий для всіх, хто має комп'ютер або, скажімо, iPhone, хоча б базову комп'ютерну грамотність і підключення до Інтернету. Водночас, вона є вирішальною у побудові майбутніх векторів сил світової політики. Хто з головних акторів глобального управління стане ще більш впливовим, а від кого «м'яка влада», уособленням якої нині є влада, яку має Інтернет, стане більш віддаленою, й, врешті-решт, хто його контролюватиме, – ось запитання, відповідь на яке стане визначенням одного з наймогутніших факторів світового порядку XXI ст.

Список використаних джерел

1. Див. докладніше: Зернецька О.В. Глобальна політична блоґосфера – нова арена політичної комунікації // Політичний менеджмент, 2009. – № 2. – С. 13 – 26; Зернецька О.В. Переможна зброя нового хазяїна Білого дому // Зовнішні справи, 2008. – № 12. – С.24–26.

2. The Retailer's Clever Little Helper // Bloomberg Businessweek, September 6 – 12, 2010. – P. 32.

3. Tech Companies Go Shopping Abroad // Bloomberg Businessweek, September 6–12, 2010. – P. 32.

3. MacMillan D. Murdoch vs. Google // BusinessWeek, December 9, 2009. – P. 26.

4. Аудитории Google хватит на три поиска Bing+Yahoo //http:internet.news.ru/ top /inde/.shtml?2010/07/19/ 401576

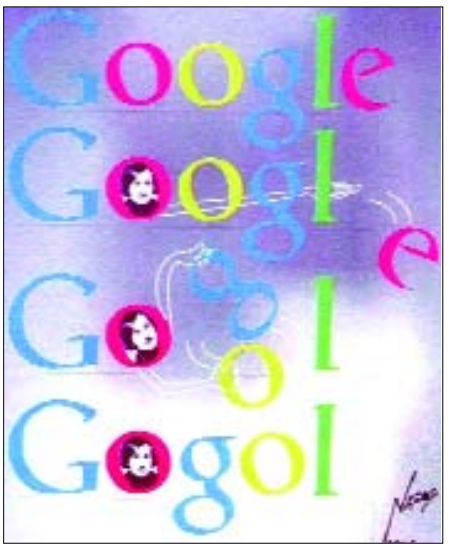
5. Проблемы Google и последствия для маркетологов // http://seatems/blogspot.com /2010/04/google/html/

6. Google купил семантическую базу данных для гонки с Microsoft // http://internet.itconsult.su/component/ninjarsssyndicator/?feed_id=1

7. Yang J.L., Easton N. Obama & Google (a Love Story) // Fortune, November 9, 2009. – P.57 – 58.

8. Charly Rose Talks to Eric Schmidt // Bloomberg Businessweek, September 27 – October 3, 2010. – P. 39.

9. The FCC Crusade to Keep the Internet Free // Bloomberg Businessweek, August 16 – 20, 2010. – P. 32.

Мал. Афанасіаса Ефтіміадіса, Греція

Зовнішньоторговельні перспективи Індонезії на світових ринках

Софія ЖЕРЕБЧУК,
аспірант Дипломатичної академії України при МЗС України

Дослідження регіональних особливостей зовнішньоекономічних зв'язків на сьогодні є досить актуальною темою, оскільки система ЗЕЗ визначає не лише сучасний стан та особливості розвитку економіки країни, але й її стратегічні орієнтири в майбутньому. Індонезія є однією з індустріальних країн, які отримали перспективи свого розвитку завдяки залученням значних обсягів інвестицій в сфери обробної промисловості та розширенню міжнародних економічних зв'язків із промислово розвиненими країнами світу.

Слід зазначити, що природно-екологічні передумови визначають переважно експортний потенціал Індонезії у сфері сільськогосподарського виробництва та видобувної промисловості.

Сьогоднішня ситуація в Індонезії визначається насамперед стабільністю як економічного, так і політичного життя країни при стійких темпах зростання. При першому ж президенті Сукарно Індонезія була типовою чиновницько-бюрократичною державою. Економіка країни, і без того підірвана війною і революцією, була закинута й повністю збанкрутувала. Тоді новий президент Індонезії генерал Сухарто залучив до управління країною прибічників ринкової економіки, індонезійських економістів – випускників каліфорнійського університету в Берклі, які обійняли ключові посади в уряді. Вони швидко та успішно лібералізували економіку, ввели ринкові механізми, почали створювати змішану економіку, відроджувати кооперацію.

Нова влада активно зайнялася налагодженням міжрегіонального співробітництва, виступивши ініціатором створення АСЕАН, покликаної стимулювати економічне та культурне співробітництво країн Південно-Східної Азії. Іноземний капітал заполонив Індонезію, яка стала уособленням економічної та політичної стабільності в регіоні. За темпами економічного зростання країна залишила далеко позаду багато країн, що розвиваються. Іноземні капіталовкладення в економіку Індонезії за останні роки століття становили в середньому 10 млрд. доларів на рік. Одних тільки іноземних позик Індонезія в 2006 році одержала на суму більш ніж 5 млрд. доларів. Але 10 млрд. іноземних інвестицій – це менше 40% сумарних щорічних капіталовкладень в економіку країни. Понад 60% припадає на місцевий капітал.

Нині діюча модель економічного розвитку Індонезії являє собою один із варіантів «змішаної економіки», акцент при цьому робиться на використання ринкових методів, однак роль держави в економічному механізмі країни досить висока.

Той факт, що Індонезія домоглася такого статусу завдяки торгівлі та великим квотам на експорт готової продукції в країни Заходу, особливо США, справедливо вважається набагато важливішим за будь-яку іноземну допомогу та інвестиції. Успіхи економіки дозволили Індонезії розпочати перехід до нового етапу розвитку, до досягнення в 25-річний термін технологічного рівня розвитку. Таким чином для економічної діяльності індонезійської держави характерні риси, типологічно спільні для багатьох країн світу, які розвиваються.

За останні роки в Індонезії створені та успішно працюють такі сучасні галузі промисловості, як авіабудування, електроніка, хімічна промисловість. За виробництвом, наприклад цементу, країна входить до першої десятки провідних держав світу (табл.1).

Табл.1

Динаміка структури зростання ВВП за сферами економіки за 1982–2006 рр., %

Показники	1982-1992	1992-2002	2000	2006
Сільське господарство	3,8	1,6	1	1,7
Промисловість	9,2	3,2	3,3	3,7
Виробництво	12,6	4,7	4,1	4
Послуги	6,5	2,3	4,6	4,4
Особисті витрати	4,4	5,2	4,4	4,7
Імпорт товарів і послуг	3	1,9	8,1	-8,3

У цілому динаміка експорту та імпорту в Індонезії зростає приблизно однаковими темпами, хоча за 2002–2006 роки темпи зростання експорту перевищили темпи зростання імпорту.

Прагнення держави розширити виробництво і збільшити експорт не тільки нафти та природного газу, а й інших товарів безсумнівно привело до результатів. У десятиліття, що передувало настанню кризи, експорт виріс з 11,5 млрд. дол. у 1988 році, до 89,8 млрд. дол. у 1997 році. Країна стала одним із найбільших у світі постачальників фанери, наприкінці 1980 років зайняла провідне місце як експортера тканин і швейних виробів, взуття, меблів, цементу, чорних металів і скляного посуду. Із сільськогосподарської продукції Індонезія експортує каучук, чай, каву, хіну.

Завдяки лібералізації автомобільної торгівлі відносно імпорту помітно зросла частка імпортної складової за рахунок поширення ліцензій на продаж закордонних автомобілів класу CBU.

Найбільшим попитом на внутрішньому ринку користуються автомобілі фірм Toyota, Honda, Mitsubishi, BMW, і Mercedes-Benz. Головними імпортерами, які одержали доз-

віл (ліцензії) на імпорт у країну автомобілів класу CBU більш ніж однієї модифікації, є: Jawa Bimota (BMW, Honda, і Toyota); Andikapratama Sentosa (Mercedes-Benz, Honda і Toyota); Bintang Boga (Toyota і Mitsubishi).

Істотно збільшився експорт шинної продукції – на 23,3% (з 7,62 млн. шт. у 2003 році до 9,39 млн. шт. у 2006 році) і має тенденцію до подальшого зростання сьогодні.

На зовнішньому ринку індонезійська продукція виявилася найбільш конкурентоспроможною, у першу чергу через знецінення рупії.

Сільське господарство продовжує знаходитися у відносно стабільному стані попри наслідки кризи та тривалі посухи в країні в 2001 та у 2003 рр. Індонезія є третім у світі експортером кави та какао.

Поруч із розведенням таких традиційних сільськогосподарських культур, як чай, кава, какао-боби, олійна пальма, уряд розробив і приступив до реалізації програми розвитку виробництва 30 інших сільськогосподарських товарів. Індонезія продовжує залишатися імпортером багатьох важливих сільгосптоварів. Імпорт продовольчих культур з 2003 року (рис, кукурудза, пшениця, соєві боби, овочі) становив від 1,5 до 2 млрд. дол. щорічно. Індонезія є другою після Малайзії країною за найбільшим обсягом виробництва пальмової олії. Експорт товарів цієї групи відноситься до числа базисних плантаційних товарів, які забезпечують основні валютні надходження серед галузей не нафтового сектора. Основними споживачами пальмової олії є: КНР (31,6%), Пакистан (11,2%), Індія (10,3%), Туреччина (7%), Єгипет (6%); пальмового стеарину – Індія (15%), Нідерланди (15,6%), КНР (9,8%), Малайзія (9%), Росія (6%); жирів – КНР (17,8%), Нідерланди (15,6%), США (15%), Індія (12%), Японія (12,3%); маргарину – Гонконг (36,2%), Афганістан (22,7%), Сінгапур (13,6%), Шрі-Ланка (5,7%), Росія (5,2%).

Швидкому зростанню виробництва пальмової олії (у середньому 9,4% у рік) сприяло підвищення прибутковості його експорту, обумовлене багато в чому зниженням урядом експортних мит на цю продукцію до 10%. У 2003 році обсяг виробництва пальмової олії дорівнював 6,3 млн. тонн, збільшившись на 5,4% порівняно з попереднім роком. Пальмова олія є цінною сировиною для харчової та фармацевтичної промисловості.

У 2002–2003 роках вартість експорту риби збільшилася з 1,3 до 1,4 млрд. дол., а в об'ємному вираженні – з 426,7 тис. тонн до 512,8 тис. тонн. Основним імпортером рибної продукції є Японія. Так, у 2003 році до цієї країни було експортовано 24,5% від загального обсягу експорту. Далі йдуть КНР і Сінгапур.

Виробникам і експортерам кави також сприяло падіння курсу рупії в 2003 році. Ціни були прийнятними, і їхні доходи в цей період збільшилися вдвічі. Збільшення прибутковості обумовило наступне зростання виробництва кави в середньому на 2,8% у рік. Проте в 2006 році воно скоротилося на 3% слідом за різким падінням цін. Зниження якості цього продукту стало ще однією проблемою для виробників, що змушує їх робити серйозні знижки покупцям. Головним постачальником кави на міжнародному ринку несподівано став В'єтнам. Індонезія не в змозі швидко підвищити якість своєї кави, оскільки кавові дерева в більшості фермерських господарств уже старі та вимагають заміни.

З 1998 року найбільшим ринком для експортних поставок індонезійського зрідженого нафтового газу є Японія. Стійкі поставки в Японію здійснюються після укладення довгострокового контракту між індонезійською державною нафтогазовою компанією «Пертаміна» і консорціумом семи японських компаній, включаючи «Ніппон Петролеум Газ», «Космо Ойл», «Сівби Шелл Секіо». З 2003 року обсяги індонезійських поставок до Японії продовжували неухильно знижуватися й у 2003 році становили 943 тис. тонн. Поруч із Японією стійкими імпортерами індонезійського зрідженого нафтового газу є Тайвань, Сінгапур, Австралія, Гонконг, Китай. Періодично його закуповують Малайзія, В'єтнам, Філіппіни та Південна Корея.

До того ж Індонезія найбільше у світі продає за кордон тропічну деревину. Разом із Малайзією країна тримає першість за експортом найціннішого стратегічного продукту – натурального каучуку.

Здавалося б, Індонезії при таких природних багатствах немає про що турбуватися. На світовому ринку користується великим попитом її сировина та напівфабрикати. Але індонезійське керівництво виявило неабияку далекоглядність ще в самий розпал нафтового буму.

Воно ще в той час стало заохочувати випуск і експорт товарів не нафтового сектора. Індонезійська влада заохочувала навіть розвиток альтернативних джерел енергії. Нині країна пожинає плоди цієї далекоглядної політики. Якщо на початку 80-х років доходи Індонезії від експорту товарів нафтового сектора становили 70% усіх валютних надходжень, то тепер така сама частка припадає на експорт товарів не нафтового сектора.

Упродовж 2000–2006 рр. у динаміці зовнішньоторговельного обороту (ЗТО) Індонезії спостерігалося постійне його зростання. При цьому мала місце тенденція до постійного зростання позитивного сальдо ЗТО. В товарній структурі експорту став превалювати не нафтогазовий сектор, що є помітним досягненням уряду країни (табл. 2, 3).

Участь Індонезії в Організації Азіатсько-Тихоокеанського Економічного Співробітництва дозволяє підтримувати розвиток у регіоні, спрямований на підвищення життєвого рівня населення, сприяє встановленню відкритої багатобічної торговельної системи. Співробітництво з іншими країнами АТР будується в основному на економічній, а не на політичній чи стратегічній основі, для того щоб реалізувати загальні інтереси та підсилювати конструктивну взаємозалежність шляхом заохочення руху товарів, послуг, капіталу і технологій.

Індонезія відіграє зростаючу роль у міжнародних справах, будучи активним членом ООН і Організації Ісламська конференція (ОІК). У Південно-Східній Азії вона спирається на партнерів по АСЕАН. Послідовно відстоюючи економічні та екологічні інтереси країн третього світу, вона водночас підтримує дуже розвинені та взаємовигідні зв'язки зі США, Японією, державами Європи.

Вільні економічні зони – це, мабуть, одна з найбільш по-

Табл. 2

Регіональна структура експорту Індонезії, 2006 р.
Джерело: http://www.indonesia.polpred.ru – сайт із докладною інформацією про стан внутрішньої економіки Індонезії

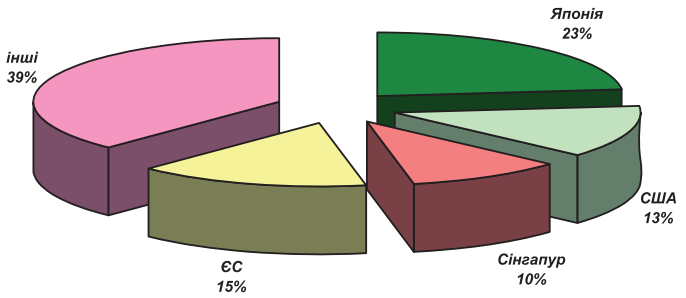
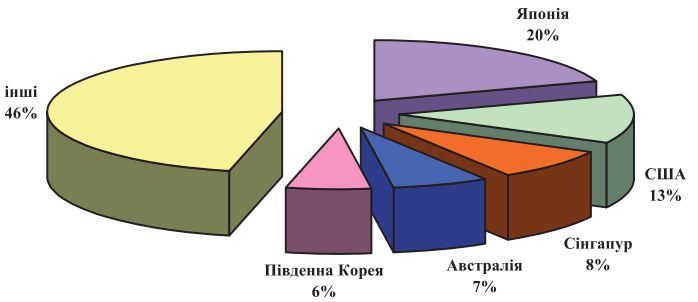

Табл. 3

Регіональна структура імпорту Індонезії, 2006 р.
Джерело: http://www.indonesia.polpred.ru – сайт із докладною інформацією про стан внутрішньої економіки Індонезії

мітних інституціональних інновацій, помічених в економіці другої половини нинішнього століття. В Індонезії, як в одній із країн, що розвиваються, найбільшого поширення одержують експортно-виробничі зони. Це обумовлено тим, що головними функціями, які має виконуватися ВЕЗ, є: забезпечення економічного зростання країни, досягнення нового більш високого ступеня індустріалізації економіки; включення країни в міжнародний поділ праці, світове господарство, міжнародну торгівлю або зміну її місця в них з урахуванням досягнутої трансформації в окремих її галузях або в економіці в цілому.

У зв'язку з цим ВЕЗ стають основною концепцією економічного зростання, розрахованого на певний, цілком історично доступний для огляду (20–30 років) період, і, як свідчить світовий досвід, така стратегія виправдана.

Вільні економічні зони в країнах, що розвиваються, так само як й у розвинених, мають істотні розходження в розмірах займаної ними території. Так, за даними Інституту світової економіки АОН СРВ, загальна площа кожної ВЕЗ в Азії становить від 10,5 га, тоді як у Джакарті до 425 га.

Індонезія є учасником понад 70 міжнародних організацій. Міжнародними організаціями за участю Індонезії є, зокрема: Організація з міжнародної торгівлі; Всесвітня організація з туризму; Всесвітня організація з охорони інтелектуальної власності (ВОІВ); Всесвітня федерація профспілок (ВФП); Всесвітня конфедерація праці (ВКП); Організація об'єднаних націй з промислового розвитку; Організація ООН з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО); Організація Об'єднаних Націй (ООН); Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК); Національна асоціація промисловців (НАП); Міжнародна організація зі стандартизації; Міжнародна організація з питань переселення (міграції); Міжнародний валютний фонд (МВФ); Міжнародна організація праці, МАРНОТРАТ (ООН); Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (ІФАД, МФСР); Ісламський банк розвитку; Міжнародна конфедерація вільних профспілок (МКВП); Міжнародна торговельна палата (МТП); Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР); Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ); Азіатсько-тихоокеанське економічне співробітництво; Азіатський банк розвитку; Економічна та соціальна комісія ООН для Азії й Тихого Океану (ЕСКАТО); Організація ООН з питань продовольства та сільського господарства (ФАО).

В 70-ті роки Індонезія активізувала розвиток зовнішньоекономічних зв'язків у рамках регіональних організацій, розвиваючи співробітництво в основному з Асоціацією країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) і організацією Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС). Частка країн АСЕАН у зовнішній торгівлі Індонезії в 80–90 роки становила близько 20%. На країни АТЕС припадає близько 70% її не нафтогазового експорту. Зовнішньоторговельну політику Індонезії багато в чому визначає Угода про загальні преференційні тарифи, яка передбачає створення зони вільної торгівлі АСЕАН та участь Індонезії в програмі лібералізації зовнішньої торгівлі, у тому числі створенні до 2020 року зони вільної торгівлі АТЕС.

Участь Індонезії в Організації Азіатсько-Тихоокеанського Економічного Співробітництва дозволяє підтримувати розвиток у регіоні, спрямований на підвищення життєвого рівня населення, сприяє встановленню відкритої багатобічної торговельної системи. Співробітництво з іншими країнами АТЕС будується в основному на економічній, а не політичній чи стратегічній основі, для того, щоб реалізувати спільні інтереси підсилювати конструктивну взаємозалежність шляхом заохочення руху товарів, послуг, капіталу й технологій.

У 2006 р. зовнішньоторговельний оборот Індонезії з Україною становив 33,8 млн. доларів, в т. ч. експорт – 14,9 млн. доларів, імпорт – 18,9 млн. доларів. Його частка у загальній структурі зовнішньої торгівлі Індонезії хоча й незначна, але має тенденцію до зростання (табл. 4).

Табл. 4.

Динаміка зовнішньоторговельного обороту між Індонезією та Україною

Показник	1998 р.	2000 р.	2002 р.	2004 р.	2006 р.
Зовнішньоторговельний оборот, млн. дол.	8,8	9,7	17,7	28,4	33,8
Сальдо, млн. дол.	- 6,4	- 6,4	- 6,3	- 6,1	- 4,0

Отже, з даної таблиці видно, що при зростанні зовнішньоторговельного обороту між країнами, простежується тенденція до покращення сальдо (різниця між експортом та імпортом) на користь України.

В останні роки індонезійський уряд, виявляючи певну стурбованість торговельною та економічною залежністю від США, прагне дотримуватися політики економічної та політичної відкритості національного ринку товарів, послуг і капіталу для всіх світових держав.

Через цю та деякі інші причини Індонезія може становити значний інтерес для розвитку взаємовигідного співробітництва з Україною. Стабільно розвивається економіка та фінансова система Індонезії, постійно нарощуються обсяги експорту, висока потреба в імпорті машинно-технічної продукції, сприятливий інвестиційний клімат, досягнутий рі-

вень податкової дисципліни та платоспроможності ставлять цю країну в ряд перспективних українських партнерів у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Сьогодні торгівля є головною формою двостороннього торгово-економічного співробітництва між країнами.

Індонезія – традиційний торговельний партнер України за цілим рядом галузей. Основу українського експорту становлять азотні, калійні та змішані добрива (60%), а також чорні метали й вироби з них (20%). Частка машинотехнічної продукції – 5%, на продукцію с/г припадає 6%.

Товарна номенклатура українського імпорту з Індонезії представлена трохи ширше: штучне волокно (18%), текіла (15%), насоснокомпресорне устаткування (12%), бритви та леза (11%), обчислювальна техніка (6%), продовольча продукція – 4%. Закуповуються також окремі види продукції хімічної промисловості, полімерні матеріали, вироби з пластмаси.

Таким чином проблеми торгово-економічного співробітництва між Україною та Індонезією можуть і мають бути вирішені головним чином шляхом подальшої інтеграції України у світову систему господарства з урахуванням дотримання і захисту прав та інтересів українських експортерів на Індонезійському ринку. При цьому успішний розвиток співробітництва залежатиме як від ділової активності самих підприємців, так і від усебічної підтримки з боку держави.

Індонезія – одна з тих країн, які володіють надлишковими трудовими ресурсами, і є одним із основних джерел міжнародної міграції робітників низької кваліфікації. Фактично цей рух чорноробників, який утворився у відповідь на економічну кризу, і став найбільшим аспектом міграції в Індонезії. Відповідно до цього досить актуальним на сьогодні є розгляд зовнішньоекономічних зв'язків цієї країни, адже, як відомо, країна, що не орієнтується на експорт та взагалі не бере участі в міжнародного поділі праці, збільшує витрати з виробництва втричі та відповідно не в змозі забезпечити свій соціально-економічний розвиток. Індонезія ж, навпаки, досить важливу роль приділяє світовому співтовариству, намагаючись мати зв'язки з усіма країнами світу. Яскравим прикладом є й наша держава, яка останніми роками суттєво покращила свої торговельні відносини з Індонезією.

Індонезія розвиває високі технології та має намір встати в один ряд із провідними світовими державами в галузі їхнього розвитку. Слід сказати, що певні підстави для такого оптимізму є. Ось уже багато років ці провідні країни розміщують в Індонезії свої виробництва, приваблені дешевизною робочої сили. Природно, що це не могло не спричинити розвиток відповідної інфраструктури, на кшталт створення навчальних закладів і підготовки висококласних фахівців. Звичайно, Індонезія – це не Сінгапур. У країні не вистачає політичної стабільності та елементарного порядку, але все-таки шанси Індонезії підтягнутися до розвинених країн саме через розвиток високих технологій слід оцінювати як дуже реальні (табл. 5).

Табл. 5

Конкурентоспроможність індонезійських товарів із вказівкою їхньої частки на ринках, %

Показники	1993 р.	2000 р.	2006 р.
Деревна промисловість			
Японія	58,1	39,8	36,8
США	15,1	9,3	10,5
Сінгапур	28,2	37,3	76,4
КНР	56,9	36,9	34,3
Голландія	8,1	6,4	7,7
Текстильна промисловість			
США	4,7	3,6	5,1
Німеччина	1,5	1,8	3,2
Великобританія	3,6	3,1	4,5
Японія	2,6	2	1,5
Італія	1,9	1,4	1,9
Телекомунікаційне устаткування			
США	1,6	2,7	2,2
Сінгапур	2	6,6	4,9
Японія	0,6	2,4	3
Німеччина	0,3	0,7	1,1
Франція	0,5	1,2	1,1
Каучук			
США	37,8	39,2	36
Японія	11,5	15,5	14,3
Корея	3,8	11,7	16,2
Німеччина	4,4	7,6	7,5
Сінгапур	51,5	46,2	25,5

Поруч зі збільшенням валютного влиття з-за кордону не менш гостро стоїть проблема підвищення ефективності їхнього використання. Так, за наявними підрахунками, у 2003 році освоєння становило не більш як 80% від усіх вкладених сум (12,3 млрд. дол.). Серйозні труднощі для економіки Індонезії створює також триваючий відплив капіталу (до 10 млрд. дол. на рік), що практично зводить нанівець зусилля Джакарти з залучення нових іноземних інвестицій.

2004 року поруч із нафтогазовим сектором найкращими для іноземних вкладників сферами економіки Індонезії були плантаційне господарство, гірничодобувна, хімічна, целюлозно-паперова і харчова промисловість, а також банківська справа, транспорт, туризм, телекомунікації та сфера інфраструктури.

У майбутньому індонезійське керівництво планує здійснити ряд кроків з поліпшення інвестиційного клімату в країні. Уже вирішене питання про перегляд умови поділу продукції в нафтогазовій сфері. Схема, яка раніше існувала – 85% державі та 15% інвестору – замінена співвідношенням 65% і 35%.

У цілому частка закордонних інвестицій в Індонезії порівняно з загальним обсягом іноземних капіталовкладень у Південно-Східній Азії (у 2003 році – 100,3 млрд. дол.) зали-

шається порівняно скромною. За висловленням ряду провідних американських бізнесменів, США не мають наміру виводити свої капітали з країни, однак внутрішньополітична та економічна ситуація в республіці не повністю сприяє новим фінансовим вливанням. Як вважають у Токіо, інвестиційний клімат в Індонезії кращий, ніж, скажімо, у Росії та більшості інших країн СНД, однак японці як і раніше з обережністю підходять до розширення своєї економічної присутності в республіці.

Індонезія має значні перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, чому сприяють ряд факторів: зростання інвестиційної привабливості економіки країни; зростання конкурентоспроможності індонезійських товарів на світовому ринку; демократизація зовнішньоекономічного простору та лібералізація умов торгівлі.

Індонезія відіграє дедалі помітнішу роль у світовій системі господарства. Високі показники економічного зростання країни забезпечуються в основному за рахунок розвитку зовнішньої торгівлі та залучення іноземних інвестицій на основі висновку відповідних угод. Сьогодні Індонезія випереджає багато провідних індустріальних держав за кількістю угод про вільну торгівлю, які укладені з 33 державами, і угод про заохочення і взаємний захист інвестицій, підписаних з 18 країнами світу.

Природно-екологічні передумови визначають переважно експортний потенціал Індонезії у сфері сільськогосподарського виробництва та видобувної промисловості. Вплив географічного становища та рівня економічного розвитку на особливості регіонального розвитку ЗЕЗ Індонезії є досить значним, оскільки безпосередньо визначає формування експортного потенціалу країни.

Необхідність існування зовнішньоекономічних зв'язків обумовлюється тим, що різні країни мають різні виробничі умови. Виходячи з цього, країни спеціалізуються на виробництві такої продукції, яка значною мірою дешевша від зарубіжних аналогів, що врешті-решт приносить прибуток кожній країні-учасниці, задовольняє потреби споживачів у продукції кращої якості.

Найбільшими торговельними партнерами Індонезії серед азіатських держав є КНР, Тайвань і Сінгапур. Серед індонезійських експортних товарів на ринку Сінгапуру найміцніші позиції займає продукція деревообробної промисловості. Її частка збільшилася з 22,8% у січні 2000 року до 75,4% у січні 2006 року. На ринку КНР частка аналогічної продукції також зросла з 31,2% до 35,3%, що пояснюється зростанням обсягів житлового будівництва в цих країнах. Зміцнилися також позиції Індонезії в торгівлі готовим одягом на ринках США, Німеччини та Великобританії, меблями – на ринках США, Японії, Голландії, Франції та Великобританії. Одночасно в 2003 році скоротився експорт телекомунікаційного устаткування в США, Сінгапур і Францію, натурального каучуку до Японії, Сінгапуру. Частка участі Індонезії у світовій торгівлі становила близько 1%.

Проблеми торговельно-економічного співробітництва між Україною та Індонезією можуть та мають бути вирішені головним чином шляхом подальшої інтеграції України у світову систему господарства з урахуванням дотримання і захисту прав та інтересів українських експортерів на Індонезійському ринку. При цьому успішний розвиток співробітництва залежатиме як від ділової активності самих підприємців, так і від усебічної підтримки з боку держави.

Індонезія відіграє зростаючу роль у міжнародних справах, будучи активним членом ООН та Організації Ісламська конференція (ОІК). У Південно-Східній Азії вона спирається на партнерів по АСЕАН. Послідовно відстоюючи економічні та екологічні інтереси країн третього світу, вона водночас підтримує дуже розвинені та взаємовигідні зв'язки зі США, Японією, державами Європи.

Список використаної літератури

1. Амиров В. Страны АСЕАН: разные пути выхода и кризиса// Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 5.

2. Бандиленко Г.Г. История Индонезии: Учебник для вузов. – М.: Издательство московского университета, 2002. – 304 с.

3. Вольский В.В. Социально-экономическая география зарубежного мира. – М.: Дрофа, 2001. – 558 с.

4. Демин Л.М. Индонезия: закономерности, тенденции, перспективы развития. – М: Наука, 2003.

5. Другов А.Ю. Доктрина национальной целостности Индонезии – испытание прогрессом// Восток: Афро-азиатские острова. – 2004. – № 1.

6. Йечке А. Начало конца. Индонезия после Восточного Тимора//Internationale Politik. – 2004. – № 1.

7. Кузнецова Н.П. Экономический рост в Индонезии: исторический контекст//Вестник Санкт-Петербуржского университета. Серия 5. – Экономика. – 2006. – № 13.

8. Нуген Зуи Куй. Региональное сотрудничество стран АСЕАН.

9. www.bi.go.id // сайт Центрального банку Республіки Індонезія.

10. www.ukrstat.gov.ua – сайт Державного комітету статистики України.

20 років українсько-польських відносин: випробування часом і спільна перспектива на майбутнє

У зовнішньополітичній діяльності України щодо держав Центрально-Східної Європи чи не найголовніше місце належить розбудові зв'язків із Республікою Польща. По-перше, вона базується на багатовіковій історичній обумовленості; по-друге, територіальною близькістю; по-третє, спільністю етнодемографічних коренів; по-четверте, тісними культурними зв'язками; по-п'яте, спільністю політико-стратегічних інтересів.

На сьогодні в головних рисах стратегічне українсько-польське партнерство в політичній сфері повністю сформувалося. В Україні було створено низку інститутів міждержавної співпраці, діяльність яких сприяє збереженню нинішніх політичних контактів і зміцненню взаємовідносин. Зокрема, функціонує Консультаційний комітет президентів України та Польщі, діє Українсько-Польська міжурядова комісія з питань економічного співробітництва, Українсько-Польський економічний форум, Польсько-Українська фундація співпраці ПАУСІ, добре зарекомендували себе також Форум партнерства Україна–Польща, Міжнародний центр зустрічей студентської молоді України та Польщі та ін.

Політичним підґрунтям для налагодження добросусідських і союзницьких відносин стало прийняття важливих міждержавних документів, зокрема, "Декларації про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин" (жовтень 1990 р.), "Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво" (травень 1992 р.), "Декларації про принципи формування українсько-польського партнерства" (березень 1994 р.), "Спільної декларації Президента України та Президента Республіки Польща" (червень 1996 р.), "Спільної заяви Президентів України і Республіки Польща "До порозуміння і єднання" (травень 1997 р.) та інших документів, які регламентують відносини двох держав в усіх галузях.

Вступ Польщі до Європейського Союзу створив для України нову реальність: серед його членів уперше з'явилася країна, яка активно лобіювала український курс на членство в НАТО і продовжує підтримувати Україну на шляху до членства в ЄС. З огляду на це, поглиблення українсько-польських відносин сприятиме досягненню стратегічної мети зовнішньої політики України – інтеграції в Європейський Союз.

22 жовтня 2010 р. у Києві відбулася Міжнародна конференція "20 років українсько-польських відносин: випробування часом та спільна перспектива на майбутнє", організована Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України у співпраці з Посольством Республіки Польща в Україні та за підтримки УСПП і ПАУСІ.

Учасники зібрання проаналізували перспективи економічних відносин між Україною та Польщею; енергетичні аспекти двосторонніх і багатосторонніх зовнішньоекономічних відносин; шляхи поліпшення інвестиційного клімату в Україні та Польщі для українського та польського бізнесу; роль Польщі в створенні зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Відкрив засідання ректор Дипломатичної академії України при МЗС України професор Борис Гуменюк, ознайомивши учасників конференції з історичним дискурсом становлення

партнерських відносин між Україною та Польщею впродовж останніх 20 років та поточним станом співпраці між країнами. Погляди та пропозиції щодо співробітництва між Україною і Польщею на майбутнє з польської сторони представили віце-міністр закордонних справ Республіки Польща Генрік Літвін; виконавчий директор Польсько-Української фундації співпраці ПАУСІ Ян Пєкло; Тимчасово повірений у справах Посольства Республіки Польща в Україні Даріуш Гурчинські та інші представники дипломатичного корпусу посольства Польщі в Україні, експерти провідних польських наукових установ і засобів масової інформації. З українського боку в сесіях міжнародної конференції взяли участь такі провідні науковці, публіцисти, громадські діячі, дипломати, як Дмитро Павличко та Ігор Харченко – Надзвичайні та Повноважні Посли України в Республіці Польща (1999–2002 рр.) та (2003–2005 рр.) відповідно; заступник Міністра закордонних справ України Павло Клімкін; екс-міністри закордонних справ України Анатолій Зленко а Володимир Огризко; народні депутати України Тарас Чорновіл та Володимир Стретович; Президент Українського союзу промисловців і підприємців (УСПП), співголова Форуму партнерства Україна–Польща Анатолій Кінах; заступник Голови національного агентства з питань підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу Олександр Красноштан; директор Інституту зовнішньої політики ДАУ при МЗС України Григорій Перепелиця та інші представники органів державної влади, науковці, провідні вітчизняні експерти, працівники засобів масової інформації.

Головний висновок, якого дійшли учасники дебатів, – підтримка і розвиток нинішнього рівня партнерства між Україною і Польщею значною мірою залежить від збереження нинішніх політичних контактів, зміцнення суспільного діалогу, а також успіху реформаторської політики в Україні. І, попри низку проблем, Республіка Польща надалі залишатиметься вигідним і корисним партнером для України, адже відносини з цією країною мають добре підґрунтя та перспективу для розвитку.

Стратегія зовнішньої політики України у відносинах з ЄС, безпосередньо з Польщею, одним з потужних членів Євросоюзу, є пріоритетним напрямом наукових досліджень Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України. Тому ця проблематика залишатиметься у центрі уваги міжнародних конференцій та експертних семінарів, які Інститут планує провести у майбутньому.

За інформацією Інституту зовнішньої політики ДАУ при МЗС України

Світ і Україна очима російських учених і майбутніх дипломатів

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук

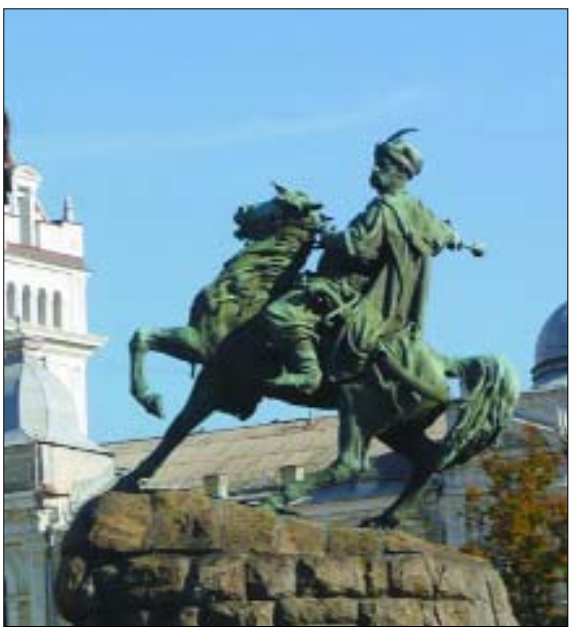
Актуальність дослідження українсько-російських відносин є незаперечною. Це обумовлено не тільки низкою проблем, які супроводжують становлення оновленої російської економіки, а й глибокою залежністю всього спектру українських державних складових від російського чинника. У площині взаємовідносин України зі світом увесь різнобарвний комплекс впливів простежується, однак, в односторонньому порядку, оскільки наша держава виявилася реципієнтом, а не продуцентом зовнішньополітичних впливів[1]. До цього додається фактор вітчизняного економічного розвитку, що значно програє порівняно з країнами вісімки чи двадцятки. Опосередковано таку думку підтверджує рівень уваги наукової та політичної еліти провідних країн до дослідження українських питань.

У зв'язку із зазначеним простежимо, які напрями досліджень обираються і яка тематика є найактуальнішою для російських міжнародників та яка увага приділяється, зокрема Україні. Проаналізувавши значний за обсягом пласт наукових публікацій провідних російських аналітиків у провідних наукових виданнях – журналах «МЭМО», «Международная жизнь», «Современная Європа» та ін.[2], пріоритети їх вибору можна охарактеризувати, як багатовекторні. Водночас, ця багатовекторність не є однозначно симетричною. Швидше – асиметричною, про що йтиметься далі.

Перше, що привертає увагу, вибір тематики, яка покликана формувати патріотичну свідомість населення та, насамперед, виховувати молодь. Російські історики та політики сконцентрували свої дослідження переважно на вивченні вузлових питань російської історії та зовнішньої політики сучасної Росії. За десятирічний період у вибраних спеціалізованих виданнях цим питанням присвячена більшість публікацій (87 робіт). Історії та політиці СРСР (загальні питання) – 59 публікацій; династії Романових, окремим монархам, з яких найбільшу увагу приділено Петру І і Катерині ІІ, – 25; історії дипломатії під кутом зору реалізації цілей зовнішньої політики Росії XIX ст. і СРСР – 76 розробок (плюс значна кількість нотатків послів). Великій Вітчизняній війні та Другій світовій війні (загальні питання) – 42 роботи, а також низка мемуарів, а Першій світовій війні присвячено 8 праць. Особливу увагу приділено видатним особистостям в історії та політиці Росії і світу: Й.В.Сталіну (25 робіт), В.В.Путіну (17), В.Черчіллю (9), Ш. де Голлю (9), А.Гітлеру (6) та ін.

Привертають увагу специфічні та оригінальні теми, що розглядаються, серед яких особливу нішу відведено вивченню досвіду Китаю, а також історії, економіці та культурі цієї країни. Наприклад, китайські театри в Росії, чому Росія – не Китай, Ведмідь і Дракон, Ведмідь спостерігає за Драконом та ін. Серед «несподіваних» для науковців тем – природа корумпованості еліти, вітчизняні могили в Європі, ювілей поліклініки МЗС Росії, квазіінтеграція в СНД, коллабораціоналізм, антирасистський расизм, російська розвідка в Японії, останні жертви Сталіна, математичні методи в історії, інтелектуальна історія, архівна Россіка, історична інформатика за кордоном тощо.

У двосторонніх відносинах Росії пріоритет віддано вивченню та прогнозуванню спільного майбутнього з іншими країнами та народами, необхідним крокам становлення та розвитку. Значну увагу приділено таким темам, як спільне майбутнє Росії та США, соціальна політика Європи тощо. Досліджується широке коло питань щодо внутрішньої та зовнішньої політики світових лідерів: США – історія та досвід фермерства, світ американської родини. Франція – сутність радикалізму. Велика Британія – досвід приватизації тощо. Тобто вивчаються ті теми, які можуть бути востребувані в російському політичному та економічному середовищі. Певний інтерес мають питання, вивчення яких може носити прикладний характер, наприклад, військові формування Фінляндії у системі

збройних сил Росії, діалог культур, слов'янська ідея, розпад імперій. У низці публікацій відчувається туга за колишнім СРСР («Трагедія великої держави»), йде подальший пошук місця та ролі Росії в світі, формування її зовнішньополітичної концепції.

Серед аналітичних матеріалів щодо конкретних держав перед ведуть країни-пріоритети: США – 57 публікацій; Німеччина – 52 (44% з яких про сучасну ФРН[3]); Франція – 32 (30% – про російську політику в цій країні); Китай – близько 40[4] (з яких 30% про діяльність росіян і місце Росії в цій країні); Чехословаччина – близько 20 публікацій, з яких 9% присвячено сучасній Чеській Республіці.

Вивчення міжнародних структур розподілилося наступним чином: найбільше публікацій по СНД (18), ЄС (15), ООН (11), НАТО (5),ОБСЄ (3), мало публікацій по ШОС, ОДКБ, ЄврАзЕС[5]. Особливою відзнакою досліджень євроінтеграції вбачаємо у виборі тематики, наприклад, «європейський вибір Росії», «Росія між європейським вибором і азійським зростанням», «Європа: нові реалії». Проведення російськими аналітиками порівняльного аналізу між євроінтеграційним процесом і азіатськими інтегральними схемами може свідчити про пошук, що триває, і про остаточну невизначеність концептуальної складової зовнішньої політики РФ щодо її місця та ролі як в Європі, так і в Азії.

Найважливіші для російських інтересів теми виведені в окремі, самостійні рубрики журналів: «США: політика і суспільство», «стратегічне управління», «корпоративне управління в Росії», питання зброї, Газпром, глобалізація, «грузинська тема», третя світова війна, бізнес-соціальні інтереси тощо. Часто назви статей сформульовані у вигляді питань: «Чи цікаві ми світу?». На сторінках журналів ведуться наукові дискусії: «Ісламський світ і зовнішня політика Росії», «ЄС – що попереду?», «До єдиної Європи», «Дипломатія міст», «Чому Росія – не Китай», «Імідж Росії» тощо. Проблемні для Росії країни та проблемні відносини розглядаються рідко або питання взагалі не порушуються.

Характерною рисою підручників і посібників щодо висвітлення двосторонніх відносин є аналіз інтересів Росії в кожному конкретному регіоні, наприклад: Росія–Франція, Росія–Китай, колонії Німеччини та Франції, російсько-американські відносини, російсько-польські відносини, російсько-турецькі відносини тощо.

Особлива увага приділяється методології історії. 60% всіх методичних матеріалів присвячені проблемам викладання новітньої вітчизняної історії та світової новітньої історії тощо. З 2003 року у провідних наукових журналах прорецензовано (а отже йдеться про фахові видання) низку підручників із історії: Новая история стран Европы и Америки. Начало 1870-х гг.; Всемирная история XX века. Ч.1. 1945 – конец XX века; Новейшая история стран Европы и Америки. 1945–2000 (курс лекцій); История международных отношений; История международных отношений 1918–1939; История Франции, История Болгарии тощо. При цьому підкреслимо, що підручники видаються різними університетами Москви, Петербурга, Владивостока, Іркутська.

З української тематики віднайдено дев'ять матеріалів, з яких дві рецензії на підручники, що надруковані в Україні. Сучасним відносинам з Україною присвячено дві роботи: про «Рік України в російській історичній науці» і «Україна між Росією і Європою: перипетії вибору». Інші публікації висвітлюють діяльність Н.Махна, І.Мазепи; присвячені темам «Україна–НАТО: ставлення влади і народу», «Український марафон», «Політиканство: голодомор» тощо. Як бачимо, наша держава і двосторонні відносини не є пріоритетними темами для російських дослідників. Навіть назву України російські фахівці-міжнародники плутають (називають нас «Республіка Україна»). Все це дає нам підстави до роздумів про донесення об'єктивної інформації про Україну та українців. До цього спонукає і широке коло питань щодо зовнішньої політики України, які виникають у студентському середовищі[6]: «Чому в Україні вирішили, що Росія втручається в її внутрішні справи?», «Навіщо Вам ЄС?», «Чому Україна йде в НАТО, якщо в доктрині Росії НАТО – головний ворог, а в доктрині США – ворог Росія?», «Чому Україна не подала судовий позов на Внешторгбанк СРСР з приводу забраних вкладів на початку 90-х років?», «Чому Україна не підписала статут СНД?», «Навіщо Україна створила антиросійський ГУАМ?», «Як Ви допомагаєте своїм трудовим мігрантам в Росії?», «Який економічний стан України?», «Енергетична політика України», «Відносини США–ЄС–Україна?», відносини України з Польщею, Румунією, КНДР, країнами Балтії, Японією, Білоруссю... І, нарешті, «як нам подружитися?». Як бачимо, доволі широкий спектр. Усі ці питання свідчать про вакуум об'єктивної інформації про Україну і про сильне бажання російської молоді знати та вивчати українську історію, політику, сучасну Україну.

Який висновок можна зробити з викладеного вище? У російському науковому гуманітарному середовищі простежується пошук дотичних моментів в історії відносин зі стратегічними та провідними партнерами, як, наприклад, спільне майбутнє, культура, іноземні посли в Росії тощо. Чітко визначені зовнішньополітичні вектори та зазначені провідні країни в політиці та економіці РФ. Переважна увага сконцентрована на дослідженні та вивченні історії держави, пошуку й висвітленні її найяскравіших історичних сторінок. Водночас методологія допомагає донести ці знахідки до шкіл і інститутів, тобто до молоді, формуючи з неї відданих патріотів. Водночас, відчутно бракує аналітичних та інформаційних матеріалів про Україну, її політичний, демократичний, економічний і культурний розвиток, і це підтверджують російські студенти.

Додаток

Ознайомлення з роботами слухачів Дипломатичної академії МЗС РФ (МИД РФ), присвяченим найактуальнішим питанням співпраці України і Росії, свідчить про значні прогалини в інформаційному просторі щодо зовнішньої політики найближчого сусіди, тобто нашої держави, а також про певну упередженість і стереотипи, що часто подаються в російських ЗМІ про Україну.

Водночас, більшості з наведених нижче міркувань майбутніх російських дипломатів, на наш погляд, не бракує об'єктивності і реалістичності в оцінках рівня розвитку взаємовідносин і розуміння важливості партнерства для обох країн. Нижче наводимо мовою оригіналу деякі спостереження представників російського студентства.

Важливість партнерства України та Росії

«Состояние российско-украинских отношений проецируется на процессы на всем пространстве СНГ и на европейском континенте в целом».

«Согласно концепции внешней политики России – приоритетным региональным направлением внешней политики России является обеспечение соответствия многостороннего и двустороннего сотрудничества с государствами – участниками Содружества Независимых Государств (СНГ) задачам национальной безопасности страны».

«Украино-российские отношения определяются как отношения «особого партнерства». Безусловно, этот пункт полностью себя оправдывает. Однако, говорить об этом, становится возможно, только лишь с момента начала президентства Виктора Януковича, с момента подписания Харьковских соглашений о российском Черноморском флоте, а также с предоставлением 30% скидки на газ со стороны России».

Щодо кордонів

«Территории *(України і Росії),* которые разделяются на современном уровне внутренними государственными границами в пределах российской социо-культурной системы». «Само понятие государственной границы России и Украины все еще является в высшей степени непривычным».

«Большей частью современные территориальные споры, теперь уже между двумя независимыми государствами основываются на, мягко сказать, неоднозначном и непродуманном решении главы советского государства Н.Хрущева передать историческую область Крым под юрисдикцию Украины. Данное решение объяснялось в большей степени единоличным желанием советского лидера «сделать щедрый подарок» Украине по случаю 300-летнего юбилея воссоединения с Россией, нежели реальными потребностями оптимизации народо-хозяйственных связей между тогдашней Украинской УССР и Крымской областью».

«Остается неурегулированной проблема навигационно-гидрографического обеспечения мореплавания в Черном и Азовском морях. Согласно российско-украинским соглашениям крымские гидрографические объекты находятся в ведении ЧФ России и могут использоваться также до 2017 года. Однако в Киеве эти объекты считают собственностью Украины».

«Но так или иначе, уже в новейшей истории взаимоотношений двух государств были подписаны Договор между РСФСР и УССР от 19 ноября 1990 г. и так называемый «Большой договор» или Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Российской Федерацией и Украиной от 31 мая 1997 г., в которых стороны признавали территориальную целостность друг друга в «существующих границах».

«Тем самым вопрос о статусе Крыма фактически был снят с повестки дня, несмотря на продолжающие появляться демагогические заявления некоторых партийных лидеров и общественных деятелей в российском политическом эстеблишменте».

«Подводя итог всему вышесказанному можно констатировать, что в настоящее время во взаимоотношениях между двумя странами вопрос о пересмотре статуса Крыма и Севастополя, в пользу России, окончательно снят с повестки дня. Немногочисленные призывы к этому, раздающиеся со стороны ряда российских политических деятелей носят, скорее, демагогический характер. Изначально они имели под собой весьма зыбкую юридическую почву, но были «девальвированы» подписанием Соглашений по Черноморскому флоту (1997), Большого Договора (1997) и Договора о границах (2003), в соответствии с которым окончательно подтверждался суверенитет Украины над Крымом и Севастополем».

Поради політикам

«Одной из перспективных форм многостороннего приграничного сотрудничества на российско-украинском направлении являются еврорегионы».

«Я не сторонник часто используемой некоторыми официальными лицами России формулировки «братские народы» — на мой взгляд, она не вполне соотносится с реалистическим взглядом на международные отношения, — но, должен заметить, что сложно было не предвидеть отрицательную реакцию восточной части Украины на стремление руководства страны вступить в НАТО. Это акцентировало и без того довольно сильное разделение Украины по оси запад-восток. Это стало ошибкой президента В. Ющенко».

«Таким образом, представляется важным принятие нового базового документа внешней политики Украины, который бы однозначно отражал основные приоритеты и цели деятельности Украины на международной арене».

«Мне кажется, что Россия должна наращивать усилия на этом направлении (украинском) и руководствоваться, прежде всего, своими национальными интересами, в числе которых должны быть пункты, закрепленные в концепции внешней политики и некоторые другие:

1. Укреплять и создавать новые возможности для сотрудничества между российскими и украинскими предприятиями, которые смогут объединять экономики наших стран.

2. Развивать сотрудничество в области культуры, гуманитарное сотрудничество, а именно увеличивать обмены профессурой и студентами (предоставлять в большей мере возможность обучения студентов, прохождения практики, проведение научных конференций, форумов и т. д.).

3. Эффективно использовать экономическое сотрудничество и увеличивать экономическую интеграцию (на уровне мелкого предпринимательства).

4. Не исключать возможность предпринятия шагов, которые могут оказать поддержку украинскому и российскому народу. (Создание

на территории двух стран большего количества школ, культурных центров, совместных культурных мероприятий разного вида.) Главная цель этих мер – не допустить роста антироссийских и антиукраинских настроений, сохранить симпатию и дружелюбие украинцев к русскому народу и наоборот» .

Політика Росії

«Россия использовала, официально этого не признавая, «газовую карту» с целью воздействовать на враждебный режим и продемонстрировала, что при желании может сильно осложнить жизнь подобным режимам в Украине в будущем. Собственно об этом: игнорирование Россией 17 статьи Конституции Украины, выражающееся в попытках продлить пребывание ЧФ в Севастополе, что, безусловно, обижало многих жителей последней, было вызвано, в том числе, позицией ряда украинских политиков по вопросу вступления в НАТО».

«Пока значительная часть российской элиты пребывает в бурном восторге от «дипломатической победы», хотелось бы отметить ряд отрицательных аспектов подписанных 21 апреля главами Украины и России Харьковский соглашений.

Во-первых, это соглашение вполне может сплотить сейчас довольно разрозненную украинскую оппозицию на антироссийской основе.

Через один или два срока власть в Украине сменится и, учитывая юридическую небезупречность уже ратифицированных соглашении, никто не гарантирует их денонсации. Стало быть уже через 4–8 лет (а не в 2042 году) может быть поднят вопрос о дислоцировании ВМФ России в Севастополе. Так что Харьковские соглашения скорее представляют собой отсрочку решения, нежели само решение проблемы.

Во-вторых, два десятилетия российско-украинских отношений показали, что политика уступок – речь о ценах на газ – малоэффективна и может проводиться только в период пребывания у власти «пророссийских» сил до их поражения на следующих выборах. К тому же в последнее время российско-белорусские отношения показывают, что льготные цены на газ не являются гарантией взаимопонимания, более того часто воспринимаются как нечто само собой разумеющееся и не ценятся».

Гуманітарний фактор

«Российская Федерация будет прилагать усилия для обеспечения выполнения взаимных обязательств по сохранению и приумножению в государствах - участниках СНГ общего культурного наследия».

«Стремление Киева к введению в отношении российских граждан более жестких условий пограничного режима».

Характеристика сучасності

«Я считаю, что выстраивать отношения надо с учетом позиций Киева и в зависимости от предпринимаемых решений украинскими властями шагов. Российско-украинский договор о дружбе вступил в силу десять лет назад в документе отражено все то положительное, что вопреки проблемам постепенно «пробивало» дорогу в межгосударственных отношениях. Россия и Украина сумели найти оптимальный подход к решению вопроса о судьбе ядерного оружия и Черноморского флота. Выделяя позитивное в Российско-украинских отношениях, стоит отметить, что они проходят через очень нелегкие испытания и далеки от совершенства»

«Если Запад рассматривает Украину как возможный буфер между Европой и Россией – не создаст ли это не комфортные условия для самой Украины. Более того, когда речь идет об изменении геополитической ситуации в регионе, и в этот процесс вовлекается большое количество стран, в числе которых и Россия, то совершенно ясно, что не учитывать позицию России недопустимо».

«Отношения с Украиной для России более важны, чем отношения с Евросоюзом и США. Для России это вопрос ее будущего, ее роли в международных отношениях. Необходимо использовать все возможности, чтобы Украина была – союзной страной. Так как это слишком сложная система приоритетов, можно говорить о том, что российско-украинские отношения имеют как собственную динамику, так и некоторые функции отношений России с Западом. России необходимо определить, как строить европейскую безопасность, и какую роль для Украины она видит в этом».

«На данном этапе необходимо понимать, что Украина – это самостоятельное государство, которое, как и Россия, стоит еще в начале пути становления государственности».

«В этих условиях актуальной представляется задача организации отношений между Украиной и Россией не на основе заявлений о братстве, близости двух народов и дешевом газе, а на основе взаимовыгодных (взаимозависимых) связей. Т. е. механизм функционирования двусторонних отношений должен минимально зависеть от политической конъюнктуры».

---

[1] *Глава Комітету Верховної Ради України у зовнішніх справах О.Білорус виокремив 12 загроз тільки з боку Молдови щодо України, більшість з яких спричинені нашою державою, її слабкою патріотичною налаштованістю, «м'якотілістю», невмінням відстоювати й захищати власні інтереси.*

[2] *Монографії, рецензії на підручники, публікації в провідних наукових виданнях з зовнішньої політики і міжнародних відносин – журналах «МЭМО», «Международная жизнь», «Современная Європа» та ін.*

[3] *В Москві 2006 року відкрито Німецький (Германский) історичний інститут.*

[4] *У непрофільних журналах (!).*

[5] *Вірогідно тому, що відносно ШОС, ОДКБ і ЄврАзЕС існують спеціалізовані видання.*

[6] *На початку березня ц.р. автор прочитала курс лекцій «Зовнішня політика України» в Дипломатичній академії МЗС Росії.*

Маріупольська складова українсько-кіпрського діалогу

Костянтин БАЛАБАНОВ,
професор, ректор Маріупольського державного університету,
Почесний консул Республіки Кіпр у Маріуполі

У квітні цього року на запрошення директора Фонду «Анастасіос Г. Левендіс», всесвітньовідомого вченого, почесного професора Кембріджського, Сорбонського, Афінського, Маріупольського державного та багатьох інших престижних університетів Васоса Карайоргіса мені довелося у черговий раз відвідати Республіки Кіпр.

Центральним пунктом візиту стала зустріч із Президентом Республіки Кіпр Дімітрісом Хрістофіасом, яка проходила в теплій та дружній обстановці. Під час 30-хвилинної розмови ми обговорювали питання двостороннього українсько-кіпрського співробітництва в галузі освіти, науки і культури. Мені, як ректору, було надзвичайно приємно, що Президент Кіпру відзначив важливу роль Маріупольського державного гуманітарного університету в розвитку співробітництва між Республікою Кіпр та Україною. Він висловив зацікавленість у подальшому зміцненні міждержавних відносин.

Також було проведено ряд зустрічей і переговорів з Головою Адміністрації Президента Республіки Кіпр, Почесним професором МДУ Георгіосом Якову. Важливо зазначити, що Г.Якову є мудрим, авторитетним і досвідченим політиком і легендарним дипломатом. У різні часи він успішно працював послом Республіки Кіпр в Німеччині, Австрії, Швейцарії та Великій Британії. Майже 15 років Г.Якову був Міністром закордонних справ Кіпру (в різні роки) і багато зробив для справи зміцнення міжнародного авторитету Республіки Кіпр, розвитку дружніх відносин між українським і кіпрським народами.

У ході зустрічі з Міністром освіти і культури Республіки Кіпр, професором Андреасом Дімітріу ми всебічно обговорили різні аспекти подальшої спільної роботи МДУ і міністерства. У ході переговорів було досягнуто домовленості про, що Міністерство освіти та культури Республіки Кіпр виступить у числі організаторів і спонсорів міжнародної науково-практичної конференції на тему: «Наука і освіта у сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва», яка відбудеться в травні 2011 року на базі маріупольського університету і буде присвячена 20-річчю МДУ. Також організаторами цієї конференції висловили готовність виступити Фонд «Анастасіос Г. Левендіс», Кіпрський університет та ін. Андреас Дімітріу підтвердив зацікавленість у розвитку співробітництва між Міністерством освіти і культури Республіки Кіпр і Міністерством освіти і науки України й передав письмове запрошення Міністру освіти та науки України Дмитру Табачнику відвідати Республіку Кіпр і провести переговори щодо подальшого співробітництва двох країн у галузі освіти та науки.

Також відбулися зустрічі та переговори з директором департаменту вищої та середньої освіти Міністерства освіти та культури Республіки Кіпр Евстасіосом Михайлом, старшим фахівцем департаменту Елені Мелі, з вуст яких прозвучали запевнення у тому, що міністерство і надалі всіляко підтримуватиме діяльність Маріупольського державного гуманітарного університету.

Під час зустрічі з Міністром закордонних справ Республіки Кіпр Маркосом Кіпріану була досягнута до-

Наша довідка

Почесне консульство Республіки Кіпр у Маріуполі

МДУ та мальовничий острів пов'язують багаторічна дружба та взаємовигідні ділові відносини. У 2006 році на базі тоді ще гуманітарного університету було відкрито Почесне консульство Республіки Кіпр в Маріуполі, Почесним консулом був призначений Костянтин Балабанов. До консульського округу ввійшли Донецька, Запорізька, Луганська та Дніпропетровська області. Відкриття Почесного Консульства Республіки Кіпр у Маріуполі дозволило вже сьогодні значно розширити співпрацю між народами двох дружніх країн у галузі економіки, торгівлі, сільського господарства, туризму, освіти, науки та культури та надалі сприятиме налагодженню міжнаціонального діалогу.

Стосовно візової політики. Процедура видачі віз знаходиться у сфері національної юрисдикції. Як приклад – деякі статистичні дані. Стосовно робочих віз: на 10 жінок, які виїжджають працювати на Кіпр, припадає 1 чоловік, 35% жінок працюють у сільськогосподарській галузі, 59% – влаштовуються в заклади сфери обслуговування, 6% працюють домогосподарками.

Стосовно туристичних віз. Кількість відмов не перевищує 3,6%, багато справ було переглянуто з подальшим позитивним рішенням. За 2 роки 12% туристів отримали в нашому консульстві 3 і більше в'їзних віз. 28 випускників МДУ працюють на Кіпрі: в банках, судноплавних і адвокатських конторах, в туристичних агентствах, у сфері послуг, деякі мають власний бізнес.

Під час зустрічі К. Балабанова (ліворуч) з Президентом Республіки Кіпр Дімітрісом Хрістофіасом (у центрі) та з Головою Адміністрації Президента Республіки Кіпр, Почесним професором МДУ Георгіосом Якову (праворуч)

мовленість про стажування в Міністерстві закордонних справ Республіки Кіпр для 7 кращих студентів-випускників спеціальності «Міжнародні відносини» МДГУ.

МДУ встановив і підтримує тісні ділові та дружні відносини з Кіпрським університетом. На його базі завдяки підтримці Фонду «Анастасіос Г. Левендіс» молоді аспіранти та викладачі МДУ мають змогу працювати над дисертаційними дослідженнями впродовж трьох-шести місяців. Більш 10 викладачів МДУ брали участь в таких наукових програмах. Крім цього, Фондом «Анастасіос Г. Левендіс» у 2009 році було виділено 5 індивідуальних грантів для викладачів університету, які завершують написання кандидатських дисертацій, пов'язаних з проблематикою вивчення діалектів новогрецької мови.

За активного сприяння та фінансової допомоги Фонду «Анастасіос Г. Левендіс» на базі МДУ були проведені дві широкомасштабні міжнародні науково-практичні конференції: «Відкритий діалог: влада, промисловість та громадянське суспільство. Сталий розвиток довкілля в Україні» (2006 рік) та «Розвиток еллінізму в Україні у XVIII–XXI ст.» (2007 рік). Фонд також профінансував відкриття унікальної бібліотеки елліністичних студій «Константинос Левендіс» при МДГУ, фонд якої становить понад 14 тис. примірників наукової, художньої, довідкової літератури англійською, німецькою, новогрецькою та іншими мовами.

Варто також зазначити ще один успішний спільний проект МДУ і Фонду «Анастасіос Г. Левендіс» – підготовка та видання «Антології кіпрської літератури» новогрецькою та російською мовами.

2009 року Фонд встановив стипендії для переможців Всеукраїнської олімпіади з новогрецької мови, історії і культури для студентів і школярів, яка проводиться на базі МДУ. Слід зазначити, що ці стипендії щорічно вручаються переможцям Всеукраїнської олімпіади з новогрецької мови. Таким чином, можна стверджувати, що міжнародна діяльність окремого українського університету створила унікальну ситуацію, коли іноземні партнери українського вищого навчального закладу фінансово заохочують проведення конкретного напряму Всеукраїнської олімпіади та Всеукраїнського конкурсу.

Важливо зазначити, що фінансування програм, спрямованих на допомогу у реставрації будинку Одеського археологічного музею, Білгород-Дністровського храму, унікальних манускриптів з бібліотеки Харківського національного університету імені Василя Каразіна – це все робота Фонда «Анастасіос Г. Левендіс».

У ході переговорів з ректором Кіпрського університету, професором Ставросом Зеніосом були обговорені результати спільно реалізованих програм з 2005 року, досягнуті домовленості про збільшення їх кількості та учасників. Так, щорічно Кіпрський університет виділяє 5 індивідуальних грантів для вивчення новогрецької мови, історії та культури Кіпру. Окрім студентів МДГУ, у зазначених програмах беруть участь і аспіранти університету.

Кіпрський університет вже з вересня цього року виділяє стипендії для студентів, викладачів і випускників університету – учасників післядипломних програм Кіпрського університету, а також 2 стипендії для навчання за програмою MBA. У цьому році професор Зеніос планує відвідати МДГУ. У ході майбутнього візиту між Кіпрським і Маріупольським гуманітарним університетами буде підписано угоду про студентські обміни в рамках програми ERASMUS, що відкриває нові можливості для розвитку студентської мобільності.

У наших активах також – підписані нові договори про співпрацю з вищими навчальними закладами Кіпру в особі ректора Університету Нікосії Міхаліса Атталідіса та президента Університету Фредеріка Міхаліса Фредеріку. Результатом переговорів стали домовленості про участь студентів і викладачів МДГУ в програмах цих університетів, а також перспективи розвитку спільних магістерських програм. Крім того, кіпрські колеги запросили наших студентів взяти участь у роботі Дипломатичної школи Університету Нікосії.

Питання розвитку двостороннього співробітництва також обговорювалися з Президентом Національного олімпійського комітету Республіки Кіпр, екс-мініс-

З Міністром освіти та культури Республіки Кіпр, професором Андреасом Дімітріу (в центрі) та директором департаменту вищої та середньої освіти Евстасіосом Михаїлом (Нікосія, Кіпр, 2010 р.)

тром освіти і культури Кіпру, членом правління Університету Фредеріка, Почесним професором МДГУ Ураніосом Іоаннідісом, а також екс-президентом Ради греків Європи паном Ангелосом Асланідісом.

Святкування 50-річчя проголошення незалежності Республіки Кіпр у Маріуполі нинішньої осені додало нові життєстверджуючі акорди до поліфонії українсько-кіпрських відносин. У межах заходів, приурочених до урочистостей з нагоди піввікового ювілею незалежності волелюбного народу кіпріотів, Почесне консульство Республіки Кіпр у Маріуполі провело виставку фотографій майбутньої журналістки студентки МДГУ Анастасії Плотнікової під назвою «Кіпром з фотокамерою, весна 2009». До експозиції увійшло 44 фоторобот, які Анастасія зробила під час перебування на стажуванні в прес-службі Уряду Республіки Кіпр у 2009 році. Багатогранна краса острова, його історія, біль і трагедія, оптимізм і легка вдача кіпріотів, віддзеркалені фотокамерою маріупольської студентки, знайшли не лише відгук серед відвідувачів, а й щире бажання вивчати культуру, мову і традиції Кіпру, щоб отримати змогу побачити його не тільки на фотографіях, а й на власні очі.

До 50-ї річниці незалежності Кіпру Почесне консульство Республіки Кіпр також ініціювало проведення виставки дитячого малюнку «Кіпр очима дітей». Як організатори, ми ставили собі за мету показати острів таким, як його уявляють діти: його мальовничу природу, багату історію, загадкову міфологію, веселий та гостинний народ. Експозиція містила 50 малюнків, виконаних різними техніками: акварель, гуаш, кольорові олівці. Вік художників від 8 до 15 років. На прохання Фонду «Анастасіос Г. Лєвендіс» експозицію буде збільшено до 100 робіт і наступного року її урочисте відкриття відбудеться в столиці острову – Нікосії. Планується, що у відкритті виставки візьме участь Президент Республіки Кіпр Д. Христофіас. А самі діти матимуть змогу відпочити на Кіпрі в серпні 2011 – усі кошти для організації програми відпочинку бере на себе Фонд «Анастасіос Г. Левендіс».

Також до святкування 50-річчя незалежності Кіпру долучилася Ліга політологів-міжнародників «ДИПКОРПУС», ініціювавши проведення Інтернет-вікторини «КІПРіада–50», про що журнал «Зовнішні справи» повідомляв у попередньому числі. Вікторина відбулася 14 жовтня 2010 року у мережі Інтернет. За її результатами призові місця вибороли:

1 місце – Кардаш Марія Вікторівна (Київ)

2 місце – Жамба Олександр Олегович (Тульчин)

3 місце – Лущай Юлія Анатоліївна (Запоріжжя)

За традицією, переможці одержали сувеніри та корисну літературу з міжнародних відносин і країнознавства.

Різноманітні форми співпраці з зарубіжним університетами, державними установами, політичними лідерами, громадськими організаціями і фондами Італії, Греції, Кіпру, Польщі, Ізраїлю, Франції, Великої Британії, Іспанії, ФРН, Росії, КНР та інших країн дозволяють Маріупольському державному гуманітарному університету успішно реалізовувати широкомасштабні освітні проекти, проводити спільні наукові дослідження, сприяти культурному обміну та спілкуванню на

Після підписання договору про співробітництво між МДГУ та Університетом Фредеріка. На фото: президент Університету Фредеріка Міхаліс Фредеріку (ліворуч), ректор МДГУ Костянтин Балабанов та екс-міністр освіти і культури, президент Національного олімпійського комітету Республіки Кіпр, почесний професор МДГУ Ураніос Іоаннідіс

особистому рівні. Все це краплина за краплиною додає до незворотності процесу євроінтеграції України, результатом якого, поруч із іншим, стане високоякісна національна вища освіта, конкурентоспроможна на світовому рівні.

МДГУ одним з перших вузів України в 2004 році в Болонському університеті підписав Велику Хартію університетів, а вже в 2005 році вперше в Україні на базі МДГУ відбулося засідання Наглядової ради Великої Хартії університетів. У ході засідання відомі ректори, професори європейських університетів і України високо оцінили міжнародну діяльність маріупольського університету, відзначили якісну підготовку студентів. У нашому університеті розроблена власна модель міжнародної діяльності, інноваційна за формою і поліфункціональна за змістом, яку ми успішно втілюємо у життя. Міжнародна діяльність допомагає розвивати матеріально-технічну базу університету, підвищувати якість підготовки спеціалістів, проводити спільні наукові дослідження.

Щороку понад 300 викладачів та студентів МДГУ беруть участь в освітніх, наукових та культурних програмах більше ніж у 20 країнах світу. За останні 5 років університет відвідали понад 100 офіційних зарубіжних делегацій з 22 країн світу, у тому числі президенти, прем'єр-міністри, депутати Європарламенту, міністри, губернатори областей, мери міст, посли, ректори та професори зарубіжних університетів.

У структурі університету успішно працюють Представництво Європейської організації публічного права, Представництво міжнародної спілки «Данте Аліг'єрі», Міжнародний центр з навколишнього середовища, Центр гендерних досліджень і освіти, Регіональний пункт європейської інформації, Інститут українсько-грецької дружби та елліністичних досліджень, Італійський, Китайський, Ізраїльський, Грецький, Польський культурні центри. Це дозволило Маріупольському державному гуманітарному університету увійти до складу багатьох міжнародних впливових організацій: Асоціації Середземноморських університетів (Мессіна), Європейської організації публічного права (Афіни), Асоціації юридичних ВНЗ країн СНД (Москва) та інших.

Такі результати міжнародного співробітництва свідчать про високий потенціал «народної дипломатії» щодо зміцнення позитивного іміджу Української держави на Кіпрі, а також в країнах ЄС.

Відкриття виставки фотографій студентки МДУ Анастасії Плотнікової «Кіпром з фотокамерою, весна 2009» з нагоди 50-річчя проголошення незалежності Республіки Кіпр

Слово про ювіляра

Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відзначає своє 70-ліття

Кафедра міжнародних відносин (2010)

Щоправда, формально він значно молодший від самого університету, якому «стукнуло» 135 років. При заснуванні у 1875 р. Чернівецького університету, історичного факультету, а тим паче ще й політології та міжнародних відносин – не було. Але на „універсальному" філософському факультеті поруч із математикою, фізикою, біологією та іншими далеко не гуманітарними предметами на двох кафедрах викладалася й історія. На одній – історія Австрії та загальна історія, на другій – стародавня, східноєвропейська і південно-східноєвропейська. Серед керівників кафедр працювали відомі історики. Це професори Фердинанд Ціглауер фон Блюменталь – автор кількох праць із історії Буковини, Раймунд Фрідріх Кайндль, Йоганн Полек, Й.Лозерт, Зігмунд Гертцберг-Френкель, Володимир Мількович, Ion Ністор, Степан Смаль-Стоцький.

У 20–30 роки XX ст. на філософському факультеті зрумунізованого університету історія викладалася на 4 кафедрах: історії румунів; історії стародавнього світу, епіграфіки та греко-римських старожитностей; історії середніх віків, нової та новітньої історії на кафедрі південно-східноєвропейських країн. Лекції читали відомі на той час І.Ністор, Р.Киндя, Т.Балан, Т.Саучук-Севяну, А.Бокенецу, які намагалися довести, що Буковина – це споконвічно „румунська земля", а буковинські українці – це „романці", які забули свою рідну румунську мову. Свого часу ці твердження були спростовані українськими вченими С.Смаль-Стоцьким, М.Кордубою, Г.Піддубним та іншими.

Після приєднання у 1940 р. Північної Буковини до УРСР у складі СРСР, відбулася реорганізація Чернівецького університету в радянський вуз. У ньому серед шести факультетів було започатковано й історичний у складі трьох кафедр: історії СРСР, історії стародавнього світу і середніх віків, нової та новітньої історії. У 1944–1991 рр. факультет п'ять разів змінював своє місцезнаходження. А у 2005 р. змінив і свою назву з історичного на факультет історії, політології та міжнародних відносин, що відповідає нинішнім його функціям.

Діяльність факультету завжди забезпечував професорсько-викладацький склад,

Свято української вишиванки на факультеті (2010)